

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
05 Соціальні та поведінкові науки
051 «Економіка»

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему **«Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку»**

(назва теми)

Здобувача: Колядюк Іванни Романівни

(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: д.е.н., професор Цимбал Л.І.

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник проєктної групи (гарант) Завідувач кафедри міжнародної економіки освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»

(підпис) Людмила ЦИМБАЛ

(підпис) Ярослава СТОЛЯРЧУК

«_____» _____ 20__ р. «_____» _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Здобувачу вищої освіти Колядюк Іванні Романівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання

очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему: «Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку»

**Тему затверджено наказом ректора Університету від «25» червня 2024 р.
№ 926-ст**

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах: роботи провідних вчених, як і вітчизняних, так і зарубіжних, а також статистична інформація від міжнародних та національних організацій, яка стосується питань економічного зростання та розвитку, а також інтелектуального капіталу.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Теоретичні та методологічні основи дослідження інтелектуального ресурсу глобального економічного розвитку.
Розділ 2	Аналітична оцінка ролі інтелектуального ресурсу в глобальному економічному розвитку.
Розділ 3	Інтелектуальний ресурс як фактор конкурентоспроможності економіки України.
Об'єкт дослідження:	Процеси інтелектуалізації глобального економічного розвитку
Предмет дослідження:	Умови, чинники та механізми розвитку інтелектуального ресурсу глобального економічного розвитку
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	Дослідження інтелектуального ресурсу як фактора конкурентоспроможності економіки та вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1: дослідити теоретичні підходи і концепції економічного зростання та розвитку; вивчити еволюцію та сутність інтелектуального капіталу; охарактеризувати моделі економічного зростання на основі інтелектуального капіталу;

У розділі 2: зробити аналіз використання глобального інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання; охарактеризувати стратегії розвитку інтелектуального капіталу країн лідерів; визначити напрями та тенденції забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання;

У розділі 3: охарактеризувати стратегії економічного зростання в Україні; визначити стратегічні пріоритети формування інтелектуального капіталу в Україні, обґрунтувати вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.

Завдання підготував науковий керівник

д.е.н., професор

Цимбал Л.І.

«_____» _____ 20__ р.

Завдання одержав здобувач

Колядюк І.Р.

«_____» _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 102 сторінки, 11 таблиць, 45 рисунків, список літератури складається з 68 найменувань.

«Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку»

Об'єктом дослідження є процеси інтелектуалізації глобального економічного розвитку

Предметом дослідження є умови, чинники та механізми розвитку інтелектуального ресурсу глобального економічного розвитку

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є дослідження інтелектуального ресурсу як фактора конкурентоспроможності економіки та вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.

Завдання роботи

- дослідити теоретичні підходи і концепції економічного зростання та розвитку
- вивчити еволюцію та сутність інтелектуального капіталу;
- охарактеризувати моделі економічного зростання на основі інтелектуального капіталу;
- зробити аналіз використання глобального інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання;
- охарактеризувати стратегії розвитку інтелектуального капіталу країн лідерів;
- визначити напрями та тенденції забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання
- охарактеризувати стратегії економічного зростання в Україні;
- визначити стратегічні пріоритети формування інтелектуального капіталу в Україні;
- обґрунтувати вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.

За результатами роботи ефективного використання і розвиток інтелектуального капіталу в Україні стає основою для стійкого економічного росту та забезпечення конкурентоспроможності в глобальному ринковому середовищі.

Рік виконання дипломної роботи: 2024 рр.

Рік захисту роботи: 2024 р.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, глобальний економічний розвиток, напрями та тенденції.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувачки факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

Колядюк Іванни Романівни
на тему «Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку»

- 1.Актуальність теми визначається важливістю інтелектуального капіталу та інтелектуального ресурсу як передумови розвитку сучасної економічної системи, зважаючи на глобальні процеси смартизації та технологізації як підґрунтя забезпечення конкурентоспроможності в глобалізованому світі.
- 2.Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи: в роботі досліджено моделі економічного зростання на основі інтелектуального капіталу, здійснено аналіз використання інтелектуального капіталу та стратегій його розвитку в країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку.
- 3.Наявність самостійних розробок автора: автором здійснено аналіз стратегії економічного зростання України, визначено напрями та тенденції забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання, що дозволило обґрунтувати вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: запропоновані висновки та рекомендації можуть бути використані при формуванні стратегії розвитку економіки України з урахуванням становлення економіки знань та загальної інтелектуалізації економічного розвитку.
5. Наявність недоліків: робота значно би виграла за наявності розрахунку економічної ефективності запропонованих заходів та механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота виконана на належному рівні, відповідає вимогам до кваліфікаційних магістерських робіт та може бути допущена до захисту перед екзаменаційною комісією із загальною оцінкою 44 бали.

Науковий керівник
Д.е.н., професор,
Професор кафедри
міжнародної економіки

Людмила ЦИМБАЛ

“ ” _____ р.

Рецензія
на кваліфікаційну магістерську роботу здобувача
вищої освіти

Колялюк Івани Романівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема: «Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку»

Актуальність теми кваліфікаційної роботи і довірливості

II розроблення

У сучасних умовах глобалізації економіки та стрімкого розвитку технологій інтелектуальні ресурси стають визначальним фактором конкурентоспроможності як окремих країн, так і міжнародного співтовариства в цілому. Тема кваліфікаційної роботи є актуальною, оскільки дослідження впливу інтелектуальних ресурсів на глобальний економічний розвиток дозволяє визначити ключові вектори інноваційної діяльності, спрямованої на сталий розвиток. Аналіз сучасних тенденцій у використанні інтелектуального капіталу забезпечує теоретичну базу для формування ефективних стратегій економічного зростання.

Якість проведеного дослідження

Робота демонструє високий рівень аналізу наукових джерел, статистичних даних і кейсів із практики глобальних компаній та економік. Проведено детальне дослідження ролі інтелектуального капіталу в сучасних умовах і обґрунтовано його вплив на підвищення продуктивності економічної діяльності. Використані методи дослідження відповідають поставленим завданням, що дозволило досягти достовірних і аргументованих висновків.

Позитивні риси кваліфікаційної роботи

Глибина теоретичного аналізу і широке охоплення сучасної наукової літератури. Застосування системного підходу до оцінки впливу інтелектуального ресурсу на економічний розвиток. Обґрунтованість висновків і рекомендацій, які базуються на актуальних даних та практичних кейсах. Високий рівень оформлення та структурованості матеріалу, що робить роботу легкою для сприйняття.

Зауваження

Окремі частини роботи потребують більш детального аналізу ризиків, пов'язаних із недостатнім розвитком інтелектуального капіталу. В деяких розділах не вистачає порівняльного аналізу між країнами різних економічних рівнів.

Практична значимість висновків і рекомендацій

Висновки та рекомендації роботи можуть бути використані для розробки стратегій економічного розвитку на державному рівні, а також для вдосконалення управління інтелектуальними ресурсами у великих міжнародних корпораціях. Вони мають прикладне значення для формування інноваційних політик, підвищення ефективності використання людського капіталу та забезпечення сталого економічного зростання.

Місце роботи та посада рецензента ТОВ «САЙЛЕНТ-ІНВЕСТ», директор

Науковий ступінь, учене звання (за наявності)

Стариков І. В

Підпис засвідчую:

директор,

(посада, ІП)

(підпис, ІПІР)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні та методологічні основи дослідження інтелектуального ресурсу глобального економічного розвитку	7
1.1 Теоретичні підходи і концепції економічного зростання	7
1.2. Сутність та еволюція інтелектуального капіталу	15
1.3 Моделі економічного зростання на основі інтелектуального капіталу.....	21
РОЗДІЛ 2. Аналітична оцінка ролі інтелектуального ресурсу в глобальному економічному розвитку	28
2.1. Аналіз використання глобального інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання	30
2.2. Аналіз стратегій розвитку інтелектуального капіталу країн лідерів.....	36
2.3. Напрями та тенденції забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання	49
РОЗДІЛ 3. Інтелектуальний ресурс як фактор конкурентоспроможності економіки України	65
3.1. Аналіз стратегії економічного зростання в Україні	65
3.2. Стратегічні пріоритети формування інтелектуального капіталу в Україні ..	72
3.3. Обґрунтування вибору ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.....	84
ВИСНОВКИ	92
ДЖЕРЕЛА	96

ВСТУП

У сучасному світі, що переходить на етапі інноваційного та стрімкого технологічного розвитку, важливу роль відіграє інтелектуальний потенціал суспільства, його значення особливо важливе в контексті глобального економічного прогресу. На тлі високотехнологічних змін і глобалізації актуалізується питання ефективного використання інтелектуальних ресурсів для забезпечення сталого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності держави. Швидкий розвиток інтелектуальних технологій змінює економічні відносини в усьому світі. Великий обсяг інформації, що генерує щосекунди, створює потужний інтелектуальний резерв, який може бути залучений для вирішення складних завдань і подолання економічних завдань. Інтелектуальні ресурси охоплюють не лише новітні технології, а також людський капітал, креативність, інноваційність і здатність швидко адаптуватися до змін. Вони залишають основою конкурентних переваг для країни і компанії, які вміло інтегрувати їх у свої стратегії розвитку.

Аналіз інтелектуального капіталу в контексті глобальної економіки дозволяє не тільки окреслити ключові тенденції, а й можливості та ризики, що створюються в процесі розвитку інтелектуального потенціалу держави. Дослідження цієї теми є ефективним для ефективного управління економічними процесами, формування стратегій інноваційного розвитку, а також підвищення конкурентоспроможності в умовах сучасних викликів.

Дослідження аспектів економічного зростання та розвитку економічної науки проводили видатні вчені, починаючи від представників класичної економічної школи, таких як Адам Сміт, Йозеф Шумпетер, Девід Рікардо, Джон Мейнард Кейнс, Саймон Кузнец, Пол Ромер та інші. В останні роки особливу увагу серед дослідників економічного росту привертає проблема інтелектуального капіталу. Серед науковців, які працюють у цій сфері, можна виділити таких, як Гері Бекер, Дарон Аджемоглу, Клаудія Бояринова, Наталія

Бугайчук, Цимбал Л., Клаудія Голдін, Ільницький Д., Юрій Єрешко, Вікторія Рудевська, Грішнова О., Олександра Іляш, Ольга Трофименко та інших.

Метою даної роботи є дослідження інтелектуального ресурсу як фактора конкурентоспроможності економіки та вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.

Згідно мети до роботи поставлено такі завдання:

- дослідити теоретичні підходи і концепції економічного зростання та розвитку
- вивчити еволюцію та сутність інтелектуального капіталу;
- охарактеризувати моделі економічного зростання на основі інтелектуального капіталу;
- зробити аналіз використання глобального інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання;
- охарактеризувати стратегії розвитку інтелектуального капіталу країн лідерів;
- визначити напрями та тенденції забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання
- охарактеризувати стратегії економічного зростання в Україні;
- визначити стратегічні пріоритети формування інтелектуального капіталу в Україні;
- обґрунтувати вибір ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації.

Об'єктом даної роботи є процеси інтелектуалізації глобального економічного розвитку.

Предметом дослідження є умови, чинники та механізми розвитку інтелектуального ресурсу глобального економічного розвитку.

Методи дослідження. У ході роботи використовуються теоретичні та емпіричні методи, загальні та спеціальні аналітичні методи. Щоб дослідити

теоретичні аспекти концепцій, були використані різні методи впорядкування даних. До методів належать синтез, аналіз, узагальнення, аналогія, систематизація, системний підхід. Для вивчення економічного розвитку та інтелектуального капіталу використовуються порівняльний аналіз, логічне узагальнення, абстрактно-логічний метод, причинно-наслідковий аналіз та узагальнення економічних знань. Методи моделювання, синтезу, ідеалізації, абстракції та аналогії були використані для розробки рекомендацій щодо розвитку інтелектуального капіталу.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Отримані результати сприяють подальшому розвитку теоретичних основ дослідження ролі інтелектуального ресурсу в глобальному економічному розвитку. У роботі визначено понятійно-категоріальний апарат, визначено основні концепції, які пояснюють вплив інтелектуального капіталу на економічні процеси, і запропоновано нові підходи до його аналізу в контексті глобалізації. Ці результати можуть бути основою для подальших наукових досліджень у цій сфері.

У роботі розроблено і вдосконалено методики оцінки впливу інтелектуального ресурсу на економічний розвиток, які можуть бути адаптовані для дослідження в різних галузях та країнах. Запропоновані методичні підходи забезпечують глибше розуміння ключових факторів, які визначають роль інтелектуального капіталу, і дозволяють оцінити його економічну ефективність у кількісному та якісному вираженні.

Практична цінність роботи полягає в можливості застосування отриманих результатів для розробки стратегій економічного зростання на основі ефективного використання інтелектуальних ресурсів. Рекомендації, наведені в роботі, можуть бути використані:

- для вдосконалення державної політики у сфері інновацій і розвитку людського капіталу;
- для підвищення ефективності діяльності організацій та підприємств, що орієнтуються на інновації;
- для формування стратегій міжнародного співробітництва в галузі обміну знаннями та технологіями.

Загалом результати дослідження можуть стати корисним інструментом для вчених, практиків і політиків, які працюють над впровадженням інноваційних рішень у сучасній економіці.

Інформаційна база дослідження. Роботи провідних вчених, як і вітчизняних, так і зарубіжних, а також статистична інформація від міжнародних та національних організацій, яка стосується питань економічного зростання та розвитку, а також інтелектуального капіталу.

Структура роботи. Робота складається з вступу трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, викладена на 95 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні підходи і концепції економічного зростання

Вивчення механізмів економічного розвитку займає центральне місце в сучасній економічній науці, оскільки саме ці процеси сприяють підвищенню якості життя громадян, впливаючи на всі аспекти суспільного життя. Сьогодні національні уряди, особливо в розвинутих країнах, активно розробляють нові стратегії та підходи до стимулювання сталого економічного розвитку. Це питання набуло ще більшої актуальності після глобальної кризи, викликаной пандемією COVID-19, яка показала вразливість світової економічної системи. Важливими аспектами є впровадження інновацій, сприяння цифровій трансформації та забезпечення екологічної стабільності. Такий підхід спрямований на зміцнення стійкості економіки до майбутньої кризи та створення умов для довгострокового процвітання.

Меркантилізм, який вперше був помічений у Європі в 1500-х роках, ґрунтувався на ідеї, що багатство та могутність нації найкраще сприяють збільшенню експорту та обмеженню імпорту. У меркантилізмі вважалося, що нація може збагачуватися, якщо нарощуватиме експорт і обмежувати імпорт, створюючи торговий прибуток і накопичуючи дорогоцінні метали. Припускаючи, що світове багатство є обмеженим, меркантилісти рекомендували країнам забезпечувати власне процвітання за рахунок інших, застосовуючи захисні заходи – підвищуючи мита та створюючи бар'єри для імпорту. Це мало підтримати місцевих виробників і посилити їх конкурентоспроможність. Через таку політику міждержавної торгівлі ускладнювалася, а основним ринком для збуту товарів і джерел сировини створювали колонії, кількість яких прагнули збільшити для економічного розвитку [1].

Щоб збільшити своє багатство, Англія запровадила фіскальну політику, яка перешкоджала колоністам купувати іноземні товари та створювала стимули купувати лише британські товари. Наприклад, Закон про цукор 1764 р. підняв мита на іноземний рафінований цукор і патоку, імпортовані колоніями. Це підвищене оподаткування мало надати британським виробникам цукру у Вест-Індії монополію на колоніальному ринку [2].

На відміну від меркантилістів, класики поставили акцент на індустрії та капіталі як основі процвітання. Класичні економіки зосередилися на вивчених факторах, що стимулюють економічне зростання, таких як поділ праці, торгівлі та накопичення капіталу. Основними механізмами зростання вони вважали продуктивні інвестиції та реінвестування прибутків, а норма прибутку виступала ключовим показом. На їх думку, вільна конкуренція та індивідуальна ініціатива сприяють суспільному добробуту, що підтримує ідею вільної торгівлі, приватної власності та підприємництва. Вони відмовилися від феодального підходу, наголошуючи, що значна частина суспільного продукту раніше продавалася неефективно правлячим класом [3].

Шотландський економіст Адам Сміт, ключова фігура класичної теорії зростання, пояснював, що поділ праці на спеціалізовані завдання стимулює зростання в індустріальній економіці. Спеціалізація за спеціальними інструментами підвищувала продуктивність, а для її подальшого розвитку знадобилося накопичення капіталу через реінвестування прибутків, що Сміт описав як «невидиму руку», яка, прагнучи особистої вигоди, приносила інвестицій і всій нації[4].

Девід Рікардо розширив теорію Сміта, ввівши поняття порівняльних переваг, за які країни могли б спеціалізуватися на виробництві з найменшими альтернативними витратами і торгувати надлишками. Це дозволило підвищувати загальний добробут, зміцнюючи ідеї Сміта про спеціалізацію та торгівлю як джерела економічного зростання.

Австрійська економічна школа, зокрема Йозеф Шумпетер, внесла вагомий внесок у вивчення економічного зростання і розвитку. У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» автор розділив поняття «економічне зростання» і «економічний розвиток», де останнє охоплює не лише показники зростання, а також бере до уваги якісні зміни

Шумпетер розробив модель розвитку, засновану на економічних циклах і концепції «креативного руйнування». Він робив окремий наголос, що циклічність економіки залежить як від внутрішніх інноваційних процесів, так і від зовнішніх політичних та соціальних чинників, хоча остання не є основними рушіями.

Шумпетер виділив цикл різної тривалості — середній (40 місяців), довгий (8-10 років) і дуже довгий (50-60 років). Інновації підприємців стимулюють зростання інвестицій у певну галузь, однак, коли початковий ефект новини вичерпується, інвестори спрямовують свої ресурси в інші сфери. Це призводить до зниження економічної активності в галузі, яка залишається у стані спаду до появи чергової інновації, яка знову запускає схожий цикл розвитку [5].

Згідно з концепцією Йозефа Шумпетера, ключовим елементом інновацій у його економічній системі є механізм "креативного руйнування". Це поняття відображає постійне оновлення економічної структури, де існуючі моделі та методи діяльності руйнуються, поступаючись місцем новим. Такий процес найбільш помітний у фазах спаду та депресії коротких економічних циклів, і хоча його вплив у ці періоди негативний, у довгостроковій перспективі Шумпетер вважає його позитивним для розвитку економіки. Згідно з його теорією, саме підприємці, які активно займаються інноваціями, стимулюють ці зміни та порушення економічної рівноваги, що стає рушійною силою економічного зростання [5].

Шумпетер вважав, що значні економічні зрушення відбуваються через впровадження інновацій на рівні окремих підприємств, які отримують завдяки цьому конкурентні переваги і, як наслідок, підвищують прибутки. Згодом ці інновації спричиняють хвилю подальших змін у всій економічній системі, оскільки нові

підходи та засоби виробництва починають розповсюджуватися в інших компаніях. Проте з часом ефективність таких нововведень знижується, і економіка потребує наступних інновацій від нових підприємців. Так креативне руйнування діє як цикл: кожне нововведення з часом замінюється іншим, яке в момент появи також є інновацією [5] (рис.1.1).

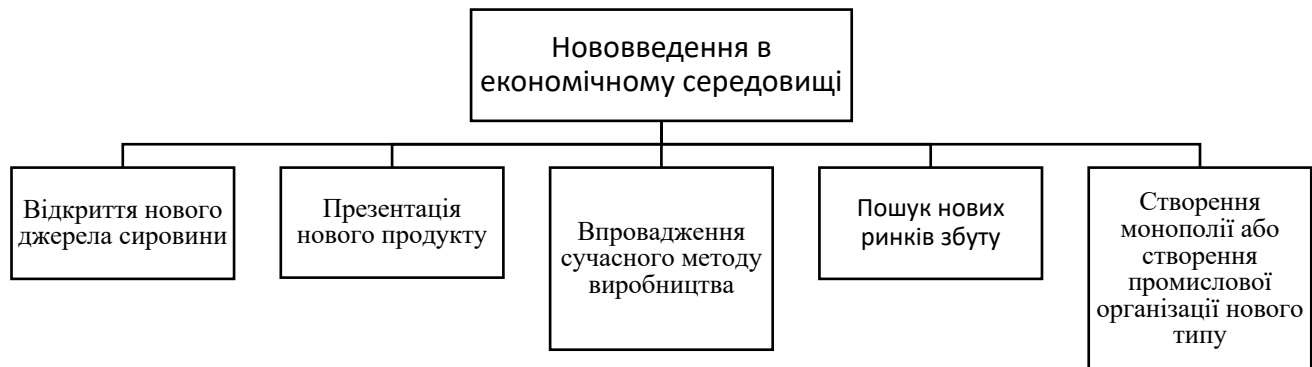

Рисунок 1.1 – Економічні трансформації, спричинені процесами креативного руйнування відповідно до теорії Й. Шумпетера

Джерело: систематизовано автором на основі [5].

Таким чином, Шумпетер наголошує на впровадженні нових продуктів через удосконалення в технологічних та інших економічних і неекономічних ресурсах, які призводять до економічного розвитку.

Модель Солоу-Свона, також відома як модель Солоу, є неокласичною теорією екзогенного економічного зростання, розробленою в 1956 році незалежно Робертом Солоу і Тревором Своном. Ця модель дозволяє аналізувати, як основні фактори виробництва — праця, капітал і технологічні зміни — впливають на динаміку виробництва, змінюючи його обсяги в умовах сталого рівноважного стану економічної системи. Однією з ключових переваг моделі Солоу є можливість виокремлення цих факторів і поступового вивчення їх впливу на довгострокове зростання національного доходу. Ця модель має певні недоліки та обмеження, проте

саме вона є основою для розробки більш досконалих теорій економічного зростання [6].

Основні підходи «нового неокласичного» напрямку, що набули популярності з кінця 1980-х років, зосереджуються на моделюванні впливу інноваційної діяльності та накопичення людського капіталу на економічне зростання. Інновації спричиняють технологічні порушення, які стимулюють підвищення продуктивності, а людський капітал — що включає знання, навички, мотивацію та енергію працівника — є ключовим ресурсом для виробництва економічних і соціальних благ.

Сучасні підходи до економічного зростання, що виникли з ХХ століття до сьогодні, охоплюють теорії сталого розвитку, людського капіталу, глобалізації та інновацій. У цих теоріях акцентується увага на значенні знань, технологій та ефективного розподілення ресурсів.

Еволюція теоретичних підходів відображає зміни суспільних, економічних та політичних умов, а також є відповіддю економістів на складні виклики та трансформації, що відбуваються в сучасному світі. також, розвиток технологій і глобалізаційні процеси вимагають нових стратегій та рішень для забезпечення стійкого зростання та адаптації до швидко змінюваного оточення. Таким чином, сучасні теорії не тільки розширюють традиційні уявлення про економіку, але й пропонують нові інструменти для аналізу та управління економікою.

З урахуванням активного розвитку теорії економічного зростання та розвитку, слід скласти перелік підходів до визначення терміна «економічне зростання» (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення дефініції «економічне зростання»

Автор	Визначення
С.Мочерний, С.Єрохін	Економічне зростання – це процес якісних зрушень у межах технологічного способу виробництва, зумовлених відповідними суперечностями та чинниками і який виражається у збільшенні обсягів суспільного виробництва [7].
І.Луніна, О.Романюк	Економічне зростання є основним показником розвитку і добробуту будь-якої країни, є однією з головних цілей, досягнення якої зумовлене необхідністю випереджаючого зростання національного доходу у порівнянні із зростанням чисельності населення для підвищення рівня життя в країні [8].
Кемпбелл Р. Макконелл	Економічне зростання – це збільшення виробничих можливостей, що проходить зі збільшенням кількості використовуваних факторів виробництва або вдосконаленням техніки і технології [9].
Сокольська Т.	Економічний розвиток – це процес кількісного і якісного росту виробництва продукції та послуг відповідно до потреб населення й суспільства [10].
К.Т. Кривенко, В.С.Савчук, О.О. Беляєв	Економічний розвиток – це процес переходу країни від одного стану економіки до іншого, більш досконалого – тобто якісно нового на основі відповідних структурних та інституціональних зрушень. Комплексно це проявляється в якісному вдосконаленні всієї економічної системи [11].
Schumpeter J.A.	Економічний розвиток – це позитивні, якісні зміни, нововведення у виробництві, у продукції та послугах, в галузі управління, в інших сферах життєдіяльності і видах економічної діяльності [12].

Джерело: систематизовано автором

Аналіз понять, наведений у таблиці 1.1, показує єдиний універсальний підхід до визначення термінів «економічне зростання» та «економічний розвиток». Для оцінки динаміки цих процесів та їх впливу на суспільство використовують різні показники та методи. Враховуючи це, можна виділити кілька підходів до трактування зазначених категорій, залежно від того, які ключові показники беруться за основу для оцінки економічного зростання (рис.1.2).

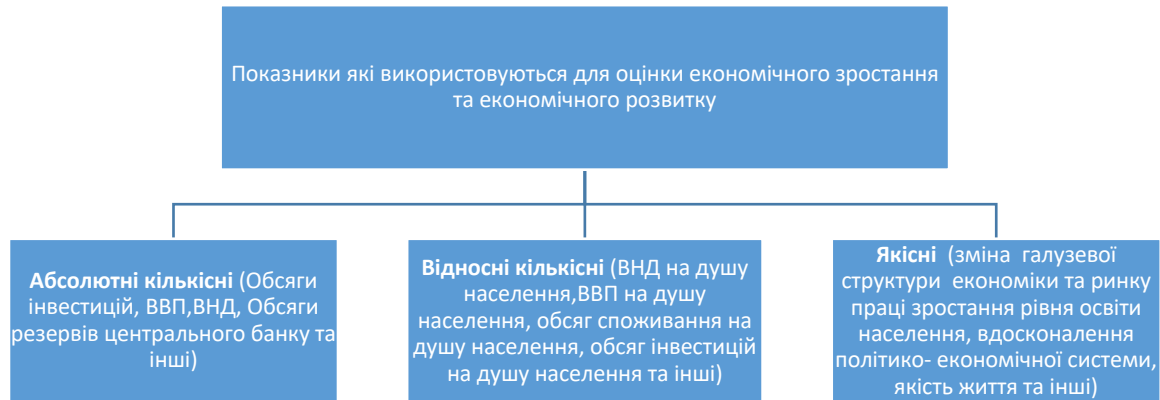

Рисунок 1.2 – Класифікація показників оцінювання рівня економічного зростання та економічного розвитку країни

Джерело: систематизовано автором на основі [13].

Форми економічного зростання можуть бути різноманітними, однак основна класифікація розділяє їх на інтенсивне, екстенсивне та змішане зростання. Екстенсивне зростання досягається за рахунок збільшення масштабів виробництва, зростання чисельності робочої сили, та інвестицій у розширення додаткових засобів, але без приросту продуктивності праці. Інтенсивне зростання, спрямоване на підвищення продуктивності, підвищення ефективності використання організаційних ресурсів через оптимізацію виробничих та невиробничих процесів. Змішане зростання об'єднує обидва підходи, забезпечуючи одночасне розширення обсягів виробництва та зростання ефективності. Для комплексного аналізу сучасних моделей економічного зростання і розвитку дані було узагальнено в таблицю (Додаток А).

Сучасні моделі розвитку підкреслюють значення інтелектуального капіталу як одного з ключових чинників економічного зростання і розвитку. Інтелектуальний капітал, за своєю суттю, сприяє створенню доданої вартості в економіці завдяки ряду важливих аспектів:

- Інновації та науково-технічний прогрес: інтелектуальний капітал включає наукові дослідження, розробку нових технологій та винаходів, що дозволяє

створювати інновації. Це підвищує продуктивність праці, оптимізує виробничі процеси та збільшує конкурентоспроможність національної економіки.

- Підвищення рівня освіти та розвиток людського потенціалу: забезпечення високої якості освіти та постійне вдосконалення навичок і знань робочої сили сприяють підвищенню продуктивності праці. Це формує кваліфікований кадровий ресурс, який змінює важливу роль у стимулюванні економічного зростання.

- Покращення якості життя: інтелектуальний капітал забезпечує доступ до новітніх технологій, сприяє розвитку медичної сфери та інших соціальних послуг, що спрямоване на покращення добробуту населення і забезпечення умов для його всебічного розвитку.

- Диверсифікація економіки та створення нових ринків: інтелектуальний капітал відкриває можливості для розвитку нових індустрій та ринків, що розширює економічний потенціал та зменшує залежність від традиційних секторів, створюючи стійкі можливості для економічного зростання.

- Адаптивність та інноваційність бізнесу: підприємства, які інвестують у розвиток інтелектуального капіталу, мають більшу здатність до інновацій та швидкої адаптації до змін на ринку, що є важливим для стійкого розвитку в умовах високої конкуренції.

Отже, вивчення механізмів економічного розвитку є ключовим завданням економічної науки, оскільки саме вони визначають добробут суспільства та стійкість економічних систем. Еволюція теорій економічного зростання від меркантилізму до сучасних моделей свідчить про прагнення економістів врахувати складність та багатогранність економічних процесів, адаптуючи підходи до сучасних викликів. Таким чином, інтелектуальний капітал не лише розширює горизонти знань і технологій, але й виступає ключовим чинником, який визначає конкурентоспроможність, інноваційний потенціал та довготривалі перспективи економічного зростання й розвитку суспільства.

1.2. Сутність та еволюція інтелектуального капіталу

У попередньому розділі, аналізуючи етапи розвитку моделей економічного зростання, було встановлено, що сучасні моделі, такі як нові ендегенні, зосереджуються на ролі людського капіталу в якості ключового чинника економічного прогресу націй. У цих моделях людський капітал розглядається не лише як ресурс, а як стратегічний елемент, здатний генерувати стійкий економічний розвиток, особливо в умовах глобалізації, де конкурентоспроможність держав та підприємств залежить від постійного вдосконалення знань та інновацій.

Важливість людського капіталу, що складається з освітніх здобутків, професійної кваліфікації та потенціалу до інновацій, стала предметом активного вивчення з початку 1980-х років у рамках нової теорії економічного зростання. Ця теорія пояснює економічне зростання через ендегенні чинники, такі як технологічні зміни та накопичення знань, які формуються в межах економічної системи. Технологічний прогрес більше не розглядається як зовнішній вплив; натомість, він є результатом цілеспрямованих інвестицій в освіту, наукові дослідження та розробки, що стимулюють інноваційний потенціал і продуктивність.

Загальноприйнятно вважають, що концепція інтелектуального капіталу (ІК) набула популярності в 1991 році завдяки Т. Стюарту, який визначає ІК як сукупність усіх знань, якими володіють співробітники організації, що забезпечує конкурентну перевагу на ринку. Водночас перша публікація з використанням терміну ІК з'явилася ще в 1975 році під назвою «Інтелектуальний капітал Майкла Калецького» [14], хоча сам термін використовувався набагато раніше. У 1969 році Д. Гелбрайт в листі до польського економіста М. Калецького написав: «Мені цікаво, чи усвідомлюєте ви, скільки ми в нашоїшньому світі завдячуємо тому інтелектуальному капіталу, який ви надали протягом останніх десятиліть» [15]. З того часу розуміння ІК зазнало значних змін, але єдиного його визначення в науковій спільноті досі не сформовано (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Розвиток визначення сутності «Інтелектуальний капітал»

Автор	Рік	Визначення
Стюарт Т.	1991	ІК- сума всіх знань, якими володіє кожна людина в організації, яка дає підприємству конкурентну перевагу на ринку [14].
Брукінг Е.	1997	ІК – ринкові, людиноцентровані активи, інтелектуальна власність та інфраструктурні активи [16, с. 13].
Свейбі К	1997	ІК має три виміри: компетентність працівника, внутрішня структура та зовнішня структура [14, с.10].
Бреннан Н., Коннел Б.	2000	ІК – це базований на знаннях власний капітал підприємства [17, с.1].
Гаррісон С., Салліван П.	2000	ІК – це знання, які можна перетворити на прибуток [18, с.34].
БутнікСіверський О.	2002	ІК – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об’єктивований та ідентифікований, утримується підприємством для ймовірності одержання прибутку [19].
Чухно А.	2002	ІК – капітал, що акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі [20].
Хілуха О., Кузьмін О., Ліпич Л.	2014	ІК – це вартість нагромадженого запасу інтелекту та його продуктів, які можуть бути використані та / або використовуються в процесі виробництва з метою отримання додаткових економічних вигод та / або задоволення потреб організації [21, с. 15].
Грішнова О.	2014	ІК – інтелектуальні здібності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної діяльності людиною індивідуально або в рамках певного колективу і підвищують ефективність праці й доходи [21, с. 35].
Літвінов О	2022	ІК - це система взаємозв'язаних соціально-економічних відносин, що виникають в процесі створення, використання та відтворення знань [21].

Джерело: систематизовано автором

Еволюція визначення інтелектуального капіталу демонструє розвиток підходів до розуміння його сутності та ролі в економіці. На початку 1990-х інтелектуальний капітал розглядався як сукупність знань, що забезпечують конкурентну перевагу організації, зосереджуючи увагу на значущих людських

знаннях. Згодом Е. Брукінг розширив поняття, додавши інтелектуальну власність та інфраструктурні активності, тоді як К. Свейбі ввів тривимірну структуру ІК — компетентність працівника, внутрішню та зовнішню структуру. Початок 2000-х років показав акцент на капіталі, заснованому на знаннях і можливості отримання прибутку від знань. У цей період ІК починають розглядати як об'єктивований інтелектуальний продукт з вартісною оцінкою та як сукупність знань і досвіду, що включають інтелектуальну власність в організаційні структури.

Далі визначення ІК включають аспекти накопичення інтелектуальних ресурсів, матеріальних і нематеріальних засобів, які сприяють підвищенню ефективності праці. А також розглядають інтелектуальний капітал через призму соціально-економічних відносин, пов'язаних зі створенням, відтворенням та використанням знань.

Таким чином, ми можемо запропонувати власне бачення цього поняття: інтелектуальний капітал представляє собою комплексну систему соціально-економічних відносин, що тісно переплітаються процесами створення, використання та відтворення знань. Це не просто сукупність інформації чи знань, а цінний ресурс, що охоплює повний спектр знань, умінь, інтелектуальних розробок і професійних взаємодій між співробітниками організації. Кожен елемент цього капіталу сприяє створенню унікальної конкурентної переваги, яка стає рушієм інновацій, здатних реагувати на зміни у зовнішньому середовищі та відкривати також нові ринки.

Сутність інтелектуального капіталу може мати такі складові рис 1.3:

Інтелектуальний капітал охоплює знання, що включають наукові відкриття, технічні інновації, професійний досвід спеціалістів та зібрані дані. До нього також входить інформація про ринки, клієнтів і конкурентів..	Інтелектуальна власність включає авторські права, патенти, торговельні марки та інші види правового захисту, що надають власникам можливість ефективно застосовувати свої інновації та творчі досягнення.
Людський капітал включає вміння, навички та досвід працівників, які становлять ключовий компонент інтелектуального капіталу. Організації активно інвестують у розвиток свого персоналу, щоб забезпечити їх здатність генерувати та впроваджувати інноваційні ідеї.	Відносини з клієнтами, постачальниками та партнерами є невід'ємною частиною інтелектуального капіталу. Розвиток і підтримка цих взаємин сприяють зміцненню довіри, формуванню лояльності та створенню довгострокових зв'язків, які відіграють ключову роль у досягненні успіху та стійкості бізнесу.
Культура інновацій є важливим чинником розвитку інтелектуального капіталу організації. Компанії, які активно підтримують інноваційний підхід, сприяють творчому мисленню та новаторству своїх працівників, що дозволяє ефективно використовувати наявні знання та створювати нові ідеї для забезпечення конкурентоспроможності та довгострокового зростання.	Бренд і репутація організації відіграють ключову роль у формуванні інтелектуального капіталу. Позитивне ставлення клієнтів до бренду, а також високий рівень довіри й поваги до репутації компанії можуть значно впливати на рішення споживачів та партнерів про співпрацю. Це стає важливим чинником у зміцненні конкурентних позицій і довготривалого успіху на ринку.

Рисунок 1.3 – Складові інтелектуального капіталу

Джерело: систематизовано автором на основі [23, с.65-68].

На основі представленого аналізу складових інтелектуального капіталу можна сказати, що інтелектуальний капітал є багатокомпонентною системою, що включає знання, інтелектуальну власність, людський капітал, відносини з клієнтами та партнерами, корпоративну культуру, а також бренд і репутацію. Кожна з цих складових взаємодіє з іншими, утворюючи унікальний нематеріальний актив, який додає бізнесу цінність.

В глобальному значенні інтелектуальний капітал має декілька характерних рис, які представляють його вплив і значущість для економічного зростання та конкурентоспроможності країни і компаній. Ключові особливості інтелектуального капіталу в глобальному контексті подано на рисунку 1.4:

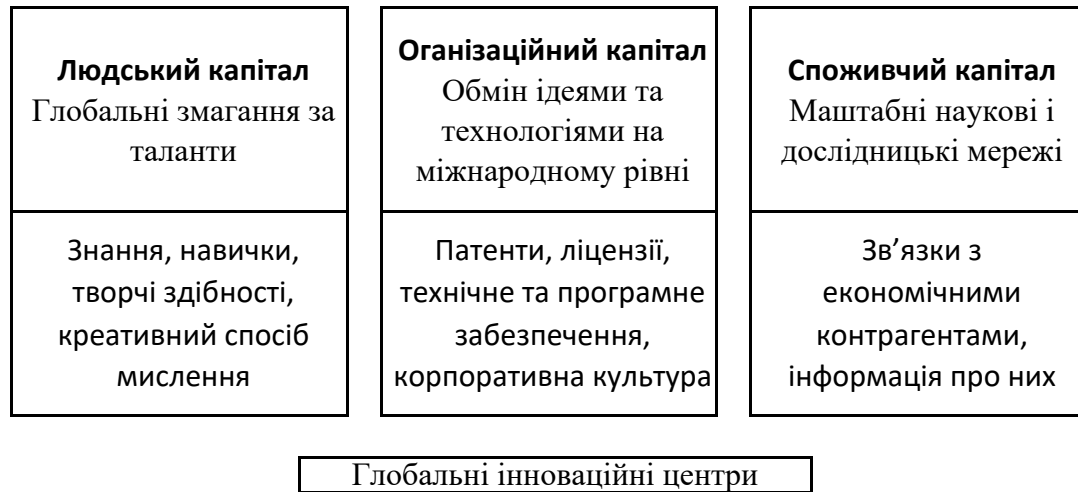

Рисунок 1.4 – Ключові особливості інтелектуального капіталу в глобальному контексті

Джерело: систематизовано автором на основі [21, с.70-72].

Компанії та країни активно конкурують на світовому ринку праці талановитих спеціалістів — науковців, інженерів та інших висококваліфікованих кадрів. Успішне залучення і утримання таких працівників є ключем до конкурентоспроможності. Завдяки глобалізації та технологічному прогресу ідеї й технології розширення стають швидше й масштабніше, а міжнародний обмін знаннями стає чинником для інновацій та розвитку. Вчені, дослідники та інноватори активно взаємодіють у глобальних мережах, вирішуючи складні завдання та розробляючи нові технології, що збагачують інтелектуальний капітал. Глобальні інноваційні центри зосереджені на створенні сприятливих умов для розвитку інтелектуального капіталу, залучаючи талановитих фахівців, забезпечуючи доступ до ресурсів та сприяючи розробці інноваційних рішень.

Сьогодні в дослідженнях зростає інтерес не тільки до внутрішнього інтелектуального капіталу компаній, але й до того, як він використовується для управління знаннями, створеними на державному та національному рівнях. Інтелектуальний капітал тепер розглядається як стратегічний ресурс не лише окремих підприємств, а й громади, що формується по зв'язках та територіальній близькості. Так виникла концепція національного інтелектуального капіталу, що об'єднує сукупність нематеріальних ресурсів, доступних країні чи регіону для забезпечення відносних переваг і створення майбутніх видів.

Національний інтелектуальний капітал виступає як фундамент для створення багатства, ключ до конкурентної переваги та показник майбутнього потенціалу зростання. Він також є ресурсом для соціального, економічного та екологічного розвитку. Хоча важливість національного інтелектуального капіталу визнана, його важко точно застосувати, і часто він характеризується через свою структуру.

Отже, ці фактори формують динамічне глобальне середовище, де інтелектуальний капітал визнається основою для стійкої конкурентоспроможності й економічного зростання. Інвестиції в інтелектуальний капітал підвищують ефективність виробництва, відкривають можливості для інновацій і сприяють загальному економічному розвитку. Це підкреслює важливість стратегічного підходу до управління інтелектуальними ресурсами, що охоплює розвиток талантів, підтримку досліджень і розвиток міжнародного співробітництва. Інтелектуальний капітал є не лише фактором підвищення економічної продуктивності, але й ресурсом для формування нових ринків і адаптації до змін, що є основою стійкого розвитку в сучасному світі.

1.3. Моделі економічного зростання на основі інтелектуального капіталу

Вивчення моделей економічного зростання і розвитку інтелектуального капіталу набуває все більшого значення як ключовий елемент стратегічного управління, спрямований на досягнення розвитку та максимізацію цінності для всіх цікавих сторінок. Дослідження в цій сфері дозволяють виокремити важливі аспекти взаємодії між інтелектуальним капіталом та економічним зростанням, а також розробити ефективні стратегії для їхнього гармонійного розвитку.

Зосередження на інтелектуальному капіталі організації допомагає швидко адаптуватися до динамічних змін у зовнішньому середовищі, підвищує ефективність інноваційних процесів і сприяє збільшенню продуктивності праці. Важливо також удосконалювати методи моніторингу та оцінки інтелектуального капіталу, які можуть стати основою для прийняття зважених управлінських рішень. У таблиці 1.3 представлено основні методи оцінки інтелектуального капіталу, які дозволяють оптимізувати його використання та підвищити загальну конкурентоспроможність.

Таблиця 1.3 - Методи оцінки інтелектуального капіталу

Метод (методика)	Вид методу	Сутність методу (методики)
«Дослідник вартості»	Методи прямого вимірювання	Метод фінансового обліку, що підраховує й розподіляє вартість інтелектуального капіталу за його складовими [24].
Метод ринкової капіталізації	Методи ринкової капіталізації	Метод заснований на оцінці перевищення ринкової вартості компанії над її бухгалтерською вартістю, що формується за рахунок використання інтелектуальних активів [25].
Модель Б. Лева «Value Chain Blueprint»	Методичні підходи	Побудована на оцінці здібності підприємства до інновацій. Для оцінки виокремлюють дев'ять груп показників, такі як: накопичені, придбані здібності, ділова мережа, інтелектуальна власність, технологічна можливість реалізації інновацій, перспективи зростання компанії тощо [26].

Методика Хаусела Канівського для оцінки вартості організаційного капіталу компанії	Методи визначення ефекту від використання компонентів	В основу методики покладено визначення ефективності використання нематеріальних інтелектуальних активів компанії з метою власного самовдосконалення та самоорганізації[25].
«Skandia Navigator»	Матричні методи	Застосування матриці для оцінки інтелектуального капіталу, яка побудована на основі використання 73 показників і має вигляд комп'ютерної програми. Дозволяє простежити як людський капітал у взаємодії зі споживчим капіталом, внутрішніми процесами й здатностями компанії до інновацій, створює фінансову цінність компанії [27].
Метод вартісного ланцюжка	Матричні методи	Побудова матриці нефінансових показників, згрупованих за етапами інноваційної діяльності [24].
Метод IVM (усеосяжної оцінки)	Інтегральні методи	Використовує ієрархію зважених індикаторів, які комбінуються між собою для відносної оцінки інтелектуального капіталу [24].
Методика консалтингової фірми Ernst & Young «Measures that Matter»	Методичні підходи	Методика заснована на детальному дослідженні восьми чинників, що знаходяться в зоні пильної уваги інвесторів на фондовому ринку й впливають на вартість інтелектуального капіталу. Ці чинники, у свою чергу, розгортаються в 39 детальніших показників, які й оцінюються [28].

Джерело: систематизовано автором на основі [24-28].

Сучасні дослідження все більше фокусуються не лише на вивченні інтелектуального капіталу окремих компаній, а й на аналізі його використання для управління знаннями на рівні держави та нації. Інтелектуальний капітал починають розглядати у ширшому контексті: не тільки як корпоративний ресурс, пов'язаний із бізнес-середовищем та партнерськими відносинами, але й як колективний інтелектуальний потенціал громади, що формується через соціальні взаємозв'язки або географічну близькість. Такий підхід сприяв формуванню концепції національного інтелектуального капіталу.

Національний інтелектуальний капітал визначається як сукупність нематеріальних ресурсів, доступних країні або регіону, які формують відносні

переваги та здатні приносити майбутні вигоди, діючи у взаємозв'язку. Він виступає важливим елементом у створенні національного багатства, забезпечує конкурентні переваги та впливає на потенціал подальшого розвитку. Національний інтелектуальний капітал також є ключовим ресурсом для стимулювання економічного, соціального та екологічного прогресу. Попри загальновизнане значення цього капіталу, його складно чітко визначити через складність і багатогранність природи поняття. Тому для його розуміння й опису найчастіше використовують аналіз його структури, що дозволяє охопити всі основні аспекти цього явища.

Для аналізу національного інтелектуального капіталу існує кілька структурних моделей. Найбільш поширеною є модель інтелектуального капіталу Skandia Navigator, яка дозволяє оцінити і систематизувати його складові. Ця модель підходить для комплексного аналізу та дає змогу врахувати різні аспекти інтелектуального капіталу. Крім того, широко використовується система класифікації, запропонована Стюартом, яка також служить основою для структуризації й оцінки інтелектуального капіталу. Обидві моделі є універсальними інструментами, що сприяють глибшому розумінню ролі інтелектуальних ресурсів у розвитку національного потенціалу

Модель Skandia Navigator пропонує ієрархічну структуру, яка деталізує компоненти інтелектуального капіталу. Відповідно до цієї моделі, інтелектуальний капітал спочатку поділяється на людський капітал і структурний капітал. У свою чергу, структурний капітал розподіляється на ринковий капітал і організаційний капітал, а організаційний капітал поділяється на капітал оновлення та процесуальний капітал. Ця ієрархічна структура дозволяє оцінити важливість кожного типу капіталу для формування загальної вартості національного інтелектуального капіталу. Для повноцінного аналізу достатньо зосередитися на вимірюванні чотирьох ключових типів капіталу: людського, ринкового, капіталу оновлення та процесуального капіталу. Такий підхід забезпечує систематичний огляд усіх важливих аспектів, що впливають на інтелектуальні ресурси нації [29] (рис.1.5).

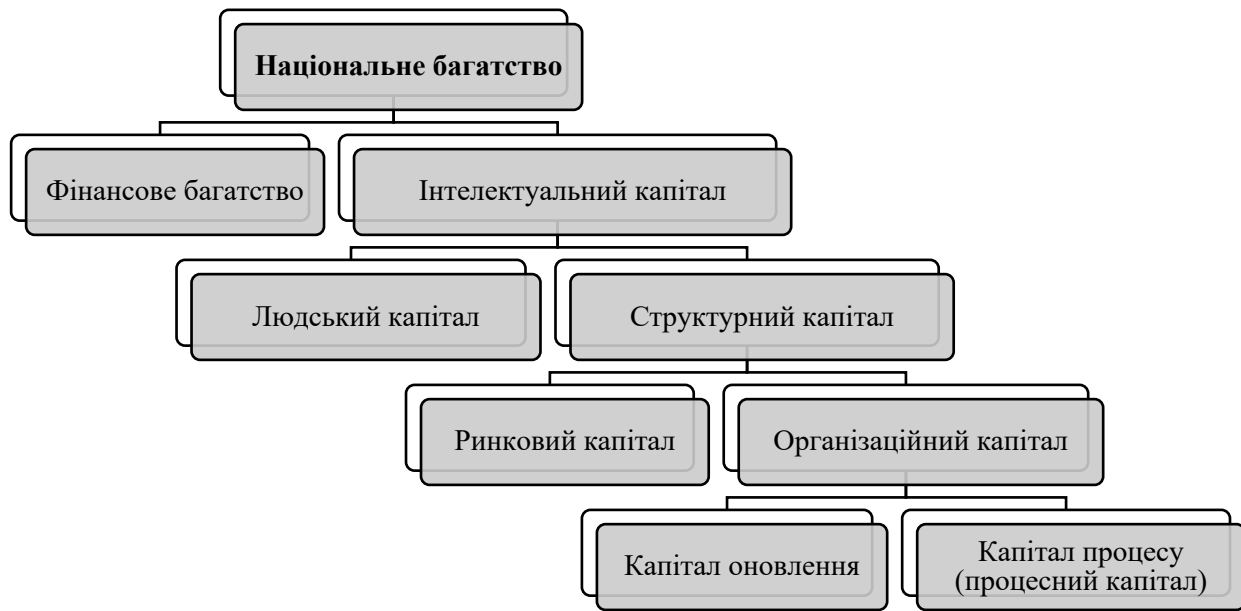

Рис. 1.5 – Структурування інтелектуального капіталу в моделі Skandia Navigator

Джерело: систематизовано автором на основі [30].

Застосування моделі Skandia Navigator для дослідження інтелектуального капіталу передбачає аналіз його основних складових на різних рівнях. Основними компонентами моделі Skandia Navigator є людський капітал і структурний капітал, які відіграють ключову роль у формуванні інтелектуального капіталу. Структурний капітал включає додаткові елементи, такі як ринковий капітал і організаційний капітал, які знаходяться на нижчих рівнях і деталізують структуру. Організаційний капітал, у свою чергу, поділяється на дві важливі складові: капітал оновлення, що відображає здатність до інновацій і адаптації, та процесний капітал, який забезпечує ефективність внутрішніх процесів. Такий розподіл дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язки між складовими капіталу та їхній вплив на загальну ефективність і конкурентоспроможність.

У цьому контексті людський капітал характеризується накопиченими знаннями, рівнем освіти та компетенцією, які застосовуються для досягнення цілей

та виконання національних завдань. Основною ознакою цього капіталу є інтелектуальне багатство громадян нації.

Процесний капітал означає знання, які накопичуються в країні, але не прив'язані до окремих осіб; вони інтегровані в інформаційні, технологічні та комунікаційні системи. Такий капітал включає апаратні засоби, бази даних, програмне забезпечення, лабораторії та організаційні структури, які підтримують результати людського капіталу на зовнішньому рівні.

До складових капіталу оновлення належать такі елементи, як патенти та наукові публікації, які є ключовими показниками інноваційного розвитку. Країни, що демонструють високу активність у цих сферах, зазвичай мають значний рівень освіченості населення. Громадяни таких країн активно діляться своїми ідеями чи знаннями та займаються їх систематизацією через наукові розробки.

Людський капітал оцінюється за рівнем освіти населення та його розподілом. Процесний капітал вимірюється інформаційним технологічним показником, як наприклад кількість захищених інтернет-серверів і користувачів інтернету. Інвестиції в розробки та дослідження враховуються в капітал оновлення, а також кількість наукових публікацій і патентів. Ці дані свідчать про можливості країни в галузі інновацій і технологій. Такий підхід дозволяє проводити комплексну оцінку різних аспектів інтелектуального капіталу.

Система класифікації інтелектуального капіталу, запропонована Стюартом, визначає три ключові компоненти: людський капітал, структурний капітал і капітал відносин. Важливість кожного компонента інтелектуального капіталу для його загальної вартості залишається темою для подальших досліджень. Застосування системи Стюарта для оцінки національного рівня виявило, що капітал відносин отримує надмірну увагу, оскільки для держави цей компонент має менше значення, ніж для окремої компанії. Обидві класифікаційні системи, спочатку розроблені для аналізу бізнес-середовища, згодом були адаптовані для вивчення інтелектуального капіталу на рівні держав.

Нещодавно з'явилася нова структурна модель національного інтелектуального капіталу — модель Кяпюля, яка розроблена спеціально для досліджень на макрорівні. Ця модель, розширюючи концепцію трьох компонентів Стюарта, додає четвертий компонент — соціальний капітал, що дозволяє глибше аналізувати інтелектуальний потенціал країн [30] (рис.1.6).

Рисунок 1.6 – Структуризація інтелектуального капіталу в моделі Кяпюля

Джерело: систематизовано автором на основі [30].

Розглянемо детальніше складові інтелектуального капіталу:

- Людський капітал охоплює знання, освіту та компетенції окремих осіб, які спрямовуються на досягнення національних завдань і цілей.
- Структурний капітал являє собою інтелектуальний ресурс, інтегрований у національні організаційні та технологічні системи. Він включає науково-дослідні та інноваційні системи, а також інфраструктуру у сферах науки та інформаційно-комунікаційних технологій. Витрати на наукові дослідження і розробки (R&D) відіграють ключову роль у стимулюванні технологічних інновацій, що робить їх важливим чинником економічного зростання.
- Капітал відносин — це національний ресурс, який формується через міжнародні зв'язки держави. Цей капітал визначає конкурентоспроможність країни на

глобальних ринках, яка забезпечується інвестиціями у зовнішні відносини та експортом якісних товарів і послуг.

- Соціальний капітал включає інститути, зв'язки та норми, які визначають якість і масштаб соціальних взаємодій у межах суспільства.

Додавання соціального капіталу до структури національного інтелектуального капіталу призводить до зменшення частки структурного капіталу.

З усього вищезазначеного можна побачити, що визначення та моделі інтелектуального капіталу мають схожість як на мікро-, так і на макрорівнях, хоча враховують специфіку кожного з них. Це підтверджує універсальне значення інтелектуального капіталу як для окремих організацій, так і в цілому для національної економіки. У ситуації, коли уряд і приватні компанії виділяють спільну мету щодо розвитку інтелектуального капіталу, формування державної політики в цій сфері спрощується, оскільки вона отримує підтримку з боку приватного сектора. Зі свого боку, приватний сектор зацікавлений у безперервному припливі висококваліфікованих кадрів, що сприяє генеруванню інших форм інтелектуального капіталу, підвищуючи економічну ефективність як окремих підприємств, так і національної економіки.

Процеси створення, управління та раціонального використання інтелектуального капіталу в національній економіці відображають його як багатогранну категорію, що взаємодіє з іншими компонентами економічного потенціалу – трудовим (людським), технологічним, інформаційним, організаційним, інвестиційним та інноваційним капіталом. Найбільш тісно пов'язаними між собою є інтелектуальний та інноваційний капітали.

Переваги від інвестицій в інтелектуальний капітал на мікрорівні наведено на рисунку 1.7:

Рисунок 1.7 – Систематизація інвестиційних переваг у сферу інтелектуального капіталу на мікрорівні

Джерело: систематизовано автором на основі [32].

На основі інформації на рисунку 1.7, можна визначити основні переваги інвестування в інтелектуальний капітал на макроекономічному рівні:

- зростання національної економіки та підвищення її конкурентоздатності на міжнародному рівні;
- підвищення доходів населення та підвищення загального добробуту;
- зростання податкових надходжень у державний бюджет із різних джерел;
- підвищення ефективності та стабільності функціонування державних інститутів;
- зростання привабливості країни як напрям для туризму та привабливого місця для імміграції.

Отже, моделі оцінки інтелектуального капіталу є універсальними та застосовуються як на мікрорівні для аналізу окремих компаній, так і на макрорівні для оцінки національної економіки. Це підтверджує стратегічну важливість інтелектуального капіталу для забезпечення конкурентоспроможності та стійкого

розвитку. Додавання соціального капіталу як окремої складової в структурі інтелектуального капіталу дозволяє глибше аналізувати взаємозв'язок між соціальними, економічними та технологічними факторами розвитку країни.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ

Економічний розвиток є ключовою метою сучасної економічної науки та політики, що спрямована на підвищення якості життя громадян через впровадження інновацій, цифрову трансформацію та забезпечення екологічної стабільності.

Історичні концепції, такі як меркантилізм, класична економіка та ідеї Шумпетера, продемонстрували еволюцію підходів до розуміння рушіїв економічного зростання.

Сучасні теорії, зокрема модель Солоу, підходи "нової неокласичної школи" та концепції сталого розвитку, акцентують увагу на ролі людського та інтелектуального капіталу, інноваціях і технологіях як основних чинниках довгострокового процвітання. Інтелектуальний капітал забезпечує конкурентні переваги, покращення добробуту населення та адаптивність економіки до глобальних змін.

Еволюція концепції ІК демонструє, що його розуміння розширювалося від простого накопичення знань до багатокomпонентної системи, яка охоплює людський, організаційний, інтелектуальний та споживчий капітал. Розвиток інтелектуального капіталу забезпечує конкурентоспроможність організацій і національних економік через впровадження інновацій, формування високоякісного людського капіталу, ефективне управління знаннями та створення умов для довгострокового економічного зростання.

Встановлено, що інтелектуальний капітал є багатокomпонентною системою, яка включає людський капітал, інтелектуальну власність, організаційний капітал, а також ринковий капітал у вигляді бренду й репутації. Розвиток концепції інтелектуального капіталу відображає зміни пріоритетів у теорії та практиці управління, акцентуючи на необхідності інновацій, обміну знаннями й інтеграції новітніх технологій.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ В ГЛОБАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

2.1. Аналіз використання глобального інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання

Інтелектуальний капітал формується через складний процес, який включає створення нового знання, перетворення його на практичне застосування, розробку перспективних технологій виробництва економічних благ (товарів чи послуг), трансфер і поширення технологій, підтримку інновацій, їх впровадження та комерціалізацію на підприємствах, захист інтелектуальної власності, а також формування економічних стимулів для розвитку інтелектуального капіталу [33].

Для забезпечення конкурентоспроможності на глобальному ринку необхідно, щоб продукти та послуги відповідали високим стандартам якості й були привабливими за ціною. Ефективне використання внутрішніх ресурсів передбачає оптимальне управління ланцюгом створення доданої вартості в межах національної економіки. Значну частину цієї вартості можна отримати завдяки переробці сировини або виготовленню компонентів, що підкреслює важливість розвитку промислового сектора та виробничих потужностей країни.

Індекс інтелектуального капіталу базується на ряді показників, які вимірюють рівень розвиненості в таких сферах, як наука, технології та освіта. Це включає в себе розумові ресурси, наукові досягнення та технологічний прогрес, що сприяє високій інтелектуальній активності в країні (рис. 2.1).

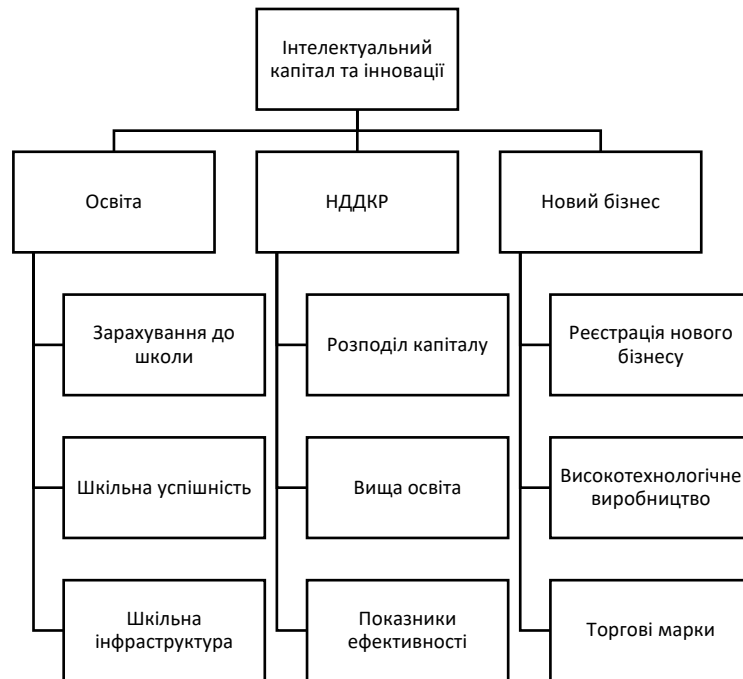

Рисунок 2.1 – Складові інтелектуального капіталу, що вимірюються в глобальному середовищі

Джерело: систематизовано автором на основі [35].

Середнє значення Індексу інтелектуального капіталу у світі становить 37, що становить про значний розрив у 63 пункти до ідеального рівня. Різниця між країнами з найнижчим показником (16) та найвищим (74) є вражаючою та навіть більш очевидною, ніж традиційний розрив між Північчю та Південним за показниками ВНД. Високий результат у цьому індексі є ключовим фактором для забезпечення майбутніх інновацій і, відповідно, економічного розвитку (рис. 2.2).

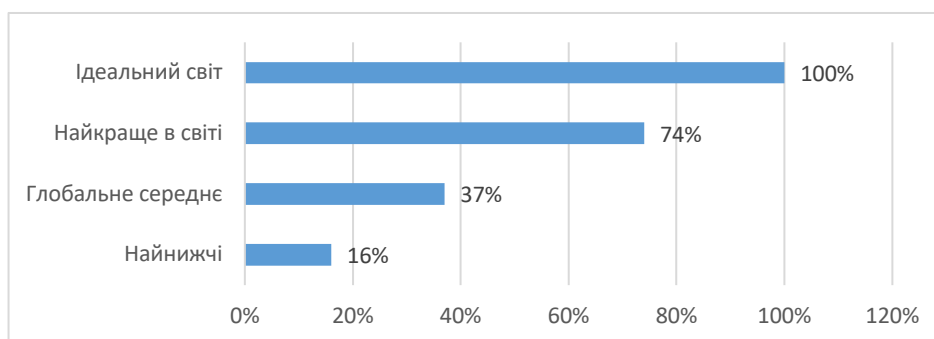

Рисунок 2.2 – Результати дослідження індексу інтелектуального капіталу

Джерело: систематизовано автором на основі [35].

Бідні країни, на жаль, демонструють низький рівень інтелектуального капіталу, що сприяє занепокоєнню щодо можливого закріплення бідності в багатьох регіонах Африки. Позитивним моментом є те, що майже 60% усіх показників показують тенденцію до покращення на глобальному рівні. Проте останні досягнення, схоже, зосереджені в Європі, Південно-Східній Азії та країнах Америки (за Центральною Америкою).

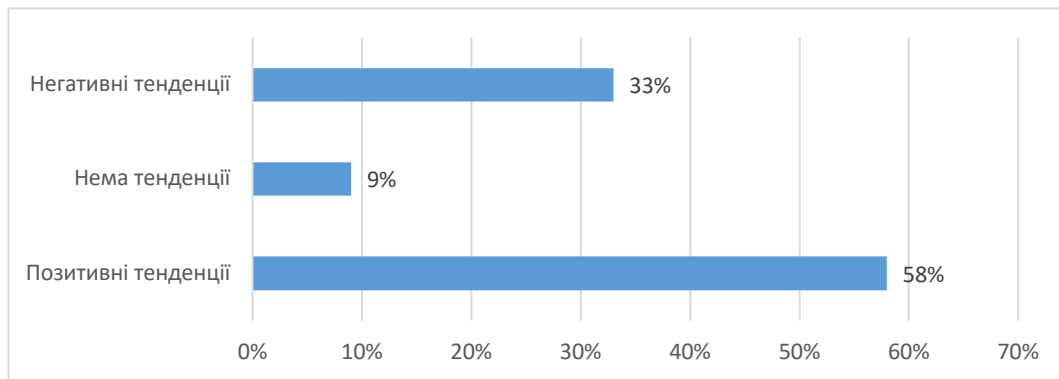

Рисунок 2.3 – Тенденції покращення інтелектуального капіталу

Джерело: систематизовано автором на основі [35].

Лідером у глобальному рейтингу інновацій залишається Південна Корея, зберігаючи суттєвий відрив від інших країн. Китай дає третє місце, США — сьоме, тоді як країни Північно-Східної Азії, такі як Південна Корея, Китай, Японія та Сінгапур, демонструють домінування в субіндексі інтелектуального капіталу GSCI.

Скандинавські країни стабільно входять до першої двадцятки цього рейтингу, а також Ізраїль, Великобританія та Німеччина займають високі позиції. У той же час країни, що розвиваються, розташовані значно нижче: Бразилія займає 70-те місце, Індія — 84-те. На африканських континентах найвищі позиції мають Марокко та Південна Африка (табл 2.1).

Таблиця 2.1 – Рейтинг країн за індексом Intellectual Capital Index Ranking 2023

Ранг	Країна	Оцінка	Ранг	Країна	Оцінка
1	Південна Корея	75,2	13	Данія	60,5
2	Сінгапур	68,9	14	Норвегія	60,4
3	Китай	68,8	15	Нідерланди	59,9
4	Японія	68,6	16	Австрія	59,6
5	Велика Британія	65,2	17	Бельгія	59,1
6	Німеччина	65,2	18	Португалія	58,8
7	США	64,6	19	Туреччина	58,6
8	Швейцарія	63,6	20	Італія	57,4
9	Ізраїль	61,8	21	Канада	55,7
10	Франція	61,6	22	Ісландія	55,3
11	Фінляндія	61,4	23	Чехія	55,2
12	Швеція	60,7	24	Таїланд	55,1

Джерело: систематизовано автором на основі [35].

На соціальний консенсус у суспільстві, крім місцевих історичних і культурних чинників, впливають кілька ключових факторів. Серед них — доступність системи охорони здоров'я, що визначає рівень фізичного здоров'я населення; рівність у розподілі доходів та активів, яка відображає на рівень злочинності; демографічна структура, що забезпечує стабільність поколінь у майбутньому; свобода самовираження та виклик страху, а також мирне суспільство без насильницьких конфліктів. Лише за таких умов економіка може розвиватися, створювати додану вартість, робочі місця та доходи для населення.

Соціальний капітал нації – це сукупність соціальної стабільності та добробуту (реального чи уявного) всіх громадян. Він сприяє формуванню соціальної згуртованості та досягненню певного рівня консенсусу в суспільстві, що забезпечує стабільні умови для економічного розвитку та допомагає уникати максимальної ефективності. Середній глобальний показник соціального капіталу складає 44 бали,

що на 56 балів менше за ідеальний рівень. Максимальне значення цього показника у світі досягає 66 балів (рис.2.4).

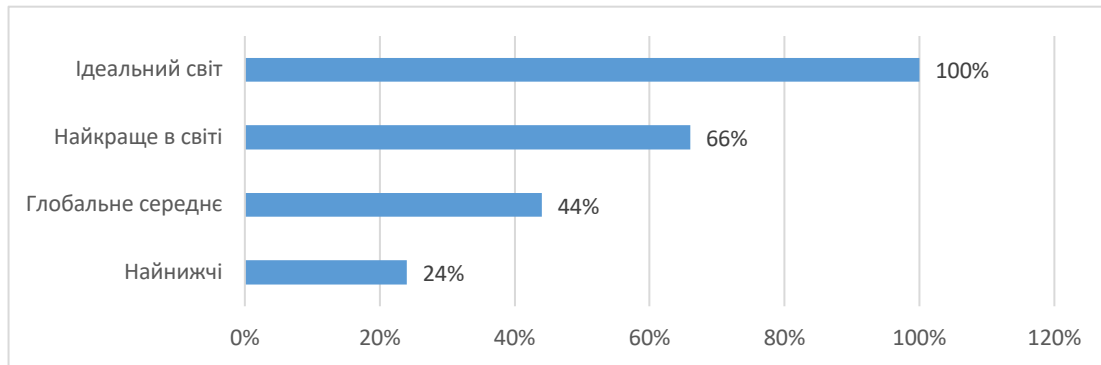

Рисунок 2.4 – Результати дослідження показника соціального капіталу

Джерело: систематизовано автором на основі [36].

Лише 48% показників у країнах демонструють позитивну динаміку, тоді як 38% мають негативний характер, а 14% не виявляють чіткої тенденції. Значна частка негативних результатів свідчить про зниження рівня соціальної рівності у світі. Очікувано, країни Північної Європи, особливо Скандинавські, значно випереджають за цим параметром країни Південної півкулі, включаючи Африку та Центральну Азію (рис.2.5).

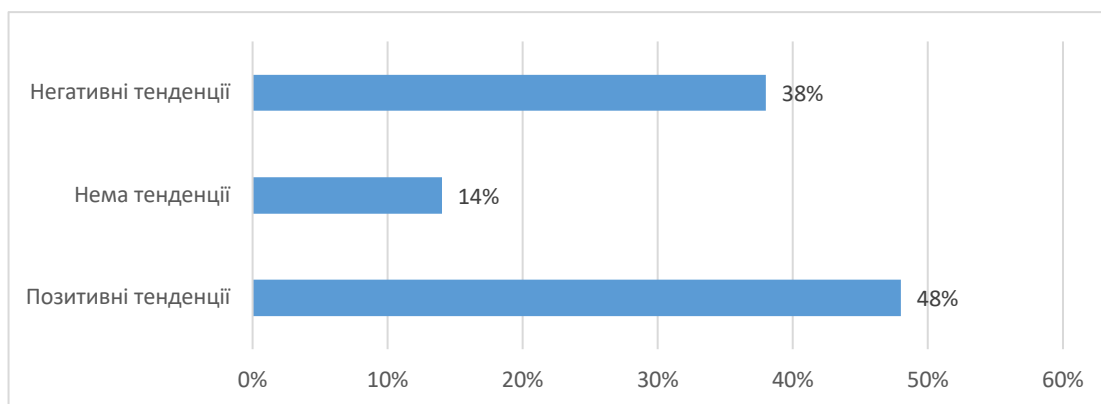

Рис. 2.5 – Тенденції покращення соціального капіталу

Джерело: систематизовано автором на основі [36].

Індекс соціального капіталу за 2023 рік відображає значну різницю в соціальних показниках між країнами. Лідером рейтингу є Фінляндія, що виділяється високим рівнем соціальної взаємодії та довіри. У десятці найкращих також знаходяться Ісландія, Норвегія та Швеція, а Данія посідає 12-те місце. До 30 найкращих країн в індексі соціального капіталу увійшли країни Західної Європи та Балтійського регіону, за винятком Південної Кореї, Японії і Об'єднаних Арабських Еміратів (табл.2.2).

Таблиця 2.2 – Рейтинг країн за індексом Intellectual Capital Index Ranking 2023

Ранг	Країна	Оцінка	Ранг	Країна	Оцінка
1	Фінляндія	65,8	8	Нідерланди	60,9
2	Ісландія	64,9	9	Північна Македонія	60,8
3	Словенія	63,7	10	Вірменія	60,7
4	Японія	63,6	11	Португалія	59,9
5	Норвегія	63,5	12	Данія	59,9
6	Швеція	62,4	13	Бельгія	59,1
7	Естонія	61,0	14	Південна Корея	59,1

Джерело: систематизовано автором на основі [36].

Сполучені Штати займають 89-е місце через високий рівень злочинності, обмежений доступ до медичних послуг і зростаючу соціальну нерівність. Китай посідає 47-е місце, Індія — 100-е, Нігерія — 137-е, а Бразилія — 138-е. Коста-Ріка очолює рейтинг країн Південної Америки, на другому місці — Аргентина, далі йдуть Перу, Уругвай та Чилі. Серед африканських країн найкращі показники мають Сенегал, Алжир і Туніс.

Показники інтелектуального та соціального капіталу свідчать про необхідність комплексного підходу до їх покращення, який включатиме інвестиції у науку, освіту, інновації, а також підвищення соціальної згуртованості. Це дозволить забезпечити стабільний розвиток економіки та підвищити рівень добробуту громадян. Ефективне використання інтелектуального та соціального капіталу є основою для досягнення

стійкого економічного зростання. Розробка національних стратегій, спрямованих на розвиток освіти, науки, технологій і соціальної стабільності, здатна забезпечити довгострокову конкурентоспроможність на глобальному рівні.

2.2. Аналіз стратегій розвитку інтелектуального капіталу країн лідерів

У Європі, Америці та Азії реалізовано безліч ініціатив, спрямованих на розвиток інтелектуальної економіки. Деякі з найбільш інноваційних економік світу зосереджені саме в Європі, яка запровадила кілька проєктів для сприяння такому економічному зростанню. Європейський Союз заснував численні програми, що підтримують діяльність у сфері досліджень та інновацій, серед яких — програма «Горизонт 2020» з бюджетом у 80 мільярдів євро, спрямована на підтримку наукових і технологічних проєктів у багатьох галузях. До інших ініціатив належать Європейський інститут інновацій та технологій, що забезпечує фінансування інноваційних проєктів, та Європейська наукова рада, яка підтримує видатних дослідників та їхні наукові розробки. Крім того, чимало країн Європи створили власні програми, щоб стимулювати інтелектуальний розвиток економіки; наприклад, Німеччина заснувала Товариство Фраунгофера, мережу прикладних дослідницьких інститутів, що співпрацюють з промисловістю для розробки нових технологій та продуктів.

У США Національний інститут здоров'я (NIH) забезпечує фінансування для біомедичних досліджень, тоді як Національний науковий фонд (NSF) підтримує дослідження у сфері науки та інженерії. Програма інновацій для малих підприємств (SBIR) фінансує дослідницьку та розробницьку діяльність малих підприємств, а програма передачі технологій для малих підприємств (STTR) надає фінансування для співпраці між малими підприємствами та дослідницькими установами.

Тенденція зростання кількості патентів, зареєстрованих країнами Сходу, у порівнянні із Західними країнами, була зафіксована у 2022 році. Азійські компанії

зареєстрували на 14% більше патентів, 41 055 проти 35 365, оформлених західними країнами. Лише Японія, Китай і Південна Корея отримали 40 114 патентів, тоді як американські компанії зареєстрували 32 130. Компанія Samsung оформила 2 285 патентів, що на 10% менше, ніж минулого року, тоді як Amazon і Google зареєстрували відповідно 1 863 і 1 548 патентів. [37].

Кількість зареєстрованих патентів є одним з ключових показників інвестицій у науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність, що є важливою складовою інноваційної економіки. Патенти сприяють розвитку нових технологій, продуктів та процесів, які здатні забезпечити суттєві переваги як для компаній, так і для економіки в цілому.

Проаналізувавши інвестиції в НДДКР з 2019 по 2023 роки, можна зробити висновок, що інвестиції показали стабільне зростання в розпал пандемії COVID-19 і досягли буму в 2021 році (рис. 2.6).

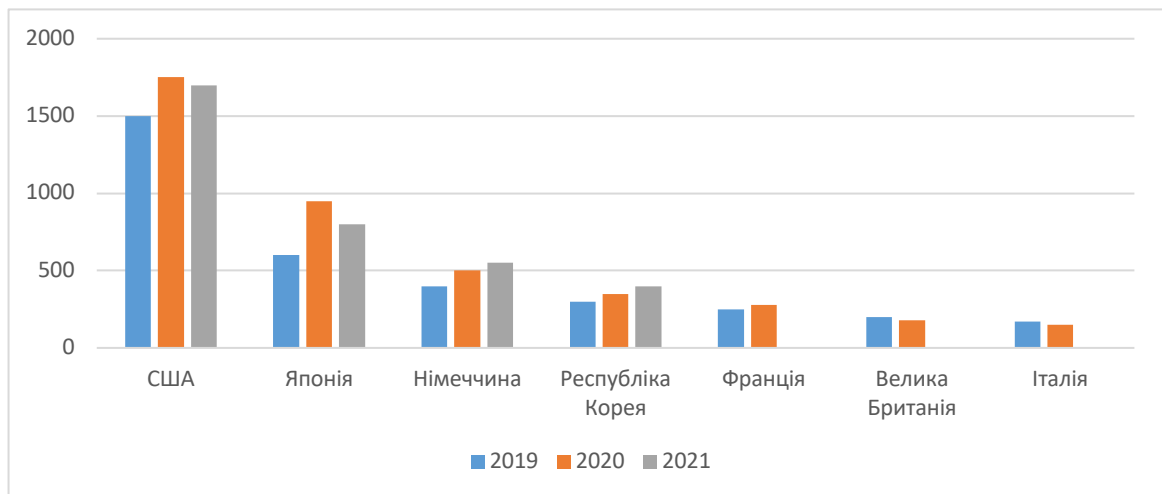

Рисунок 2.6 — Державні бюджетні асигнування за країнами світу на НДДКР, 2019, 2020 та 2021 років.

Джерело: систематизовано автором на основі [38-41].

Інвестиції в інновації в 2022 році демонстрували змішані тенденції. Наукові публікації, НДДКР, венчурні угоди та патенти продовжили зростати, досягнувши

рекордних показників, хоча темпи цього зростання були нижчими, ніж у 2021 році. При цьому вартість венчурних інвестицій зменшилася, а кількість міжнародних патентних заявок залишалася на рівні попереднього року. Кількість наукових публікацій зросла помірно — на 1,5%, до приблизно 2 мільйонів статей, оскільки дослідження в галузі охорони здоров'я та COVID, що спричинили різке зростання в 2021 році, сповільнилися.

Економічні події, що відбувалися у 2020-2022 роках можна назвати двома зовнішніми шоками історичного масштабу: глобальна пандемія, що призвела до тривалої світової економічної стагнації, а потім, коли у 2021 році почалося активне відновлення, конфлікт у 2022 році в Україні, значно вплинув на світову економіку [41].

Згідно з дослідженням Глобального індексу інновацій за 2022 рік, країни з високими показниками вирізняються стабільною економікою, продуманою політикою у сфері наукових досліджень і розробок, а також великою кількістю стартапів та інноваційних компаній, що підтримуються як державними, так і приватними інвестиціями. На рис. 2.7 представлені країни з високим рівнем інноваційної активності, значними інвестиціями в НДДКР, сильними університетами, розвиненою промисловістю та високою активністю у сфері патентування.

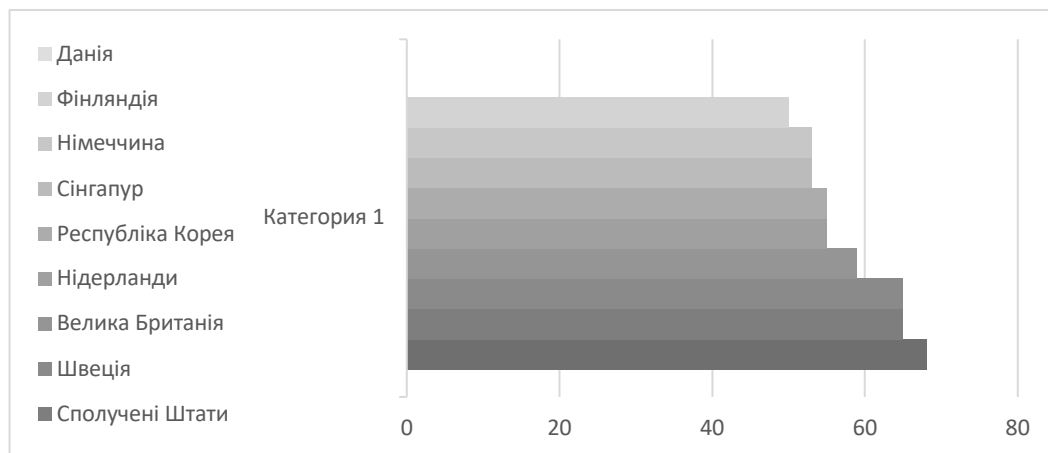

Рисунок 2.7 – ТОП-10 країн за показником Глобального індексу інновацій, 2022 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [41].

У 2022 році світові витрати провідних корпорацій на науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність досягли історичного максимуму в 1,1 трильйона доларів США. Найбільші компанії збільшили ці витрати номінально на 7,4%, що значно менше зростання на 15% у 2021 році. Важко сказати, чи змогло це номінальне зростання компенсувати високий рівень інфляції. Проте співвідношення витрат на НДДКР до доходів залишається на рівні 2021 року і співпадає з допандемічними показниками, що свідчить про стабільну інтенсивність інвестицій у дослідження та розробки з боку корпорацій.

Зміни у списку провідних інноваційних країн за 2023 рік (рис. 2.8) відображають зсуви у глобальних інноваційних тенденціях. Це зумовлено впровадженням нових політичних ініціатив та зростанням інвестицій у науково-дослідну й дослідно-конструкторську діяльність (НДДКР).

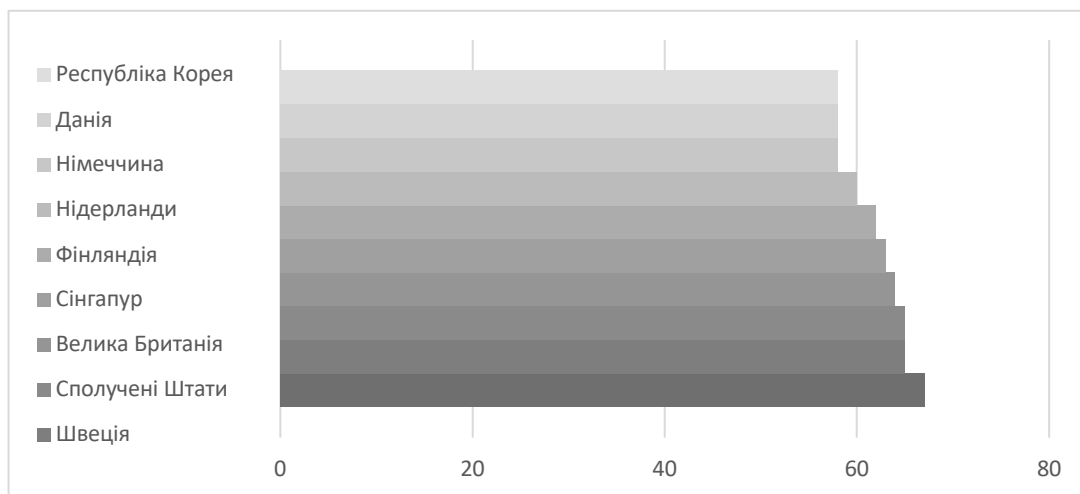

Рисунок 2.8 – Топ-10 країн в рейтингу Глобального індексу інновацій, 2023

Джерело: систематизовано автором на основі [42].

Республіка Корея на сьогодні є однією з провідних країн світу в галузі інновацій та має один із найрозвиненіших інтелектуальних капіталів, що підтверджується її високими результатами в численних рейтингах. Зокрема, в індексі інновацій Bloomberg з 2015 по 2021 рік Корея майже щороку посідала перше місце, за

винятком 2020 року. Крім того, Південна Корея також займає високі позиції в Global Innovation Index (рис. 2.9).

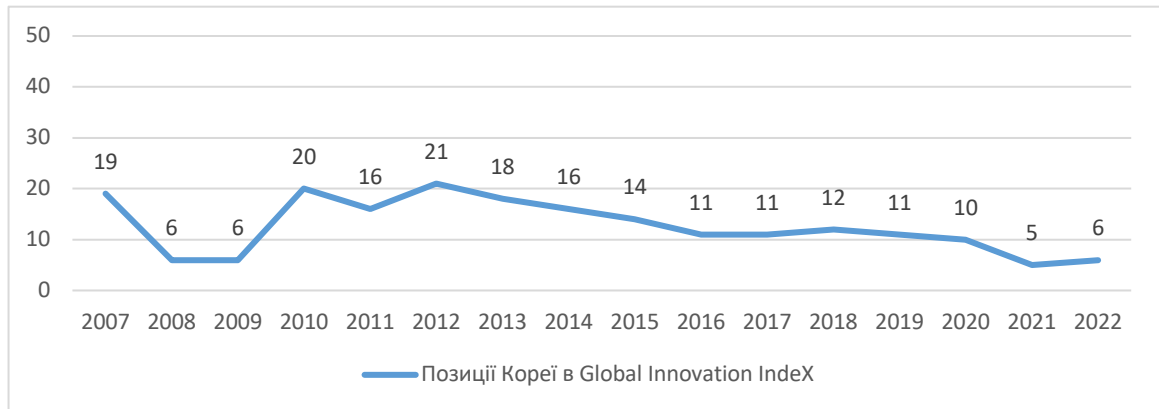

Рисунок 2.9 – Динаміка Республіки Корея в Global Innovation Index, 2007 – 2022 рр.

Джерело: систематизовано автором на основі [43].

Як видно з рисунка 2.9, Республіка Корея стабільно утримує позиції серед лідерів у Global Innovation Index. Після фінансової кризи 2008–2009 років позиції країни дещо ослабли, але до 2021 року Південна Корея змогла не лише відновитися, а й перевищити попередні досягнення, зайнявши 5-те місце серед найінноваційніших країн світу. У категорії «Людський капітал та дослідження» Корея посідає перше місце завдяки своїм лідерським позиціям у сфері НДДКР. Завдяки суттєвим змінам, здійсненим протягом останніх 50 років, Республіка Корея є яскравим прикладом ефективної моделі розвитку інтелектуального капіталу.

Розвиток інтелектуального капіталу також знайшов своє відображення в економічному зростанні країни, адже країна перейшла з групи країн з низьким рівнем доходів до найбільш розвинутих країн з високими доходами. У період з 1962 року по 1994 рік середньорічне зростання ВВП становило 10%, а з 1988 року по 2019 рік вже 5,45%, що є досить високими показниками з огляду на стадії розвитку, на яких перебувала Корея у цей час. Водночас країна орієнтувалася на експорт, який щороку зростав на понад 10% (рис. 2.10).

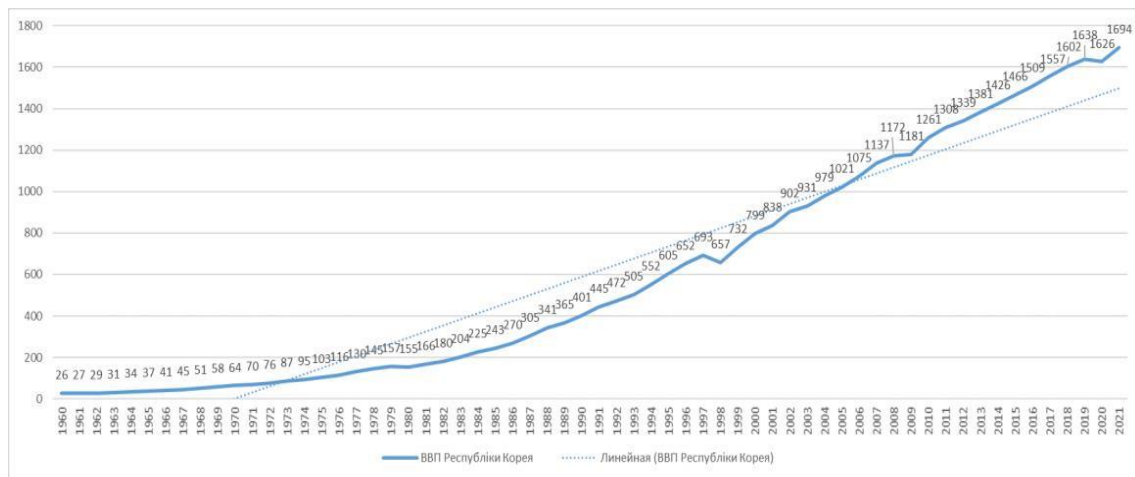

Рисунок 2.10 – ВВП Республіки Корея, 1960-2021 р., млрд. доларів США [44]

Як видно з графіка, Республіка Корея демонструвала надзвичайно високі темпи зростання ВВП протягом цього періоду, і загалом ВВП збільшився майже в 66 разів за останні 60 років. На графіку також відображено спад, пов'язаний з економічними кризами, але ці коливання не мали значного впливу на загальну траєкторію розвитку країни.

ВВП на душу населення показував подібні тренди до загальних показників ВВП, однак цей показник зріс лише в майже 32 рази, що зумовлено зростанням чисельності населення протягом цього періоду. Такі структурні зміни в економіці були б неможливі без розвитку інтелектуального капіталу країни, тому важливо звернути увагу на процеси розвитку інтелектуального капіталу, які супроводжували економічне зростання та розвиток Республіки Корея (рис.2.11).

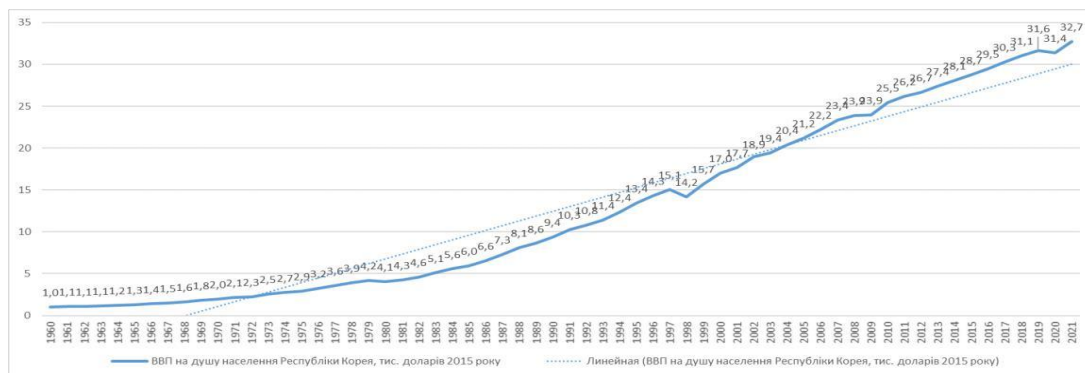

Рисунок 2.11 – ВВП на душу населення в Республіки Корея, 1960-2021 р., доларах США [44]

З 1995 по 2021 рік частка осіб з вищою освітою серед людей віком 25-34 роки збільшилася з 28,8% до 69,3%, що більше ніж у два рази, а серед осіб віком 55-64 роки — з 6,6% до 25,9% (рис.2.12). Така динаміка дозволяє відстежити, як з часом все більше людей отримували вищу освіту, аби бути конкурентоспроможними на ринку праці в галузях, що забезпечують вищу оплату праці та створюють більшу додану вартість, а отже, вимагають високої кваліфікації. З економічним розвитком зростає попит на кваліфікованих фахівців, і тепер молодь є більш ніж в два рази освіченою, ніж покоління, яке наближається до пенсійного віку.

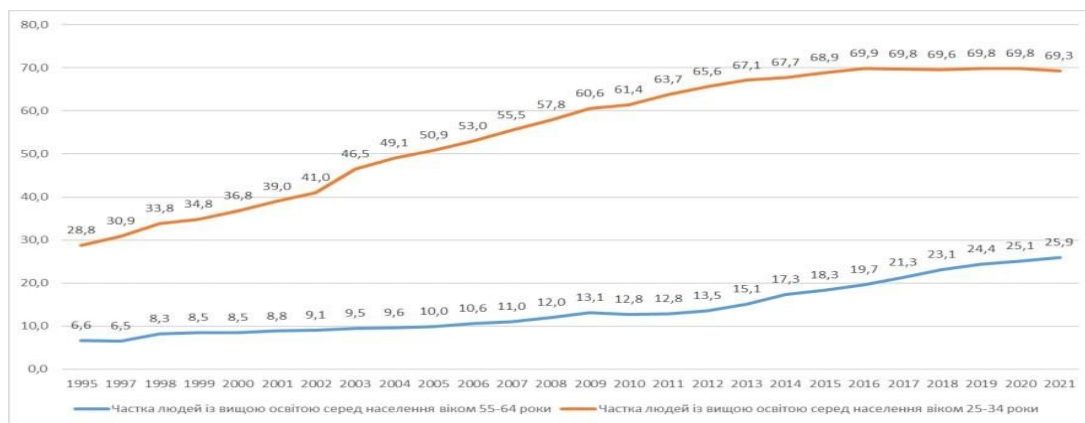

Рисунок 2.12 – Відсоток людей Республіки Корея із вищою освітою серед вікових груп 25- 34 та 55-64 в 1995 – 2021 роках [45].

В Республіці Корея значно зростає частка осіб з вищою освітою, водночас частка людей без повної середньої освіти зменшується з 40,2% до 9,7%. Це пов'язано з тим, що кількість вакансій, доступних для таких людей, в економіці зменшується, а забезпечення нормального рівня життя, працюючи на таких посадах, стає все важче (рис.2.13).

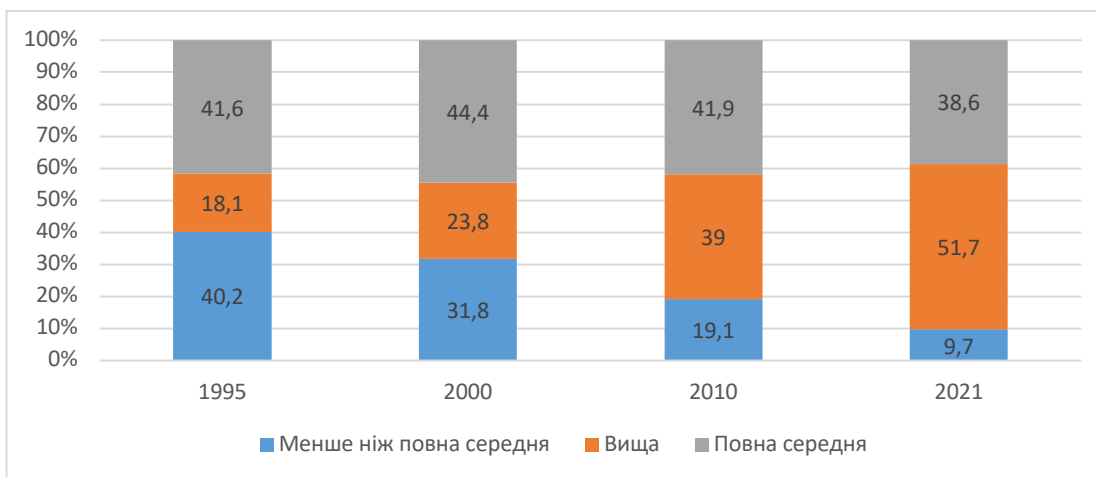

Рисунок 2.13 – Частка людей Республіки Корея за рівнем освіти віком від 25 до 64 в 1995 – 2021 роках

Джерело: систематизовано автором на основі [45].

Основна частина вступників до закладів вищої освіти обирає інженерні спеціальності — 21%, на другому місці за популярністю є медицина — 16%, а на третьому — бізнес — 14%. Інші напрями, такі як інформаційні технології, гуманітарні науки, природничі дисципліни та педагогіка, також залишаються важливими, але їхня популярність є дещо нижчою (рис.2.14).

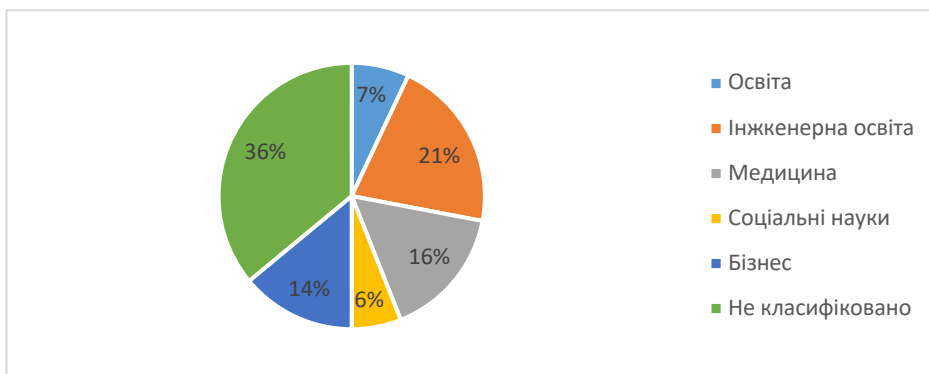

Рисунок 2.14 – Частка студентів в закладах вищої освіти в 2020 році

Джерело: систематизовано автором на основі [45].

Одним із головних трендів освітньої системи Республіки Корея є значна частка приватних витрат на освіту, яка становить 30-40% від державних витрат, що значно перевищує рівень інших розвинутих країн. Цей тренд особливо виражений у сфері

вищої середньої освіти, коли батьки витрачають значні кошти на позашкільні заняття для того, щоб забезпечити вступ своїх дітей до найкращих університетів (рис. 2.15).

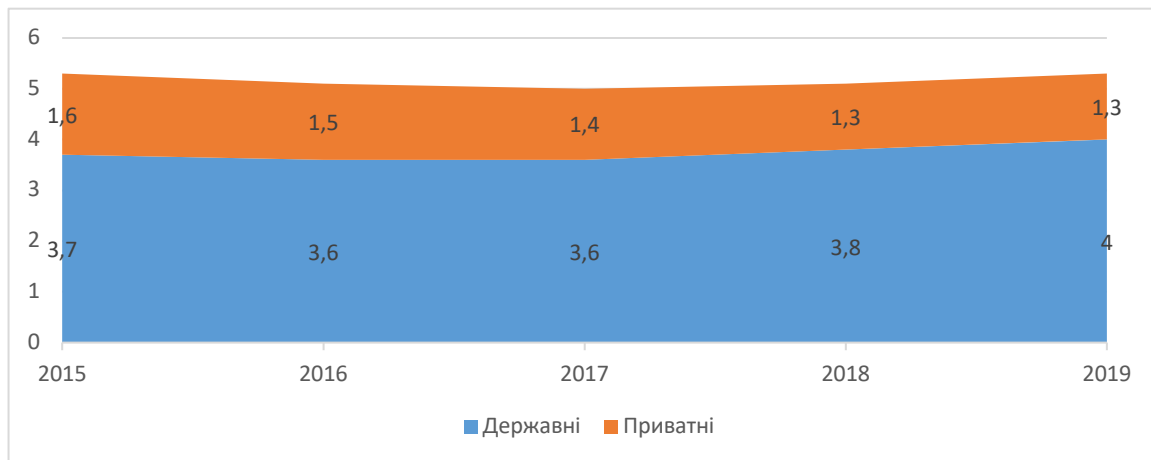

Рисунок 2.15 – Приватні та державні витрати на освіту від початкової до вищої як % від ВВП в 2015-2019 роках

Джерело: систематизовано автором на основі [45].

Витрати на освіту в країні загалом стабільно зростають, особливо на рівні середньої та початкової освіти. Так, з 2015 по 2019 роки витрати на одного учня збільшились на 45,9%, або на 5376 доларів, при цьому зростання у початковій освіті становило 26%, а у вищій — лише 9% (рис. 2.16).

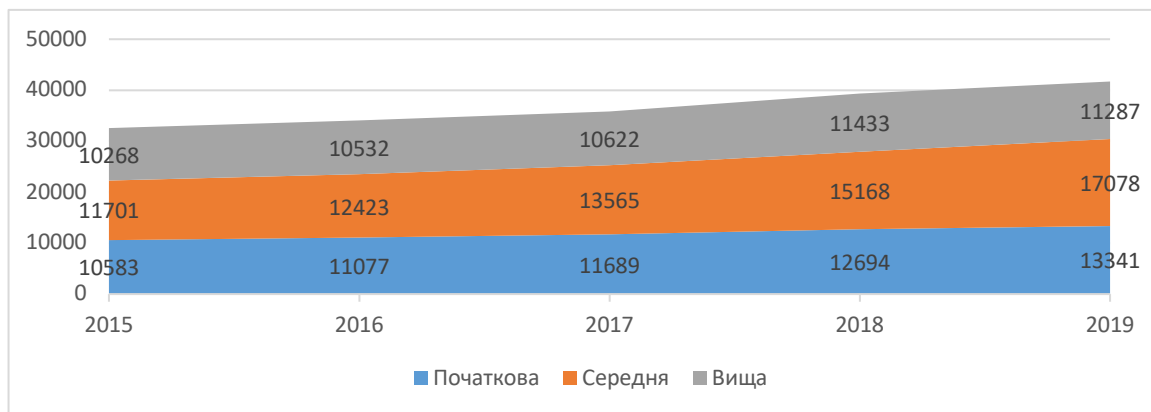

Рисунок 2.16 – Витрати на 1 учня/студента за рівнем освіти в 2015-2019 роках, доларів США

Джерело: систематизовано автором на основі [45].

Такий високий рівень залученості суспільства в освітній процес приносить якісні результати, оскільки учні шкіл стабільно показують одні з найкращих результатів у тестах PISA. Учні з Республіки Корея в середньому перевищують середній показник по ОЕСР на 9,5% з математики, на 6,1% з роботи з текстом та на 6% з науки (рис. 2.17).

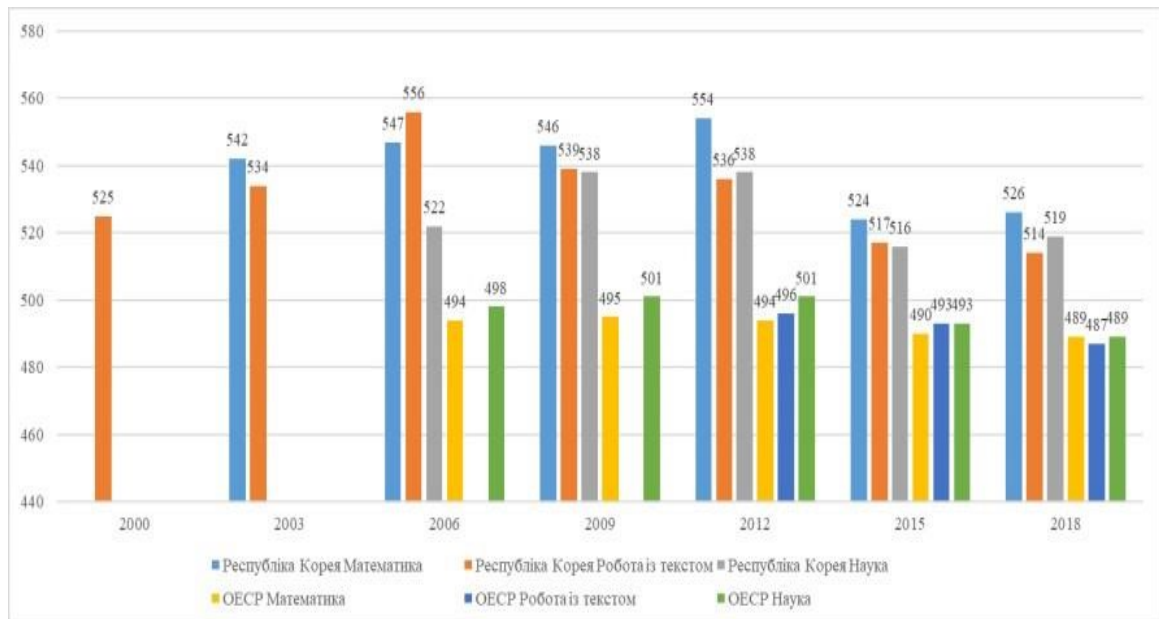

Рисунок 2.17 – Результати тестів PISA в середньому по ОЕСРта в Республіці Корея за 2000-2018 роки [45]

Тож, система освіти в Республіці Корея ефективно забезпечує країну кваліфікованими фахівцями для підтримки та стимулювання економічного зростання, що підтверджується вищезгаданими даними. Однак система не є бездоганною і має свої недоліки. Одним із основних є високе навантаження на учнів, яке спричинене складною освітньою програмою та сильною конкуренцією серед учнів, підтримуваною викладачами і системою вступу до ВНЗ, що базується на єдиному іспиті CSAT. Цей іспит має значний вплив на подальшу кар'єрну траєкторію. Через таку систему вступу, що визначає кар'єрний шлях, батьки активно відправляють дітей до приватних навчальних закладів, де заняття проходять після основного шкільного

дня і можуть тривати так само довго. У 2015 році майже 70% учнів відвідували приватні освітні заклади, а витрати батьків на ці послуги становили 355 000 корейських вон на місяць при середній заробітній платі 2,69 млн вон, що перевищувало 10% від їхнього місячного доходу [46].

Соціальний капітал з основним показником - довіра до уряду є наступним показником інтелектуального капіталу (рис. 2. 18).

Рисунок 2.18 – Довіра до уряду в 2010-2021 році

Джерело: систематизовано автором на основі [45].

В Республіці Корея довіра до уряду є нижчою, ніж середній показник по ОЕСР, що може пояснюватись значною кількістю корупційних скандалів, зокрема арештами декількох останніх президентів за звинуваченнями в корупції. Загалом рівень корупції в країні є низьким, оскільки вона майже не присутня на нижчих рівнях влади. Проте на найвищому рівні корупція все ж існує, що пов'язано з тісними зв'язками корейських політиків із великими корпораціями [47], [48].

Щодо структурного капіталу, то у 2020 році Республіка Корея зайняла 9-те місце за кількістю наукових публікацій і постійно збільшує їх кількість, що видно на рисунку 2.19.

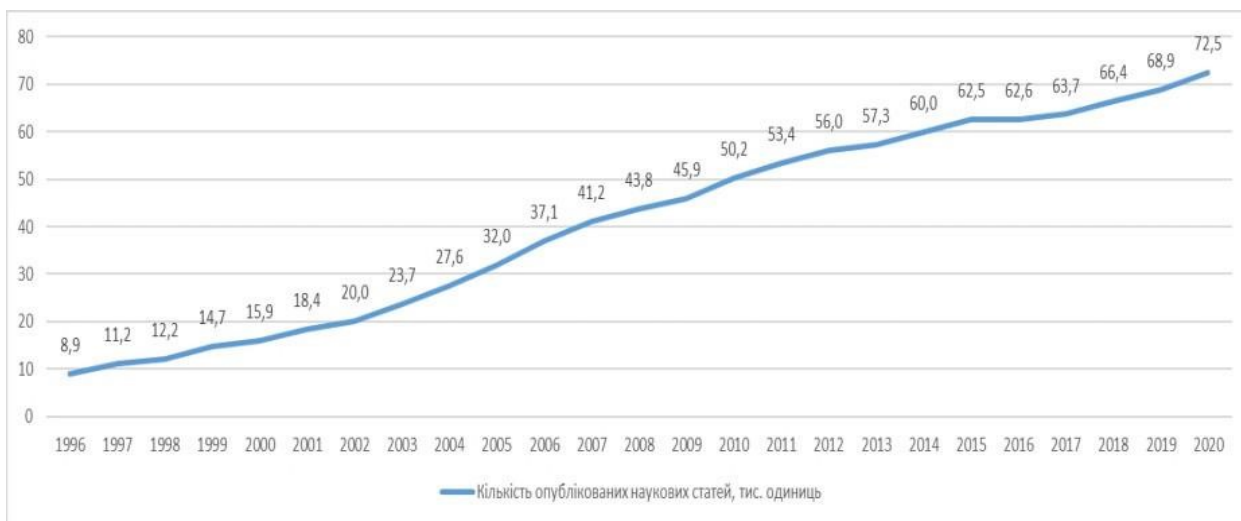

Рисунок 2.19 – Кількість опублікованих наукових статей вченими Республіки Корея, 1996–2020 рр., тис. одиниць [45]

Протягом останніх 20 років країна значно збільшила інвестиції в дослідження та розробки. Якщо на початку 2000-х витрати Південної Кореї на R&D (дослідження та розробка) відповідали середньому рівню по ОЕСР, то на сьогоднішній день країна є одним з лідерів за цим показником, поступаючись лише Ізраїлю і випереджаючи третю країну на 1% ВВП. Динаміка зростання витрат на R&D відображена на рисунку 2.20:

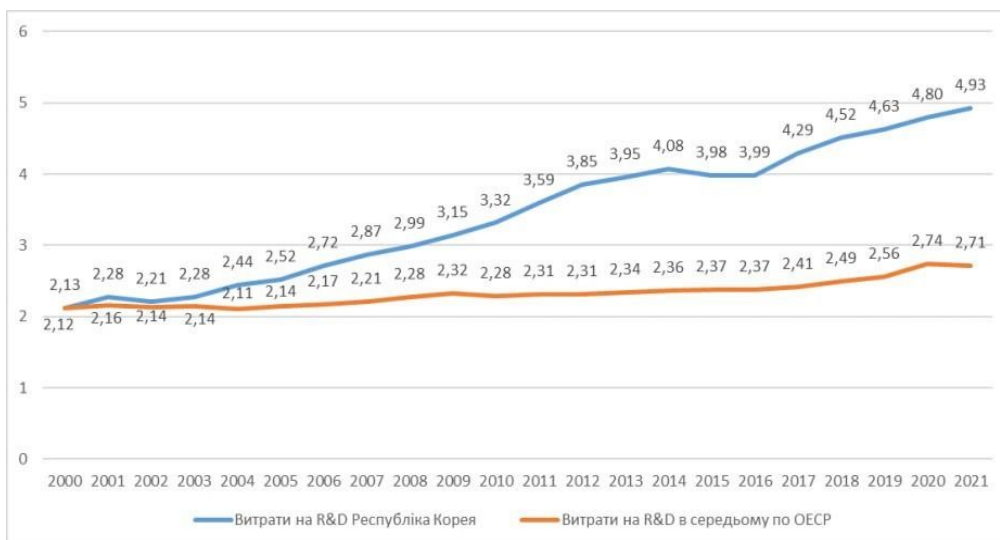

Рисунок 2.20 – Витрати Кореї та в середньому по ОЕСР на R&D в 2000-2021 році, % від ВВП [45]

Аналогічні тенденції спостерігаються й у кількості дослідників на 1000 працевлаштованих. У 2000 році кількість дослідників у Кореї значно поступалася середньому показнику по країнах ОЕСР (6,3). Це вказувало на потребу в покращенні науково-дослідної інфраструктури та підтримці дослідницької діяльності. Протягом наступних років Корея продемонструвала значне зростання дослідників, починаючи приблизно з 2003 року. У 2010 році цей показник уже зрівнявся із середнім рівнем за ОЕСР (8,4), що показав результати про успішні реформи та державні інвестиції. З 2011 року Корея впевнено випереджає середній показник за країнами ОЕСР. Наприклад, у 2021 році кількість дослідників у Кореї досягла 17,3, тоді як середній показник за ОЕСР склав 9,7 (рис.2. 21).

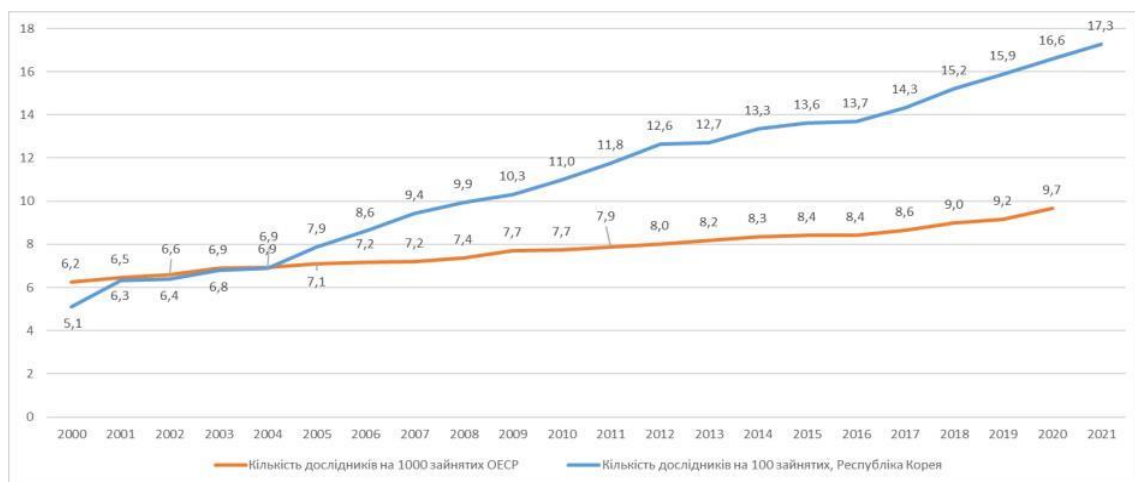

Рисунок 2.21 – Кількість дослідників на 1000 працевлаштованих у Кореї та в середньому по ОЕСР в 2000-2021 році [45]

Республіка Корея досягла значного успіху в нарощуванні науково-дослідного потенціалу, що стало результатом цілеспрямованої державної політики, інвестицій у людський капітал та інноваційну діяльність. Така динаміка підтверджує, що інтенсивний розвиток дослідницької інфраструктури є основним фактором забезпечення економічного зростання та технологічного прогресу.

Останньою складовою є капітал відносин. Якщо розглядати показник Global Soft Power, то Корея також входить до числа лідерів, займаючи 14-те місце у 2020 році, 11-те місце у 2021 році, 12-те місце у 2022 році та 15-те місце у 2023 році [49].

Економічний розвиток Республіки Корея сприяв популяризації її культури по всьому світу з 1990-х років, що призвело до створення так званої «Корейської хвилі». В рамках цієї хвилі стали популярними корейські серіали в своєму власному жанрі – К-drama, а також корейська популярна музика – К-пор, а також інші культурні явища. Це дозволило країні покращити міжнародні відносини, залучити більше туристів та популяризувати власні товари [50].

Таким чином, розвиток і використання глобального інтелектуального капіталу відкривають нові можливості для економічного зростання по всьому світу. Можна вважати, що розширення доступу до наукових ресурсів, але перш за все освіти допоможе країні в підготовці висококваліфікованих спеціалістів, які зможуть впроваджувати інновації в різних сферах. Також інтелектуальний капітал зможе допомогти державі залучати інвестиції, підвищувати ефективність виробничих процесів та створювати новітні технології. Варто також згадати, що міжнародна співпраця в розробці та обміні інтелектуальними ресурсами збільшує та наповнює світовий обсяг знань. Такий обмін підтримує створення нових методів, технологій та рішень для вирішення глобальних проблем, таких як медична наука, зміни клімату та сталий розвиток.

2.3. Напрями та тенденції забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу в умовах економічного зростання

Для підприємств інтелектуальний капітал включає три основні складові: людський капітал, структурний капітал та капітал відносин. Це створює потребу у вдосконаленні кожного з вище зазначених компонентів для подальшої адаптації методів до національного та макроекономічного змісту.

Одним із способів удосконалення людського капіталу в компанії є поліпшення процесу відбору персоналу шляхом співпраці з вищими навчальними закладами, підвищення якості команди, яка є відповідальною за підбір та навчання співробітників. Ще одним важливим моментом є розвиток бренду компанії як привабливого роботодавця. Якщо говорити в контексті країни, то уряди повинні створювати сприятливі умови для міграції кваліфікованих фахівців, пропонуючи їм кращі умови, ніж у їхніх рідних країнах. Така стратегія також може застосовуватись на формуванні сприятливого іміджу країни у світі.

Компанії будуть активно впроваджувати стратегії для підвищення обізнаності про можливості працевлаштування в їхній структурі. Вони будуть використовувати різноманітні маркетингові та рекламні кампанії для привертання уваги до вакансій, підкреслюючи переваги роботи в конкретних організаціях, такі як можливості кар'єрного росту, конкурентоспроможна заробітна плата, корпоративна культура та інші фактори, що роблять їх привабливими для потенційних працівників. Для цього компанії можуть налагоджувати партнерство з навчальними закладами, брати участь у кар'єрних ярмарках та використовувати онлайн-платформи для залучення перспективних кандидатів.

Крім того, на рівні держави можуть бути реалізовані різноманітні програми та заходи для стимулювання міграції кваліфікованих фахівців. Наприклад, країни можуть організовувати міжнародні спортивні заходи, такі як Олімпійські ігри, міжнародні фестивалі, культурні події та інші значущі заходи для демонстрації своїх переваг та створення позитивного іміджу серед іноземців. Такі події можуть стати платформою для просування національних можливостей у сфері освіти, роботи та інвестицій. У рамках цих заходів можна проводити спеціальні програми для залучення іноземних фахівців, таких як візові пільги або спеціальні умови для підприємців.

Країни перед започаткуванням такого типу ініціатив повинні ретельно аналізувати свою ціннісну пропозицію для мігрантів і створювати стратегію на її основі. Така пропозиція має бути чітко інтегрована в стратегію розвитку "м'якої сили"

та залучення нових фахівців. Вона має підкреслювати конкурентні переваги держави: високий рівень життя, стабільна економіка, доступ до інноваційних технологій, якісні освітні та медичні послуги, сприятливі умови для бізнесу та культурні можливості.

Країни повинні впроваджувати ефективне міграційне законодавство, яке дозволить залучати лише кваліфікованих фахівців, при цьому відсіюючи тих, хто не приносить суттєвої користі для розвитку суспільства. Таке законодавство може включати різноманітні механізми, зокрема квоти на кількість мігрантів у певних сферах або на конкретний період часу. Крім того, країни можуть застосовувати критерії, що оцінюють не лише професійні навички, а й інші фактори, такі як здатність до інтеграції в суспільство, знання мови та відповідність культурним цінностям. Після відбору найкращих мігрантів, держава зобов'язана створити ефективний механізм їх інтеграції в місцеве суспільство. Це включає розробку умов, які дозволяють новоприбулим легко адаптуватися до місцевих традицій, звичаїв та культури, а також сприяють вивченню мови. Важливо, щоб цей процес став частиною спеціальної програми «онбордингу» для мігрантів, що надає їм усю необхідну інформацію про їхні перспективи в країні, включаючи можливість отримання постійного проживання, громадянства, а також інші юридичні та соціальні аспекти, важливі для успішної інтеграції.

Країни, де показники народжуваності є низькими, які стикаються з проблемами стабільного відтворення населення, міграція та залучення мігрантів стає критично важливим. Для ефективного вирішення цього завдання компанії повинні зосередити зусилля на вдосконаленні управління персоналом, щоб забезпечити високу залученість та задоволеність співробітників. Це включає не тільки підвищення продуктивності праці, але й створення умов для утримання ключових співробітників, що є важливим для підтримки стабільності та розвитку бізнесу. Ключовим фактором у забезпеченні організаційної ефективності та ефективного використання інтелектуального капіталу є оптимізація процесів управління персоналом. Навіть якщо компанія залучить найкращих фахівців, вона не зможе повністю розвивати свій

людський капітал, якщо працівники будуть постійно переходити до інших організацій або не використовувати свій потенціал на повну. Для того щоб забезпечити стабільність та зростання компанії, важливо створити умови, які сприятимуть утриманню талановитих співробітників та їх професійному розвитку. Для комплексного розуміння напрямів та тенденцій забезпечення збалансованого розвитку інтелектуального капіталу ми пропонуємо проаналізувати одну з країн, яка найкраще підходить для порівняння з Україною.

Естонія є однією з трьох балтійських країн, які разом з Україною та іншими державами входили до складу СРСР. Сьогодні ці країни є лідерами за рівнем розвитку серед колишніх радянських республік, і їхній досвід реформ може бути корисним для вдосконалення підходів до розвитку інтелектуального капіталу в Україні. Для цього аналізу буде обрана саме Естонія, оскільки вона є найбільш розвинутою серед балтійських країн (рис 2.22).

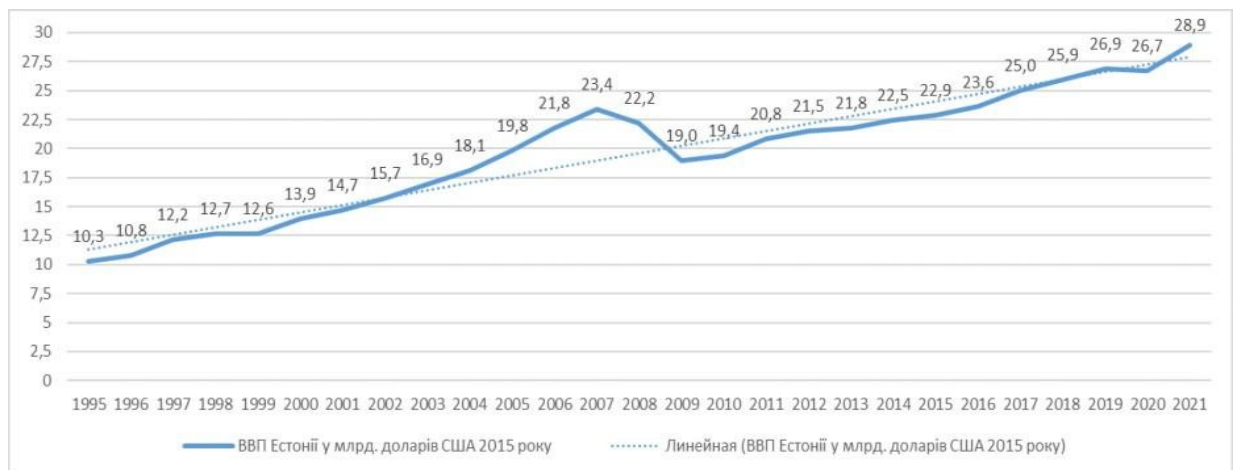

Рисунок 2.22 – ВВП Естонії з 1995 р. до 2021 р. у млрд. доларів США 2015 року [44]

З 1995 по 2021 рік ВВП Естонії в доларах США 2015 року зріс більш ніж у 2,8 рази, підвищившись з 10,25 млрд до 28,89 млрд доларів. Як показано на графіку 2.22, після розпаду СРСР Естонія не пережила таких значних економічних спадів, як Україна. Вже в 1995 році Естонія почала активно розвиватися, тоді як в Україні

економічний спад тривав до 1999 року. За цей період ВВП України зріс лише на 30%, а середній річний темп зростання становив 1%. Натомість в Естонії середнє зростання ВВП було на рівні 4% на рік, що свідчить про більш стабільний та динамічний економічний розвиток.

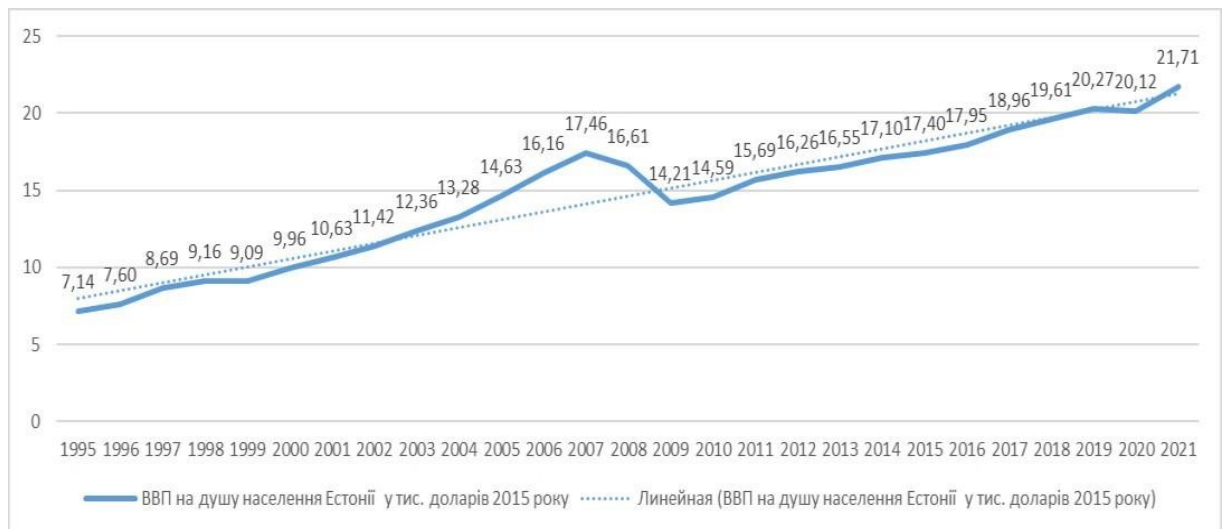

Рисунок 2.23 – ВВП на душу населення Естонії з 1995 р. по 2021 р. у доларах США [44]

ВВП на душу населення в Естонії зріс в три рази, з 7137 дол. США в 1995 році до 21707,24 дол. США в 2021 році. У той же час в Україні зростання склало лише 64%, і на 2021 рік показник ВВП на душу населення в Україні становив 2451,9 доларів США, що в 8,9 разів менше, ніж в Естонії. Це є яскравим прикладом різниці у темпах економічного зростання між двома країнами, хоча після розпаду СРСР обидві країни починали з подібних стартових позицій.

Структура експорту Естонії значно змінилась з 1995 року, де третину експорту складають послуги, зокрема в галузі інформаційно-комунікаційних технологій. У 2020 році частка цих послуг досягла 18,65%, що є значним збільшенням порівняно з 6% у 1995 році. Водночас країна розвинула експорт електроніки, частка якого зросла з 2,75% у 1995 році до 11-13% у 2017-2020 роках. Естонія також зберігає та підтримує своє машинобудування, яке, незважаючи на спад у 2000-х роках, змогло відновитись

і збільшити свою частку в експорті. Щодо інших секторів, значну роль у експорті відіграють сільське та лісове господарство, зокрема через експорт деревини, що стабільно складає 12-18% загального обсягу експорту протягом усього досліджуваного періоду. Однак, хоча сільське господарство є значною частиною економіки, воно не є визначальним для економічної стратегії Естонії.

Рисунок 2.24 – Частка високотехнологічного експорту в структурі експорту Естонії з 2007р. по 2021 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [44].

У рейтингу Bloomberg Innovation Index Естонія традиційно знаходиться в межах четвертої десятки, що відображає загальний рівень інноваційного розвитку країни. Варто зазначити, що її позиції могли б бути значно кращими, якщо б існував окремий показник для категорії «Щільність високих технологій» (рис.2.25).

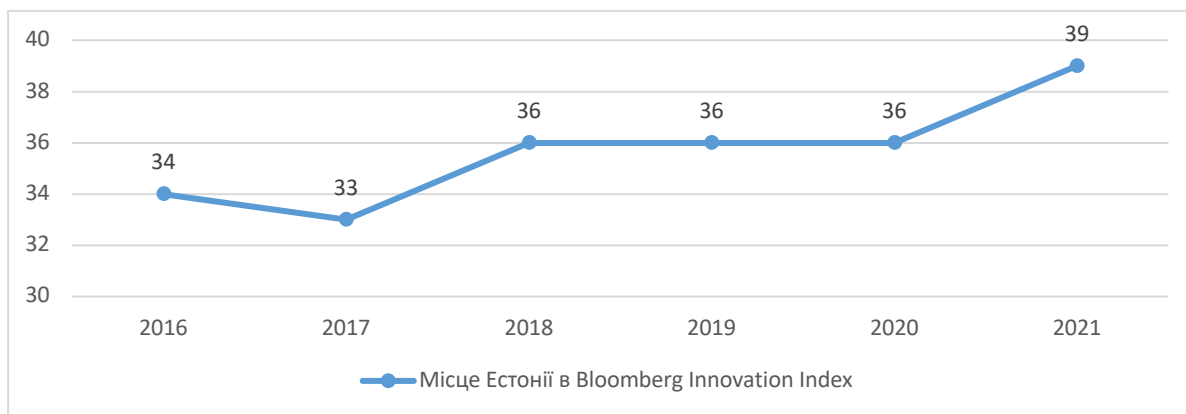

Рисунок 2.25 – Місце Естонії в Bloomberg Innovation Index, 2015-2021 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [52].

В інших категоріях, таких як активність у дослідженнях та розробках (R&D), додана вартість у виробництві, продуктивність, ефективність вищої освіти та концентрація дослідників, країна стабільно показує високі результати, перебуваючи у межах 20-30 місць протягом усіх років дослідження. Єдиний показник, що стримує позиції Естонії в рейтингу – це патентна активність. У цій категорії країна займала 38 місце у 2016 році, 43 місце у 2017, 42 місце у 2018, 31 місце у 2019, 41 місце у 2020 та 51 місце у 2021 році.

Якщо взяти до уваги Global Innovation Index то Естонія покращила власний результат до 18 в 2022 (рис. 2.26)

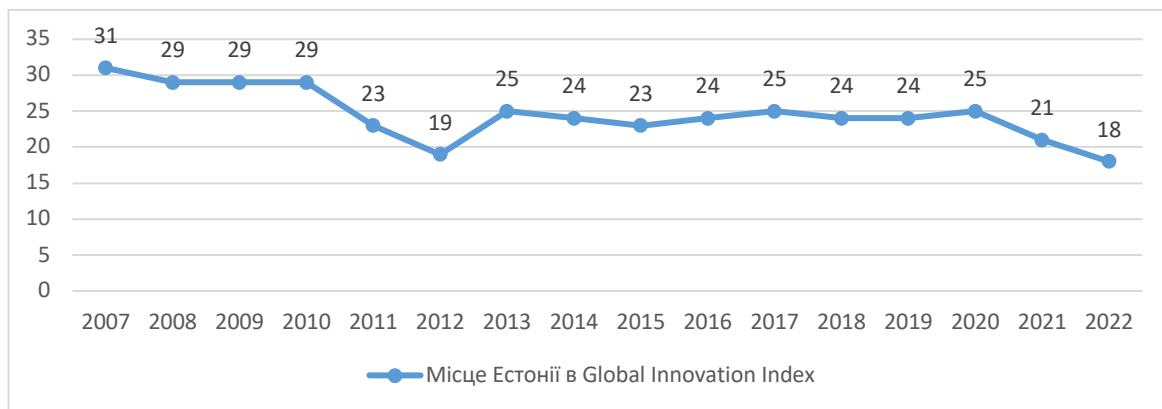

Рисунок 2.26 – Місце Естонії в Global Innovation Index з 2007 р. по 2022 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [53].

У 2020 році в Global Innovation Index Естонія досягла низки високих результатів у різних категоріях, що підкреслюють її інноваційну силу та розвиток інтелектуального капіталу. Зокрема, країна посіла 23 місце в категорії «Державні інституції», 34 місце в «Людському капіталі та дослідженнях», 5 місце в «Інфраструктурі», 21 місце в «Розвиненості ринкових інститутів», 30 місце в «Розвиненості бізнесу», 23 місце в «Знаннях та технологічних результатах» та 15 місце в «Креативних результатах».

Ключовими сильними сторонами Естонії стали екологічна сталість, висока частка жінок на професіях, що потребують високий рівень нових бізнесів на тисячу дорослих, високої кваліфікації, значна частка креативних послуг в експорті та висока вартість створених мобільних додатків. У 2021 році країна покращила свої позиції, піднявшись на 21 місце загалом, зокрема, зміцнивши свої позиції в категоріях «Інфраструктура» (8 місце) і «Розвиненість ринкових інститутів» (10 місце), а також покращивши результати в "Державних інститутах" (22 місце) та "Креативних результатах" (15 місце). 2022 року Естонія продовжила поліпшувати свої позиції, досягнувши 18 місця загалом, зокрема досягнувши значного прогресу в категорії «Державні інститути» (12 місце) та «Розвиненість ринкових інститутів» (3 місце). Цей прогрес підтверджує тенденцію до стабільного вдосконалення інфраструктури та ринкових інститутів.

Порівняно з Україною, Естонія значно випереджає у кожній із цих категорій, що підкреслює більшу ефективність у розвитку інтелектуального капіталу. Це випередження стало важливим фактором, що дозволило Естонії не тільки стабільно зростати, а й значно перевершити Україну за показниками економічного розвитку та інновацій.

Доцільно розглянути окремі складові інтелектуального капіталу Естонії, зокрема в контексті людського, соціального, структурного капіталу та капіталу відносин. Перш за все при аналізі людського капіталу необхідно розглянути результати PISA учнів Естонії (рис.2.27).

Рисунок 2.27 – Результати тестів PISA Естонії та в середньому по ОЕСР за 2006-2018 роки [45]

Як видно з рисунку 2.27, Естонія значно випереджає середні показники результатів тестування PISA серед країн ОЕСР, зокрема в таких дисциплінах, як наука, робота з текстом та математика. Крім того, спостерігається позитивна динаміка покращення цих результатів з часом. Наприклад, у 2018 році Естонія посіла перше місце за результатами тестування з науки та роботи з текстом, а також третє місце з математики, поступившись лише Японії та Республіці Корея.

Ці досягнення підтверджують високий рівень середньої освіти в Естонії, що є однією з кращих серед країн ОЕСР, які об'єднують найбільш економічно розвинені країни світу. Це свідчить про ефективність освітньої системи в країні та її здатність готувати висококваліфікованих спеціалістів, які можуть впливати на інноваційний розвиток та економічне зростання.

Рисунок 2.28 – Витрати на 1 учня/студента за рівнем освіти в Естонії, 2008-2019 рр., тис. доларів США [45]

Попри високі результати в освітніх тестах, Естонія займає позиції в нижній половині країн ОЕСР за обсягом номінальних витрат на 1 учня/студента, незалежно від рівня освіти. Протягом періоду з 2008 по 2019 рік витрати на 1 студента в закладах вищої освіти зросли в 2,86 рази, в той час як витрати на учнів початкової та середньої школи збільшились лише на 20-50%. Це свідчить про більші інвестиції в вищу освіту, в порівнянні з початковою та середньою, хоча останні також демонструють зростання.

Якщо розглядати витрати на освіту в контексті ВВП, то державні витрати на освіту в Естонії становлять близько 4% від ВВП, що відповідає середнім показникам по ОЕСР. Однак, приватні витрати на освіту в країні є значно нижчими за більшість інших країн ОЕСР і не перевищують 0,2% від ВВП. Це дозволяє стверджувати, що естонське населення задоволене рівнем державної освіти, яку надає країна, оскільки вона доступна та ефективно фінансується з державного бюджету.

В Естонії, на відміну від Республіки Корея, громадяни не мають такої сильної мотивації отримати вищу освіту, і частка людей із повною середньою освітою є вищою за частку тих, хто здобув вищу освіту. Однак, аналізуючи розподіл за рівнем освіти в 2000, 2010 та 2021 роках, можна помітити позитивну тенденцію: все більше громадян обирають здобуття вищої освіти. Зокрема, з 2000 по 2021 рік частка осіб з вищою освітою збільшилась з 28,7% до 41,2% (рис. 2.29). Це свідчить про поступове зростання рівня освіти в країні, що відповідає загальним тенденціям підвищення важливості вищої освіти в економічно розвинених країнах.

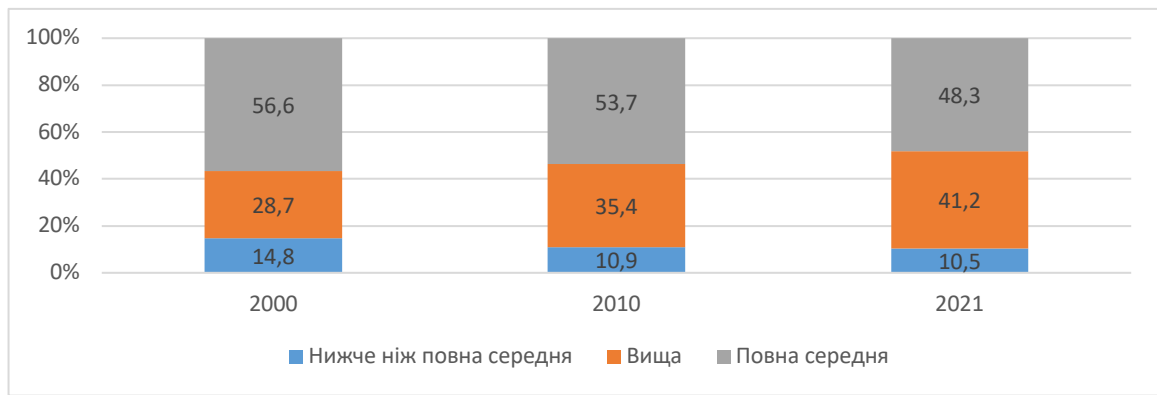

Рисунок 2.29 – Частка людей за рівнем освіти віком від 25 до 64 в Естонії в 2000 – 2021 роках

Джерело: систематизовано автором на основі [45].

Порівнюючи популярні спеціальності серед студентів в Естонії та Республіці Корея, можна виявити значні відмінності. В Естонії найбільш популярними є спеціальності в сфері бізнесу, зокрема підприємництво, потім слідує медицина та інженерні спеціальності, які займають лише третє місце. Водночас у Республіці Корея інженерна освіта є найбільш популярною, що відображає потреби в висококваліфікованих інженерних кадрах для потужного виробничого сектору країни.

Ці відмінності зумовлені структурними економічними факторами. У Кореї наявність численних виробничих підприємств вимагає великої кількості інженерів для забезпечення розвитку та підтримки технологічних процесів. В той час, як Естонія, маючи менший розмір і економіку, орієнтовану на послуги, зокрема в сфері інформаційних технологій, більшою мірою сприяє розвитку бізнес-освіти.

До того ж, Естонія має розвинену підприємницьку культуру, що також стимулює великий попит на спеціальності в сфері бізнесу. Естонія займає перші місця за показниками кількості нових бізнесів на тисячу населення у віці 15-64 років та займає 3-є місце за розвитком підприємницької культури в рамках Global Innovation Index. Ці фактори пояснюють високий попит на підприємницькі спеціальності серед студентів, оскільки країна активно підтримує стартапи та інноваційні підприємства, що є основною частиною її економіки.

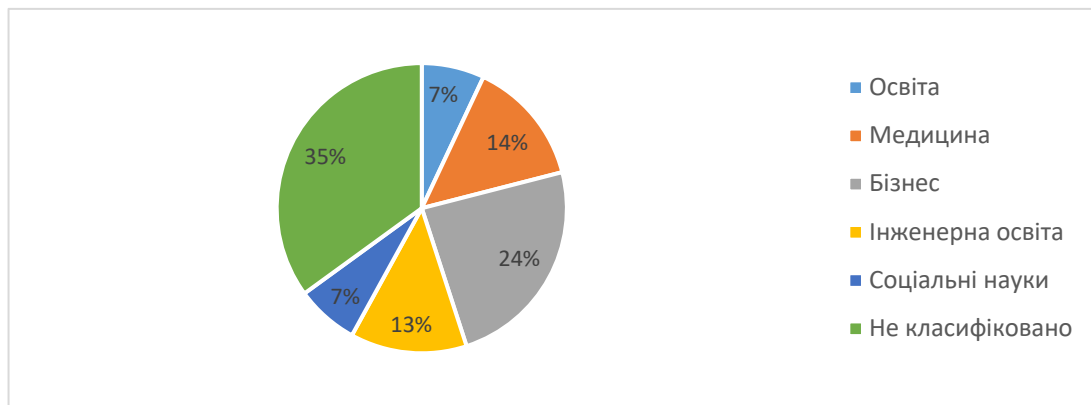

Рисунок 2.30 – Частка студентів на різних освітніх програмах в закладах вищої освіти, 2020 р., [45]

Для аналізу соціального капіталу Естонії можна використовувати рівень довіри до уряду, оскільки це важливий індикатор соціальної стабільності, ефективності управління та підтримки інституційної довіри в країні. Рівень довіри до уряду має безпосередній вплив на функціонування суспільних інститутів, оскільки високий рівень довіри сприяє підтримці політичних і економічних реформ, а також залученню інвестицій і розвитку соціальних ініціатив (рис.2.31).

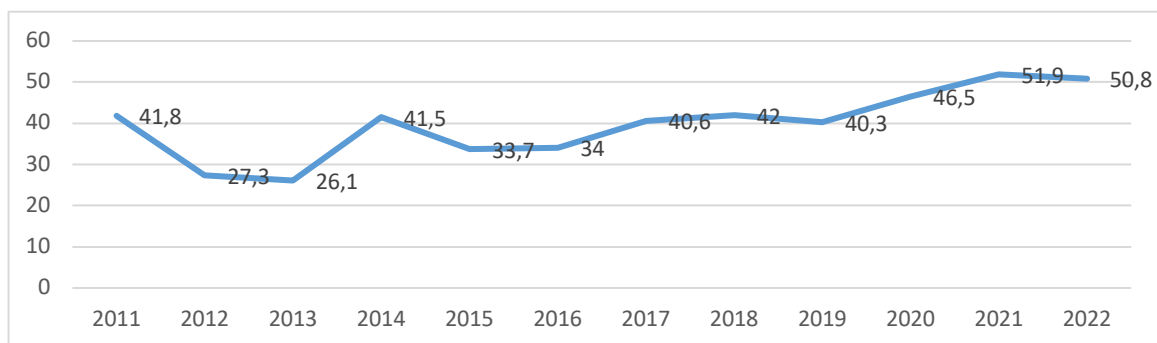

Рисунок 2.31 – Довіра до уряду Естонії, % від населення, 2011-2022 рр. [45]

Рівень довіри до уряду в Естонії на рівні 50,85% у 2022 році є дійсно значним і вищим за середній показник серед країн ОЕСР. Це вказує на відносну стабільність та ефективність естонських інституцій, а також на здатність уряду забезпечувати політичну стабільність та проводити реформи, які отримують підтримку громадян. Проте, хоча цей рівень довіри є значним, він все ще поступається показникам у

Скандинавських країнах, таких як Швеція, Данія та Фінляндія, а також країнам, таким як Німеччина, Австрія та Швейцарія, де рівень довіри до урядів традиційно високий.

Розвиток структурного капіталу в Естонії є важливою частиною її стратегії економічного зростання та інноваційного розвитку. Однак, незважаючи на досягнення певних успіхів, країна все ще стикається з певними обмеженнями в інвестуванні в дослідження та розробки (R&D). Витрати на R&D у 2021 році залишаються на рівні, що є на 1% ВВП нижчим за середній показник по ОЕСР, що відображає певну відставаність в інвестуванні в науково-дослідні роботи порівняно з іншими розвиненими країнами.

В 2011 році, коли Естонія досягла середнього для ОЕСР рівня витрат на R&D, країна справді була на висхідній траєкторії. Проте в подальшому цей показник знизився, що може бути пов'язано з різними економічними чинниками, такими як економічна криза або зміни в урядових пріоритетах. Тільки з 2016 року витрати на дослідження та розробки почали стабільно зростати, що є важливим індикатором прагнення Естонії збільшити інвестиції в інновації та підвищити конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Щодо кількості дослідників на 1000 зайнятих осіб, хоча показник зростає, він все ще не досягає середнього рівня по ОЕСР. З 4,55 дослідників на 1000 зайнятих у 2000 році до 8,3 у 2021 році, темпи приросту були подібні до більшості інших країн, що може вказувати на відсутність значних кроків у політиці стимулювання наукових кадрів. Це також означає, що хоча країна і робить значні зусилля для нарощування науково-дослідних потужностей, для досягнення лідерських позицій на глобальному рівні потрібно подальше підвищення кількості дослідників та інвестування у R&D (рис. 2.32).

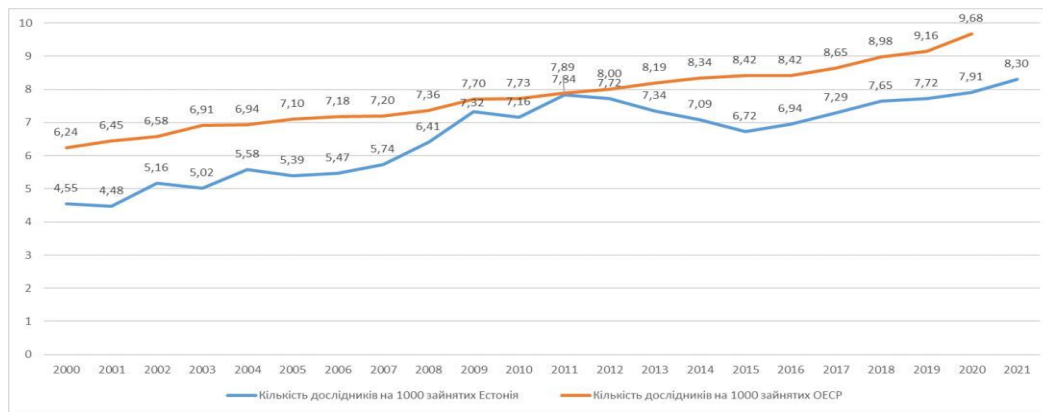

Рисунок 2.32 – Кількість дослідників на 1000 працевлаштованих в Естонії та в середньому по ОЕСР в 2000-2021 році [45]

Зростання кількості наукових статей, виданих естонськими дослідниками, є важливим індикатором розвитку наукового потенціалу країни. З 1996 по 2020 рік кількість статей зросла в понад чотири рази, що відображає позитивну динаміку в науковій сфері. Це показує, що наука в Естонії стає дедалі продуктивнішою, і наукові дослідження отримують все більше міжнародного визнання.

Капітал відносин Естонії, який відображає здатність країни будувати і підтримувати міжнародні зв'язки, взаємодії та позитивний імідж на глобальній арені, має певні слабші сторони в порівнянні з іншими складовими інтелектуального капіталу. Зокрема, в рейтингу Global Soft Power Index, який оцінює м'яку силу країни, найкраще місце, яке Естонія посідала, — це 47-ме. Це є досить низьким результатом, якщо порівнювати з іншими категоріями рейтингів, де країна стабільно входить в топ-40.

М'яка сила, як складова капіталу відносин, є важливою для країни, оскільки вона визначає здатність залучати інвестиції, туристів, міжнародні проекти та фахівців, а також створює позитивний імідж у міжнародній політиці та бізнес-середовищі. Попри те, що Естонія демонструє високі досягнення в інших сферах (таких як інфраструктура, людський капітал та інноваційність), її позиції в контексті м'якої сили не досягли таких високих рівнів.

Отже, Естонія демонструє значні досягнення в розвитку інтелектуального капіталу, що стало одним із основних факторів її економічного зростання після розпаду СРСР. З 1995 по 2021 рік країна продемонструвала стабільне зростання ВВП і ВВП на душу населення, що свідчить про ефективні економічні реформи та стратегії, орієнтовані на інновації та високі технології. Зокрема, значний внесок у економіку країни вносять послуги в сфері інформаційно-комунікаційних технологій та електроніка, що підвищує її конкурентоспроможність на глобальному рівні.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ

Інтелектуальний капітал є стратегічним ресурсом, що формує основу для створення нового знання, розробки перспективних технологій, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Індекс інтелектуального капіталу демонструє суттєвий розрив між країнами з високим і низьким рівнем розвитку. Лідерами за цим показником є Південна Корея, Сінгапур і Китай, які активно інвестують у науку, освіту та технології.

Приклад Республіки Корея демонструє, що цілеспрямована політика і систематичні інвестиції можуть перетворити країну з економіки, що розвивається, на одного з глобальних лідерів. Успіх «Корейської хвилі» (K-pop, K-drama) і популяризація культури Південної Кореї сприяли зміцненню міжнародних відносин і збільшенню впливу країни в глобальному контексті. Соціальний капітал, представлений довірою до уряду та інститутів, вказує на важливість підтримки прозорості та ефективності управління.

Естонія також досягла високих результатів у міжнародних інноваційних рейтингах, зокрема, в Global Innovation Index та Bloomberg Innovation Index, що свідчить про потужний розвиток інфраструктури, досліджень та розробок, а також високий рівень людського капіталу. Однак країна стикається з деякими обмеженнями в галузі патентної активності та інвестуванні в наукові дослідження, що може стримувати її подальше лідерство в глобальних рейтингах інновацій.

Освітня система Естонії, яка посідає лідируючі позиції за результатами тестів PISA, є основою її людського капіталу. Високий рівень освіти сприяє розвитку кваліфікованих кадрів, здатних впливати на інноваційний розвиток країни. Водночас, витрати на освіту, особливо на вищу освіту, зростають, що підтверджує ефективну інвестиційну стратегію в цей сектор.

Соціальний капітал Естонії, зокрема рівень довіри до уряду, забезпечує стабільність і підтримку інституцій, що також сприяє успішним реформам. Проте, країна все ще має потенціал для подальшого покращення своїх позицій у глобальному контексті, зокрема в аспектах розвитку м'якої сили та збільшення кількості дослідників.

РОЗДІЛ 3.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз стратегії економічного зростання в Україні

Під час аналізу літератури визначено п'ять головних напрямів для інноваційної стратегії економічного зростання України у глобальному контексті в умовах російсько-української війни (рис. 3.1).

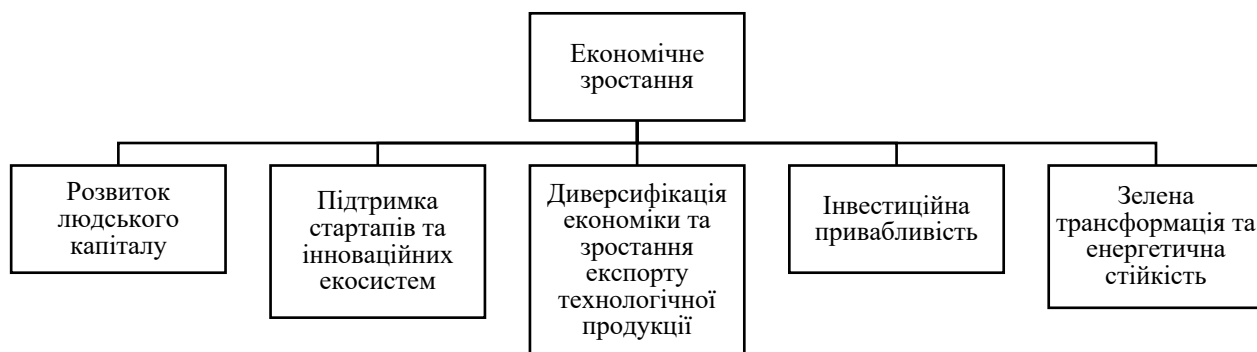

Рисунок 3.1 - П'ять головних напрямів задля інноваційної стратегії економічного зростання України в глобальному контексті

Джерело: розроблено автором

Одним із ключових напрямів економічного розвитку України є забезпечення стабільності та ефективності використання енергетичних ресурсів. З кожним роком попит на енергію неухильно зростає, починаючи з початку ХХ століття, що вимагає від держави активних заходів для диверсифікації джерел енергії. Традиційні енергетичні ресурси, такі як вугілля, нафта та природний газ, мають обмежений характер, тому стратегічно важливим стає перехід до альтернативних та

відновлювальних джерел енергії. Це включає використання енергії сонця, води, вітру та припливів, тощо [54, с.15].

Перехід до відновлювальних джерел енергії має потенціал не лише знизити залежність від вичерпних ресурсів, але й значно вплинути на економіку країни. Впровадження таких технологій дозволяє зменшити витрати на енергію, зменшити викиди парникових газів, а також сприяє розвитку нових галузей і створенню робочих місць. Це також може стати важливим кроком на шляху до енергетичної незалежності, зокрема для таких країн, як Україна, що мають потенціал для розвитку сонячної, вітрової та гідроенергетики завдяки своїм природним умовам [55, с. 143].

Наразі всі країни активно впроваджують альтернативні джерела енергії в різні сфери економіки, тому цей процес не є унікальним або інноваційним. Однак особливістю є забезпечення довготривалої стійкості енергетичних ресурсів, що є ключовим аспектом цієї практики.

Звісно, постійні ракетні обстріли об'єктів енергетичної інфраструктури України з боку країни-агресора значно вплинули на реалізацію стійкості енергетичних ресурсів. У період з 2022 по 2024 роки часто спостерігалися заходи з економії енергоресурсів, блекауту та перебої в енергетичному забезпеченні по всій країні. Після початку повномасштабного вторгнення росії значні пошкодження зазнали об'єкти електрогенерації, зокрема були зруйновані 10 теплоелектроцентралей, 4 теплові електростанції, 7 гідроелектростанцій, а також 14 сонячних електростанцій [55, С. 144].

Впровадження стійкості енергетичної системи країни повинно ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, де енергетичні продукти оцінюються через трикомпонентну модель стійкості. У короткостроковій перспективі, під час російсько-української війни, а також у довгостроковій перспективі, важливим завданням є досягнення енергетичної незалежності країни. При цьому така незалежність повинна базуватися на екологічно чистих альтернативних джерелах енергії. Для успішної реалізації цих заходів необхідно спершу здійснити наукове обґрунтування можливих

альтернатив, а також забезпечити державну підтримку їх впровадження. Водночас для ефективного функціонування енергетичної системи потрібно вжити заходів для страхування енергетичних об'єктів та зміцнення міжнародного партнерства з цього питання, а також мінімізувати ризики, пов'язані з енергетичною безпекою [55, С. 147].

Експорт товарів є важливим елементом економічного розвитку України. Проте після здобуття незалежності та впродовж наступних років експорт країни залишався зосередженим на сировинних товарах. Така структура експорту не змінювалася протягом десятиліть. Причинами цього були дві основні фактори: відсутність як зовнішніх, так і внутрішніх детермінантів, які б сприяли розвитку інших галузей експорту, а також сприятлива кон'юнктура на зовнішніх ринках та високі ціни на сировину [56, С. 282].

В Україні існує значний невикористаний експортний потенціал, який складає понад 30% від загального річного експорту країни [56, С. 286]. Водночас важливо враховувати зміни, спричинені бойовими діями на території України. Обмежений доступ до акваторії Чорного моря та труднощі, пов'язані з транспортуванням зернових культур в Європу через наземні маршрути, зокрема через перешкоди з боку польського населення, погіршують темпи експорту та обмежують географічні напрямки для збуту товарів і сировини.

Агропродовольчий експорт продовжує функціонувати, незважаючи на воєнні дії на території України, однак інші види експорту зазнали значного погіршення в період 2022-2024 років. Блокування кордонів змінило традиційні маршрути для експорту українських товарів та сировини [57, С.507]. Водночас у 2022 році було зафіксоване скорочення експорту українських товарів і сировини на 50% [58, С. 153].

У липні 2023 була укладена угода «Зернова ініціатива» за участі України, Туреччини та ООН, яка тимчасово вирішила проблеми з експортом товарів та сировини через акваторію Чорного моря. Однак на 2024 рік проблема збуту експортної продукції для України знову стає критичною. З аналізу всіх можливих шляхів експорту можна виділити лише автомобільний та залізничний транспорт.

Кожен з цих шляхів має як переваги, так і недоліки, проте повністю замінити морський товарообіг ці альтернативи не можуть [58, С. 153].

Аналізуючи розвиток експорту через залізничний транспорт під час війни, можна виділити кілька основних перешкод:

- залізничний транспорт вимагає більш високих витрат на перевезення, оскільки ціна транспортування включає не лише оплату за користування вагонами та перевезення товару, але й додаткові витрати на вантажно-розвантажувальні роботи, охорону товару та інші супутні послуги.
- зростання попиту на залізничні перевезення через обмеження морського транспорту призводить до додаткового навантаження на цю інфраструктуру.

Альтернативним методом транспортування є автомобільні перевезення, які можуть частково замінити морський шлях. Однак цей метод має свої недоліки: по-перше, необхідність більших часових витрат на митниці, по-друге, погіршення стану української дорожньої інфраструктури, що ускладнює логістику, і, по-третє, зростання вартості перевезення товарів та сировини. Для того, щоб експорт став значущим чинником економічного розвитку країни, важливо переглянути тарифну політику на перевезення для різних видів транспорту та вдосконалити систему планування перевезень. Це стосується як державних, так і приватних логістичних операторів.

Одним із ключових напрямків економічного розвитку України є залучення іноземних інвестицій. В умовах російсько-української війни збільшення іноземних інвестицій є важливим інструментом стабілізації економіки та підвищення ефективності її діяльності. Це дозволяє забезпечити стійкий розвиток економіки та підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. Оскільки економіка є складною системою взаємопов'язаних елементів, для України, особливо в умовах війни, важливо забезпечити безперервність функціонування національної економіки. Іноземні інвестиції можуть стати вирішенням численних проблем, які виникають між окремими секторами української економіки. Аналізуючи

міжнародний досвід залучення іноземних інвестицій до країн, можна дійти висновку, що нині, станом на 2024 р., є чотири головні шляхи залучення прямих іноземних інвестицій до країни: інституціонально-правовий, бюджетно-податковий, територіальноорганізаційний та грошово-кредитний. Кожен з шляхів може надати значні переваги для української економіки за умови його провадження [59, С.199].

Серед найбільш перспективних напрямів залучення іноземних інвестицій є такі: оборонно-промисловий комплекс, енергетика, природні ресурси, агропромисловий комплекс, логістика, інфраструктура, промисловість, фармацевтика та інноваційні технології [60, С.3]. Серед механізмів залучення іноземних інвестицій в умовах війни до України є передусім лізинг, організація венчурних компаній, створення вільних економічних зон, створення спільних підприємств, створення транснаціональних компаній, відкриття акціонерних товариств та створення концесій [59, С. 204].

У цьому питанні важливим є розвиток і вдосконалення роботи державної служби, що позитивно впливатиме на якість послуг, наданих юридичним особам. Це, у свою чергу, сприятиме створенню привабливого інвестиційного клімату в країні [61, С.75]. Завдяки таким заходам можна залучити реальні іноземні інвестиції до національної економіки та забезпечити покращення функціонування окремих галузей народного господарства в довгостроковій перспективі.

Важливим елементом економічного розвитку України в найближчий період є розвиток стартап-екосистеми. Хоча в Україні все частіше з'являються стартапи, на сьогодні це лише поодинокі випадки. Стартап-екосистема — це сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, які беруть участь у процесах ідентифікації, підтримки та комерціалізації стартапів в Україні [62, С.16]. Завдяки процесам глобалізації українські стартапи мають можливість брати участь у міжнародних програмах співробітництва та взаємодіяти з міжнародними корпораціями. Кожна стартап-екосистема проходить через чотири основні етапи: активацію, глобалізацію, залучення та інтеграцію. Станом на 2024 рік, стартап-екосистема України перебуває

на початковій стадії розвитку, зокрема на стадії активації. Однак існують виклики, які гальмують темпи її розвитку, окрім війни. До таких викликів можна віднести політичну нестабільність та високий рівень корупції. Тому важливо, щоб держава активно підтримувала розвиток цієї галузі.

Шукаючи шляхи для розвитку стартап-екосистеми в Україні, корисно звернути увагу на досвід інших країн, що успішно розвинули цей сектор. Зокрема, аналізуючи досвід країн ЄС, можна зробити висновок, що для ефективного розвитку українські стартапи повинні адаптуватися до глобальних трендів та реагувати на сучасні виклики всередині країни, зокрема, підвищуючи свою конкурентоспроможність на міжнародному рівні. В умовах війни важливим є розвиток акселераторських програм. Зі сторони держави має бути надана підтримка для пошуку оптимальних шляхів інтеграції українських стартапів у глобальний ринок.

Державна підтримка стартап-екосистеми повинна включати також пошук і розвиток талантів. Завдяки активному розвитку цієї екосистеми в Україні можна значно підвищити науково-технічний потенціал країни, що є особливо важливим на шляху до економічного відновлення після значних втрат від війни. Успішною є стратегія поетапного та системного розвитку стартап-екосистеми, яка буде враховувати стан національної економіки, цілі розвитку та потенційні ризики й загрози.

Одним із важливих елементів інноваційної стратегії економічного зростання України в глобальному контексті є забезпечення її технологічного лідерства. Це стосується, зокрема, умов функціонування різних галузей народного господарства, на які звертають увагу численні українські науковці. Для досягнення технологічного лідерства важливо створювати сприятливі умови для інновацій та впроваджувати новітні технології у виробництво, що дозволить Україні стати конкурентоспроможною на міжнародній арені [63, С. 103].

Зараз важливо приділяти особливу увагу людському фактору, оскільки саме завдяки підвищенню цифрової грамотності населення можливий технологічний

розвиток економіки. Важливо розуміти, що поняття «цифрова грамотність» відрізняється від «комп'ютерної грамотності». Комп'ютерна грамотність стосується лише базових навичок роботи з комп'ютерами та програмним забезпеченням, тоді як цифрова грамотність охоплює набагато ширший спектр умінь. Вона включає впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій у навчанні, роботі та участі в суспільному житті. Це поняття охоплює не лише інформаційну грамотність, але й навички комунікації та співробітництва, медіаграмотність, створення цифрового контенту (включаючи програмування), безпеку (включаючи навички кібербезпеки та комп'ютерної грамотності), а також питання інтелектуальної власності, розв'язання проблем і критичне мислення. Розвиток цих навичок є важливою умовою для забезпечення технологічного прогресу і підвищення конкурентоспроможності країни [64, С. 48].

З огляду на швидкість змін у цифровому світі та постійний розвиток технологій, підхід до розвитку навичок не може бути одноразовим. Це потребує постійного професійного втручання та навчання. Ринок праці майбутнього потребує співробітників, які володіють когнітивними та аналітичними навичками, здатними постійно адаптуватися та розвиватися відповідно до вимог глобальних та національних викликів. Зміни, що відбуваються в технологічному середовищі, вимагають від працівників готовності до постійного вдосконалення своїх знань і умінь, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку праці та ефективно реагувати на нові виклики [65].

Розвиток цифрової грамотності серед українських громадян, що працюють в різних галузях народного господарства, є важливим чинником, який у довгостроковій перспективі сприятиме зменшенню кризових явищ в економіці. Цей процес не залежить лише від зовнішніх факторів, але й від внутрішніх умов, оскільки ефективність навчання співробітників взаємодії з новими технологіями визначається внутрішньою системою функціонування організацій та державних структур. Важливо залучити широку частину населення до покращення та розвитку національної

економіки, особливо в умовах війни, коли технологічна та інформаційна підготовка громадян може значно посилити економічну стійкість країни.

3.2. Стратегічні пріоритети формування інтелектуального капіталу в Україні

Аналіз участі України у світовому науково-технічному обміні з 2013 року по 2022 рік показує низку важливих змін і тенденцій, що визначають становище країни в міжнародному науково-технічному співробітництві. Оцінка таких показників, як кількість організацій, які зайняті в дослідженнях та розробках, чисельність наукових кадрів чи обсяг фінансування міжнародних проєктів, дозволяє глибше зрозуміти етапи розвитку цієї сфери.

Зокрема, дані за цей період демонструють певні позитивні зрушення, зокрема в залученні міжнародних інвестицій у науково-дослідницьку діяльність, а також збільшення кількості наукових публікацій. Однак одночасно з цим спостерігається й низка викликів, таких як недостатнє фінансування наукових проєктів, відтік кадрів та проблеми з інфраструктурою для розвитку наукових досліджень.

Важливо, що участь України в міжнародному науково-технічному обміні також була впливнена зовнішніми факторами, зокрема воєнним конфліктом та економічними труднощами. Однак, попри ці обмеження, країна продовжує активно взаємодіяти з міжнародними партнерами, зокрема через участь у європейських наукових програмах та ініціативах. Таким чином, розгляд зазначених даних дозволяє оцінити поточний стан науково-технічного потенціалу України, визначити ключові проблеми і перспективи, а також виробити стратегії для покращення інтеграції країни у світову наукову спільноту (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 - Україна у міжнародному науково-технічному обміні, 2013 - 2022рр.

Показники міжнародного науковотехнічного обміну	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення 2022-2013	Відхилення 2022/2013
Динаміка кількості організацій, які здійснювали ДіР за секторами діяльності, од.	890	890	879	937	945	950	950	769	562	557	-333,00	-37,42
Підприємницький сектор	399	398	378	404	432	457	409	198	117	105	-294,00	-73,68
Державний сектор	292	289	234	230	245	351	408	416	329	340	48,00	16,44
Сектор вищої освіти	134	123	109	122	132	142	133	155	116	112	-22,00	-16,42
Чисельність наукових кадрів:												
Виконавці наукових ДіР	80,9	73,3	75,3	85,2	87,4	88,1	79,3	78,9	51,7	52,4	-28,50	-35,23
Дослідники	54,5	47,5	48,9	50,2	56,3	57,6	51,1	51,4	34,2	35,7	-18,80	-34,50
Обсяг фінансування міжнародних проєктів, млн грн:	10,45	8,34	8,67	10,67	11,23	11,68	13,57	14,58	18,35	9,24	-1,21	-11,58

Джерело: систематизовано автором на основі [66].

Аналізуючи дані міжнародного науково-технічного обміну України за період з 2013 по 2022 рік, можна виділити кілька ключових тенденцій, що вказують на суттєві виклики та зміни у науково-технічній сфері:

Зменшення кількості організацій, що займаються науковими дослідженнями і розробками (ДіР): спостерігається значне скорочення організацій у підприємницькому секторі, яке становить 73.68%, що свідчить про обмежене залучення приватного бізнесу до науково-дослідницької діяльності. Однак у державному секторі відбулося помірне збільшення на 16.44%, що може бути наслідком певних ініціатив уряду, спрямованих на підтримку наукових досліджень. Водночас сектор вищої освіти також пережив зменшення на 16,42%, що вказує на загальну тенденцію до скорочення наукової активності.

Скорочення чисельності наукових кадрів: загальне скорочення числа виконавців наукових ДіР на 35,23% і дослідників на 34,50% вказує на серйозні проблеми в системі підготовки та збереження кваліфікованих кадрів для наукових досліджень. Це може бути наслідком відтоку молодих науковців за кордон, недостатнього фінансування наукових установ та інших факторів, що обмежують розвиток наукових кадрів в Україні.

Зменшення обсягу фінансування міжнародних проєктів: спостережуване зменшення фінансування на 11,58% є важливим сигналом про скорочення міжнародних інвестицій у наукові дослідження та розробки в Україні. Це може бути пов'язано з економічною нестабільністю, політичною ситуацією, а також обмеженими можливостями України залучати міжнародні фінансові ресурси на наукові проєкти. Загалом, аналіз вказує на серйозні проблеми у науково-технічному обміні України, зокрема на зменшення активності як в наукових установах, так і серед кадрів. Це підкреслює необхідність термінових заходів для зміцнення науково-дослідницького потенціалу країни, зокрема шляхом збільшення фінансування, стимулювання залучення приватного сектору до інновацій та підвищення кваліфікації наукових кадрів.

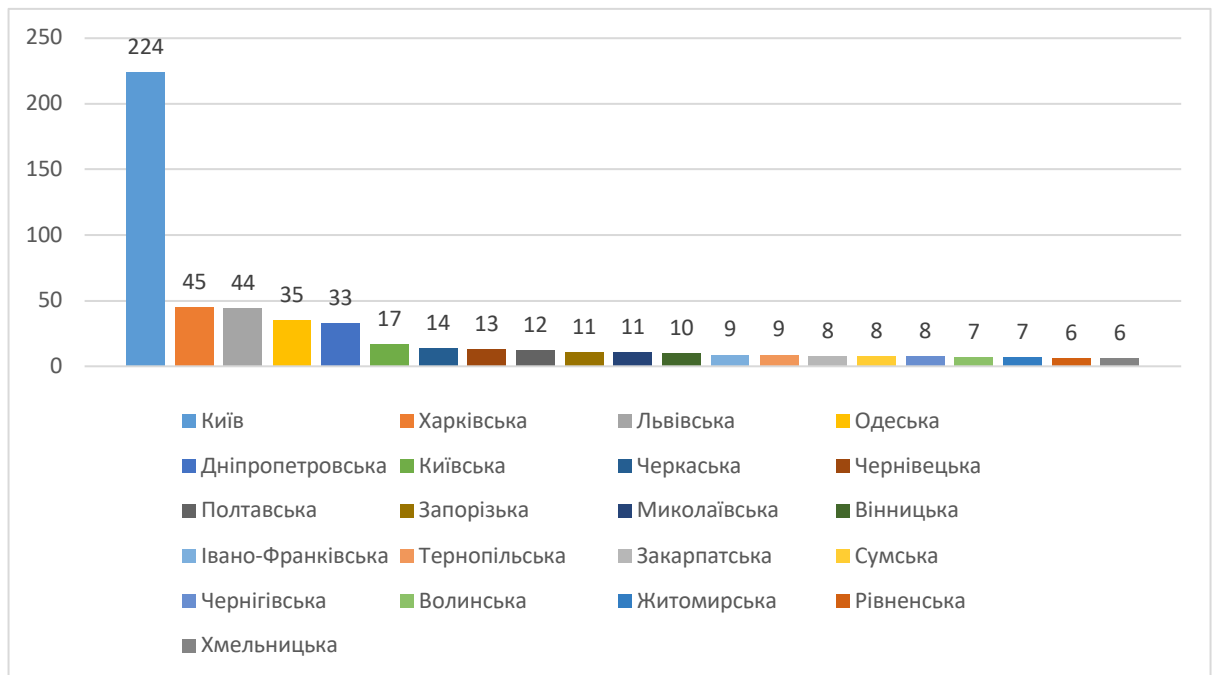
Згідно з даними Державної служби статистики України на 2022 рік, в Україні функціонувало 557 організацій, що займалися науковими дослідженнями та розробками (ДіР). Більшість з цих організацій належала до державного сектору, який складав 61,0% від загальної кількості. У порівнянні з 2021 роком, число організацій у державному секторі зросло на 3,3%, що може свідчити про певне збільшення державної підтримки наукової діяльності [66].

Натомість, у підприємницькому секторі спостерігалось зменшення на 10,3%, що може вказувати на зниження інтересу приватних компаній до інвестицій у науково-дослідницькі проєкти або складнощі, з якими стикаються бізнеси в умовах економічної та політичної нестабільності. Окрім того, сектор вищої освіти зазнав зменшення на 3,4%, що може свідчити про скорочення кількості науково-

дослідницьких ініціатив або обмежене фінансування наукових проектів у вищих навчальних закладах [66].

Загальна кількість організацій, які займаються дослідженнями та розробками (ДіР) в Україні, відзначається тенденцією до зниження протягом 2013–2022 років. Якщо в 2013 році таких організацій було 890, то до 2022 року їх кількість скоротилася до 557. Особливо помітним є спад у підприємницькому секторі, де кількість організацій зменшилась з 399 в 2013 році до 105 в 2022 році. Це свідчить про серйозні труднощі в інвестуванні в науково-технічну діяльність з боку приватного сектору, можливо, через економічні, політичні або інші фактори, які впливають на приватні інвестиції. У той же час, державний сектор демонструє позитивну динаміку, зростаючи з 292 організацій в 2013 році до 340 в 2022 році. Однак цей сектор не позбавлений коливань, що вказує на певні труднощі або зміни в організаційних процесах, які потребують додаткової уваги. Сектор вищої освіти також зазнав скорочення: кількість зменшилась з 134 організацій в 2013 році до 112 в 2022 році, що може бути пов'язаним з мзменшенням активності або фінансування наукових ініціатив у вищих навчальних закладах. Загальний зворотний тренд у підприємницькому секторі, може свідчити про наявність серйозних викликів у науково-технічному обміні та інноваціях в Україні. Однак, збільшення чисельності організацій у державному секторі вказує на певні зусилля держави для підтримки наукових досліджень і розробок у країні.

Щодо географії розташування організацій, найбільша частка (40,2%) зосереджена в Києві, що є економічним і науковим центром України. Значну частку складають також Харківська (8,1%), Львівська (7,9%), Одеська (6,3%) та Дніпропетровська (5,9%) області. Це свідчить про концентрацію науково-дослідницьких ініціатив в основних економічних регіонах країни. (рис. 3.2).

3.2 - Розподіл кількості організацій, що здійснювали науково-технічні розробки у 2022 р., од.

Джерело: систематизовано автором на основі [66].

За даними чисельності наукових кадрів, що виконують наукові дослідження та розробки, спостерігається значний спад в обох показниках протягом періоду з 2013 по 2022 рік. Кількість виконавців наукових ДіР зменшилась з 80,9 тис. осіб у 2013 році до 52,4 тис. осіб у 2022 році, що вказує на зниження на 35,4%. Це означає значне скорочення чисельності осіб, залучених до виконання наукових досліджень і розробок в Україні, що може бути пов'язано з нестабільністю в економіці та політичній ситуації, а також недостатнім фінансуванням наукових ініціатив. Число дослідників, тобто осіб, які безпосередньо займаються науковими дослідженнями, також показало спад — з 54,5 тис. осіб у 2013 році до 35,7 тис. осіб у 2022 році, що є зниженням на 34,5%. Це свідчить про скорочення чисельності кадрів, які займаються фундаментальними та прикладними дослідженнями, що може негативно позначатись на науковому потенціалі країни. Загалом, ці дані свідчать про динаміку спаду у кількості наукових кадрів, що займаються дослідженнями та розробками в нашій країні протягом звітного періоду. Це може вказувати на проблеми у залученні та утриманні наукових кадрів,

що, в свою чергу, позначається на науково-технічному потенціалі країни. Така тенденція може бути наслідком недостатнього фінансування наукових установ, втрати наукових кадрів через еміграцію, а також проблем із адаптацією наукової системи до нових умов розвитку.

Динаміка витрат на наукові дослідження і розробки (рис. 3.3) в Україні з 2013 року по 2022 рік вказує на суттєве скорочення частки витрат на науку відносно до загального ВВП країни. У 2013 році витрати на наукові дослідження та розробки становили 0,70% від ВВП. У 2021 році цей показник знизився до критичних 0,29%, що є значним зниженням і свідчить про недофінансування наукової галузі, а також про загальне зменшення уваги до розвитку науково-технічного потенціалу країни.

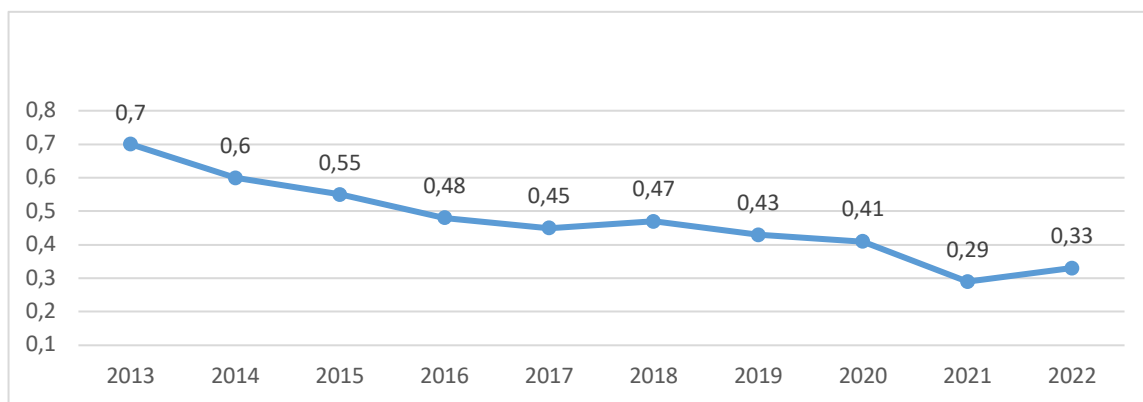

Рисунок 3.3 - Динаміка наукоємності ВВП України, 2013-2022 рр, %

Джерело: систематизовано автором на основі [66].

В 2022 році спостерігалось невелике зростання до 0,33%, але це все одно далеко від рівня, який можна вважати достатнім для стимулювання інноваційного розвитку країни.

Згідно з оцінками фахівців, якщо витрати на науку складають менше 0,9% ВВП, то можна сказати, що наука виконує переважно пізнавальну функцію. У випадку, коли цей показник зменшується до менше 0,3%, наука фактично втрачає свою економічну функцію і обмежується соціокультурною роллю.

Рисунок 3.4 - Обсяг фінансування міжнародних проєктів, млн грн, 2013-2022 рр, %

Джерело: систематизовано автором на основі [66].

Динаміка фінансування міжнародних проєктів в Україні за період з 2013 по 2022 рік показує нестабільність в виділенні коштів. Зокрема зростання фінансування спостерігалось в період з 2013 по 2021 рік. Піковий обсяг фінансування припав на 2021 рік, коли сума склала 18,35 млн грн. Однак після цього відбулося різке зниження фінансування у 2022 році до 9,24 млн грн, що є значним падінням порівняно з попереднім роком.

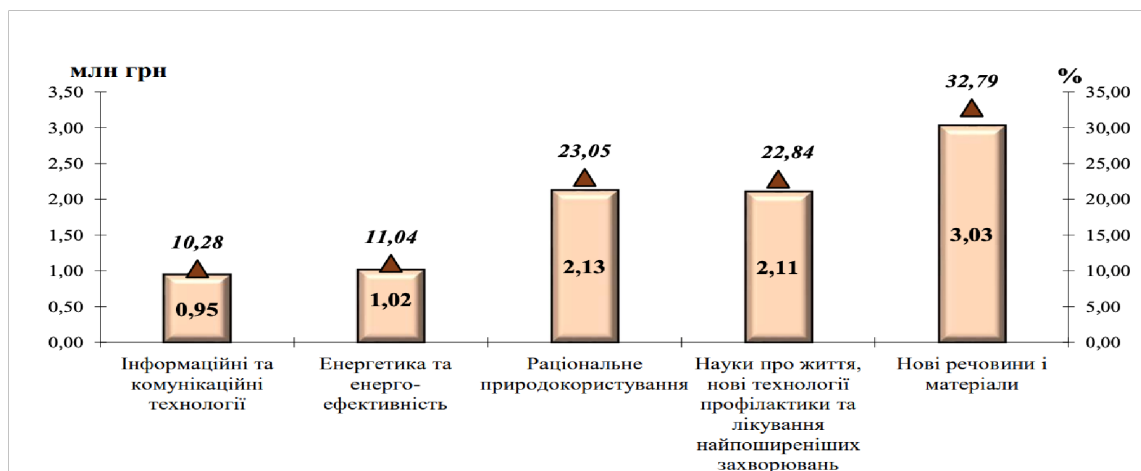

Рисунок 3.5 - Розподіл обсягу інвестицій у межах міжнародного науковотехнічного обміну, млн грн, 2013-2022 рр, % [66]

Аналіз міжнародних рейтингів є важливим елементом для оцінки науково-технічного потенціалу України, оскільки він дозволяє зрозуміти її позицію в глобальному контексті, а також визначити слабкі та сильні сторони інноваційної системи. Ці показники включають такі важливі індекси, як Глобальний індекс інновацій, Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності, Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів, Зведений інноваційний індекс та Індекс людського розвитку.

Якщо провести аналіз змін у рейтингах України з 2015 по 2022 роки, оцінюючи інноваційний потенціал за чотирма найбільш поширеними методологіями, то можна побачити, що країна займає порівняно низькі позиції. Проте останнім часом можна помітити позитивну тенденцію в поліпшенні деяких ключових показників. До прикладу, у 2022 році Україна потрапила до топ-50 країн світу за результатами Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності, змагаючись із понад 180 іншими державами.

Останніми роками Україна зберігає зниження свого положення в рейтингу ГП: з 2020 року Україна зазнала погіршення в рейтингу Глобального індексу інновацій. В 2020 році вона посідала 45-е місце з 132 країн, але вже у 2022 році країна впала на 57-ме місце. Це вказує на зниження інноваційної активності в Україні, що може бути пов'язано з нестабільною економічною ситуацією та обмеженими інвестиціями в науку і технології.

Позитивною новиною є входження України до топ-50 країн в Глобальному індексі стійкої конкурентоспроможності в 2022 році. Це означає, що країна демонструє певний прогрес у забезпеченні конкурентоспроможності на глобальному ринку, зокрема в аспектах економічної стійкості та розвитку інфраструктури.

Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (ГІКТ) є важливим інструментом для оцінки можливостей країни в контексті розвитку та утримання талановитих спеціалістів, підприємців і інноваторів. Цей індекс вимірює конкурентоспроможність на основі різних критеріїв, таких як доступ до навчання,

рівень освіти, можливості для професійного розвитку, інноваційне середовище, доступність висококваліфікованої робочої сили, а також умови для підтримки та розвитку стартапів.

Позиція України в рейтингу ГІКТ:

- 2021 рік: Україна досягла свого найкращого результату за останні роки, піднявшись на 61-ше місце, покращивши свої показники за п'ятьма з шести компонентів індексу. Це свідчить про певний прогрес у таких аспектах, як доступ до інвестицій, поліпшення інфраструктури для інновацій, а також розвиток кваліфікацій робочої сили.

2022 рік: У 2022 році Україна втратила свої позиції, опустившись на 66-те місце. Погіршення у 2022 році було зумовлене декількома важливими факторами:

- Ринкові та нормативні можливості: Недостатньо ефективні реформи, що сприяли б полегшенню ведення бізнесу та розвитку стартап-екосистеми.
- Глобальні знання: Україна все ще стикається з проблемами інтеграції в глобальні технологічні та наукові мережі.
- Виробничі навички співробітників: Необхідність вдосконалення підготовки кваліфікованих кадрів, зокрема в високотехнологічних і наукових сферах.
- Індекс розвитку талантів: Загальні показники розвитку освіти та підвищення кваліфікації кадрів залишаються проблемними.

Покращення в 2022 році:

- Індекс приваблювання талантів: Покращення зовнішніх умов для залучення іноземних фахівців, а також програм підтримки стартапів.
- Індекс утримання талантів: Виявлено прогрес у збереженні кваліфікованих працівників та поліпшенні умов для їх професійного зростання.

В таблиці 3.2 можна ознайомитись з рейтингом України за окремими показниками компонента "Глобальні знання".

Таблиця 3.2 - Рейтинги України за складовими критерію «Глобальні знання»

Складові критерію «Глобальні знання»	Рейтинг показника по роках		
	2020	2021	2022
Робоча сила з вищою освітою	3	5	5
Дослідники	50	50	53
Інноваційний результат	35	36	36
Експорт з високою доданою вартістю	72	75	74
Питома вага нового бізнесу	60	61	65
Статті у наукових виданнях	62	59	59

Джерело: систематизовано автором на основі [68].

Місце України у міжнародних рейтингах науки та освіти справді має значний вплив на її конкурентоспроможність у глобальному контексті, а також на здатність країни розвивати науково-інноваційну сферу. Проте, існуючі проблеми, які ви окреслили, серйозно обмежують ефективність використання цього потенціалу та стримують розвиток наукових і технологічних інновацій.

Основні проблеми та виклики української науково-інноваційної сфери:

1. Неефективні механізми впровадження інновацій та їх комерціалізація:
 - В Україні все ще відсутня чітка інфраструктура для ефективного трансферу інновацій від наукових досліджень до комерційного сектору. Це веде до того, що багато наукових розробок не доходять до стадії масового виробництва та застосування в економіці.
 - Важливими аспектами є створення технопарків, інноваційних хабів та стимулювання зв'язку між університетами, НДІ та підприємствами.
2. Недостатня державна підтримка інноваційних проєктів:
 - Держава не надає достатнього фінансування для науково-дослідницьких і інноваційних проєктів, що суттєво обмежує можливості розвитку наукової сфери.

- Приватний сектор також не активний у підтримці інновацій через невизначеність у довгострокових економічних вигодах від інвестування в дослідження та інновації.

3. Невикористані можливості, передбачені Угодою про асоціацію з ЄС:

- Угода про асоціацію України та ЄС пропонує численні можливості для науково-технологічного співробітництва, але ці можливості використовуються не повною мірою.

- Міжнародна співпраця у науково-технічній сфері, яка могла б надати доступ до новітніх технологій, знань і фінансування, залишається недостатньо реалізованою.

4. Низький рівень співпраці між науковими установами та підприємствами:

- В Україні ще не існує належної культури співпраці між науковими установами та бізнесом, що обмежує можливості для практичного застосування наукових досягнень.

- Відсутність стимулів для науковців та підприємців для співпраці створює бар'єри для інноваційного розвитку.

Війна та трансформаційна криза погіршили ситуацію в науково-технічній сфері. Україна зазнає значних втрат через міграцію кваліфікованих кадрів, зниження інвестицій у наукові дослідження та погіршення умов для наукової діяльності. Окрім цього, українські науковці, які залишилися в країні, стикаються з відсутністю сучасного обладнання та матеріально-технічної бази для ведення досліджень.

Проблеми міграції та витрат на освіту:

- Міграція висококваліфікованих кадрів: через низьку оплату праці, нестабільність та відсутність можливостей для кар'єрного росту багато талановитих науковців і фахівців залишають країну в пошуках кращих умов для розвитку.

- Низькі витрати на освіту: витрати на освіту та наукові дослідження в Україні не відповідають фінансовим втратам від нестабільності в економіці та науковому секторі. Недостатнє фінансування не дозволяє забезпечити належний

рівень освіти та наукових досліджень, що також негативно впливає на рівень кваліфікації кадрів.

Наслідки для економіки:

- Невикористаний виробничий потенціал: незважаючи на наявний науковий потенціал, частина виробничих можливостей залишається незадіяною через відсутність попиту на інноваційні продукти та рішення в Україні.
- Криза в науці: відсутність належних фінансів, низька зарплата науковців і неприянь до інновацій негативно впливають на науково-технічний прогрес країни.

Тому є сенс розглянути шляхи та механізми розвитку інтелектуального капіталу в Україні:

Таблиця 3.3 – Стратегічні пріоритети розвитку інтелектуального капіталу України

Напрями	Опис
Розвиток науки та освіти	Інвестування в освітню систему для поліпшення якості навчання на всіх рівнях, включаючи дошкільну, середню, вищу освіту та наукові дослідження.
Винагорода за досягнення	Механізми фінансової підтримки та стимулювання для наукових досліджень, винагородження вчених за досягнення та інновації.
Сприятливе бізнес-середовище	Зменшення складності адміністративних та регуляторних вимог для бізнесу для привабливості для інвесторів. Фінансові і податкові пільги для компаній, які впроваджують інновації та розвивають інтелектуальну власність.
Інфраструктура для інновацій	Створення та розвиток центрів, де бізнес, наука та стартапи можуть спільно розвивати інноваційні проекти. Створення інфраструктури для впровадження та поширення технологій, особливо широкосмугового інтернету, високошвидкісних комунікацій.
Створення кадрового потенціалу	Поліпшення системи професійної освіти для підготовки кваліфікованих спеціалістів у ключових для розвитку інтелектуального капіталу сферах. Розробка механізмів для залучення висококваліфікованих кадрів, таких як конкурентоспроможні зарплати, розвиток кар'єри та ін.
Інвестування в дослідження та розробки	Фінансові гранти та кредити для досліджень і розробок, які орієнтовані на створення нових технологій та продуктів. Механізми для трансформації наукових досягнень у комерційні проекти.

Джерело: розроблено автором

Ці стратегічні напрямки повинні допомогти створенню сприятливого економічного середовища, яке підтримує розвиток інтелектуального капіталу та в результаті стійке економічне зростання країни. Однак їх реалізація вимагатиме впровадження комплексу заходів, активної співпраці між урядовими та недержавними структурам та постійного вдосконалення, що відповідатиме змінам у міжнародній економічній та технологічній сфері.

3.3. Обґрунтування вибору ефективних механізмів економічного зростання України на засадах інтелектуалізації

У контексті воєнного конфлікту, розв'язаного Російською Федерацією проти України, виникає необхідність глибокого та всебічного перегляду стратегії формування інтелектуально-економічної основи країни в умовах післявоєнного відновлення. Ця основа визначатиме майбутній соціальний та економічний розвиток країни. Важливо врахувати основні елементи інтелектуально-економічного потенціалу, які становитимуть фундамент для інтелектуально-економічної основи України в післявоєнний період. Глобальні тенденції та перехід до економіки інтелекту ставлять нові виклики перед усіма країнами, і Україна не є винятком. Сучасні реалії вимагають пристосування до економічної моделі, яка ґрунтується на знаннях. У цих умовах Україна намагається зміцнити контроль над стратегічними секторами, що визначають формування її інтелектуально-економічного майбутнього. Перехід до економіки інтелекту є відповіддю на сучасні виклики. В умовах глобалізації Україна прагне розширити використання інтелектуального капіталу як основи для якісного економічного розвитку. Така стратегія є важливою передумовою для вдалого формування інтелектуально-економічної основи в процесі відновлення після війни.

Пропонуємо ознайомитись з основними стратегічними напрямами розвитку освіти в Україні на рисунку 3.6

Рисунок 3.6 – Стратегічні напрями розвитку освітньої системи в Україні

Джерело: розроблено автором

Процес обґрунтування ефективних стратегій і механізмів економічного зростання для України, заснованих на розвитку інтелектуального капіталу, відображено на рисунку 3.7:

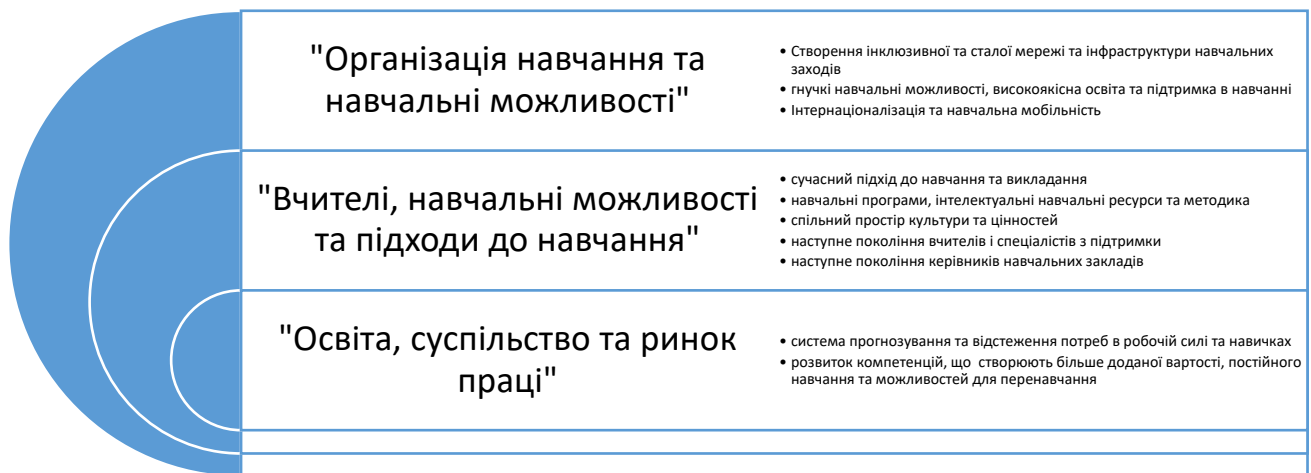

Рисунок 3.7 – Критерії для ефективних стратегій і механізмів сприяння економічному зростанню України

Джерело: розроблено автором

Для України основними заходами для удосконалення інтелектуального капіталу є:

- Збільшення інвестицій у науку та інновації. Необхідно збільшити фінансування науково-дослідницьких та інноваційних проектів, зокрема за рахунок державних коштів.

- Стимулювання комерціалізації науково-технічних досягнень. Важливо розробити механізми, які допомагають перетворювати наукові розробки на комерційно успішні продукти та зміцнювати зв'язки між наукою та промисловістю.
- Інституційна та фінансова підтримка інновацій. Потрібно створити сприятливі умови для розвитку інновацій, надаючи необхідну фінансову підтримку, інфраструктуру та забезпечення захисту інтелектуальної власності.
- Підтримка молодих учених. Зокрема, слід запровадити ефективні механізми підтримки молодих науковців, спираючись на передовий міжнародний досвід.
- Удосконалення інфраструктури фінансування. Система фінансування повинна відповідати сучасним вимогам для забезпечення належного навчального та матеріально-технічного забезпечення.
- Сприяння співпраці між наукою, освітою та виробництвом. Важливим є акцент на практичний результат і врахування потреб ринку праці для розвитку цієї взаємодії.
- Управління інтелектуальною власністю. Необхідно впровадити структурований підхід та ефективно регулювати організаційні та економічні аспекти цієї сфери.
- Захист прав інтелектуальної власності. Система захисту повинна мати як судовий, так і позасудовий механізми захисту прав на інтелектуальну власність.
- Формування ринку інтелектуальної власності. Можна створити ринок, заснований на принципах конкуренції, який стимулюватиме інноваційне середовище. Отже, можна виокремити три рівні розвитку інтелектуального капіталу в Україні та основні напрями його розвитку в табл 3.4, 3.5 та 3.6.

Таблиця 3.4 – Шляхи розвитку інтелектуального капіталу України на рівні домогосподарств.

Шляхи	Ефекти
Покращення доступу до освіти та навчання	Збільшення рівня освіченості та кваліфікації членів домогосподарств, підвищення можливостей для кар'єрного росту та соціальної мобільності.
Розвиток цифрових навичок	Підвищення здатності домогосподарств адаптуватися до сучасних технологій, зростання можливостей для онлайн-роботи та навчання.
Фінансова грамотність та інвестиції	Покращення управління особистими фінансами, заощадженнями та інвестиціями, що сприяє економічній стабільності та зростанню добробуту домогосподарств.
Підтримка здоров'я та благополуччя	Покращення фізичного та психічного здоров'я, що позитивно впливає на продуктивність та якість життя домогосподарств.
Інвестування в розвиток підприємництва	Сприяння розвитку малих бізнесів та стартапів, що збільшує доходи домогосподарств та сприяє економічному розвитку на локальному рівні.
Підвищення екологічної обізнаності	Формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій у побуті.

Джерело: розроблено автором

З таблиці 3.4 видно, що для розвитку інтелектуального капіталу на рівні домогосподарств в Україні передбачено кілька стратегічних напрямів. Перший напрям – підвищення рівня інформатизації та цифрової грамотності серед населення, метою якого є забезпечення більш широкого доступу до цифрових технологій та їх активне впровадження. Це дозволить підвищити рівень освіченості та сприятиме ефективному використанню інтернет-ресурсів.

Другий напрям – розвиток адміністративних послуг через цифрові канали, який спрямований на забезпечення швидкого та зручного доступу громадян до адміністративних послуг онлайн. Це дозволить зменшити бюрократичні бар'єри та скоротити час очікування для громадян, що зробить взаємодію з державними органами більш ефективною.

Третій напрям – створення умов для розвитку електронного резидентства, що передбачає надання громадянам можливості отримувати електронні послуги та

інформацію через інтернет. Це значно підвищить зручність і ефективність взаємодії з органами влади через електронні канали.

Таблиця 3.5 – Напрями розвитку інтелектуального капіталу України на рівні підприємства

Напрями	Ефекти
Інвестування в розвиток персоналу	Підвищення кваліфікації працівників, покращення ефективності та інноваційної спроможності підприємства.
Створення умов для інноваційної діяльності	Зростання кількості інноваційних продуктів та послуг, збільшення конкурентоспроможності на ринку.
Впровадження системи управління знаннями	Поліпшення обміну інформацією, прискорення прийняття рішень, зростання ефективності бізнес-процесів.
Розвиток корпоративної культури	Формування сприятливого середовища для творчої роботи, підвищення мотивації працівників, зниження плинності кадрів.
Партнерство з іншими підприємствами та науковими установами	Обмін знаннями та досвідом, доступ до нових технологій, розвиток інноваційних проєктів.

Джерело: розроблено автором

З таблиці 3.5 видно, що Розвиток інтелектуального капіталу на рівні підприємства в Україні є критично важливим для підвищення конкурентоспроможності та ефективності бізнесу. Шляхи, такі як інвестування в розвиток персоналу, створення умов для інновацій, впровадження системи управління знаннями та сучасних технологій, сприяють зростанню продуктивності та інноваційного потенціалу.

Розвиток корпоративної культури і лідерства, а також стратегічні партнерства з іншими підприємствами та науковими установами, створюють середовище для творчого вирішення проблем та досягнення високих результатів. Усі ці ініціативи забезпечують стійкий розвиток підприємств та сприяють їхній успішній адаптації до змін на ринку.

Таблиця 3.6 – Шляхи розвитку інтелектуального капіталу України на рівні держави

Шляхи	Ефекти
Забезпечення доступу до якісної освіти	Підвищення рівня національної освіти, розвиток кваліфікованої робочої сили, покращення соціальної мобільності.
Інвестиції в наукові дослідження та інновації	Розвиток наукових досліджень, впровадження новітніх технологій, збільшення інноваційної активності в країні.
Створення сприятливого правового середовища для бізнесу	Підвищення рівня інвестиційної привабливості країни, стимулювання економічного розвитку та залучення іноземних інвестицій.
Підтримка стартапів і малого бізнесу	Сприяння розвитку інноваційних підприємств, створення нових робочих місць, зростання національної економіки.
Модернізація інфраструктури для підтримки інновацій	Покращення умов для розвитку нових технологій, швидший доступ до інформаційних ресурсів та глобальних ринків.
Стимулювання міжнародного співробітництва у сфері науки і технологій	Зміцнення позицій України на міжнародній арені, обмін досвідом, доступ до іноземних технологій та інвестицій.

Джерело: розроблено автором

В таблиці продемонстровано основні шляхи розвитку інтелектуального капіталу України на рівні держави, які сприяють підвищенню загального рівня економічного розвитку, конкурентоспроможності та інноваційної активності. Зокрема, сприяння доступу до якісної освіти, інвестиції в наукові дослідження, розвиток малого бізнесу, створення сприятливого правового середовища та підтримка міжнародного співробітництва є критично важливими для розвитку інтелектуальних ресурсів країни. Ці заходи не лише підвищують рівень кваліфікації населення, але й сприяють залученню інвестицій, розвитку нових технологій та зміцненню економічної стабільності.

Отже, Україна в умовах війни і післявоєнного відновлення стикається з необхідністю адаптації до глобальних економічних викликів через розвиток інтелектуального капіталу. Стратегічним напрямом на післявоєнний період має стати перехід до економіки, яка базується на знаннях, де основними факторами стають наука, інновації та розвиток людського капіталу. Для ефективного відновлення та

розвитку економіки України важливо сконцентрувати зусилля на кількох ключових напрямках, таких як інвестиції в наукові дослідження, комерціалізація інновацій, підтримка молодих науковців, удосконалення інфраструктури та співпраця між наукою, освітою та бізнесом.

На рівні домогосподарств слід фокусуватися на підвищенні рівня освіти, розвитку цифрових навичок та підтримці фінансової грамотності. Для підприємств важливо інвестувати в персонал, стимулювати інноваційну діяльність та створювати умови для партнерства з науковими установами. На державному рівні необхідно забезпечити доступ до якісної освіти, створити сприятливе правове середовище для бізнесу, інвестувати в наукові дослідження та підтримувати стартапи і малий бізнес.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ

Омновними напрямками інноваційної стратегії економічного зростання України в умовах війни та глобальних викликів можуть стати енергетична незалежність, розвиток експорту, залучення іноземних інвестицій, стартап-екосистема та технологічне лідерство. Важливість переходу на альтернативні джерела енергії для зменшення залежності від традиційних ресурсів та зниження екологічних ризиків, попри складнощі, спричинені війною. Україна стикається з обмеженнями через бойові дії, але потенціал для розвитку експорту, зокрема агропродовольчого, залишається значним. Важливо адаптувати логістику та перевезення.

Залучення іноземних інвестицій - це ключовий інструмент для стабілізації економіки, із фокусом на такі галузі, як енергетика, агропромисловість та інноваційні технології. Для розвитку стартапів важливі державна підтримка, створення акселераторських програм та інтеграція на міжнародний рівень, що сприятиме підвищенню науково-технічного потенціалу. Підвищення цифрової грамотності є основою для забезпечення технологічного прогресу та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Аналіз науково-технічного потенціалу України за період з 2013 по 2022 рік виявляє кілька важливих тенденцій, які вплинули на її участь у міжнародному

науково-технічному обміні. Відзначається значне скорочення організацій, зокрема у підприємницькому секторі (на 73,68%), що вказує на обмежене залучення приватного бізнесу до наукових розробок. Однак у державному секторі спостерігається зростання на 16,44%, що може бути наслідком державної підтримки наукових ініціатив. Скорочення чисельності наукових кадрів: зменшення числа виконавців наукових ДіР та дослідників на 35,23% і 34,50% відповідно свідчить про серйозні проблеми в системі підготовки та збереження кваліфікованих кадрів для наукових досліджень, а також наявність відтоку науковців за кордон. Зниження обсягу фінансування міжнародних проєктів на 11,58% відображає труднощі у залученні міжнародних інвестицій, зокрема через економічну нестабільність та політичні фактори.

Протягом останніх років Україна зазнала зниження позицій у Глобальному індексі інновацій, що вказує на зменшення інноваційної активності в країні. Однак, позитивним моментом є поліпшення результатів у Глобальному індексі стійкої конкурентоспроможності, де Україна потрапила до топ-50 країн. За показниками «Глобальні знання» Україна демонструє значний прогрес у показниках, таких як наявність робочої сили з вищою освітою, а також в чисельності дослідників. Однак показники, такі як експорт з високою доданою вартістю та інноваційний результат, залишаються на середніх позиціях.

Загалом, стратегія розвитку інтелектуального капіталу України має бути орієнтована на інтеграцію наукових досягнень в економіку, розвиток людських ресурсів, і модернізацію інфраструктури, що дозволить забезпечити стабільне економічне зростання після війни та інтеграцію України в глобальну економіку знань.

ВИСНОВКИ

Дослідження інтелектуального капіталу показало його багатогранність і важливість як стратегічного ресурсу для економічного розвитку. Еволюція теорій економічного зростання від меркантилізму до сучасних моделей свідчить про прагнення економістів врахувати складність та багатогранність економічних процесів, адаптуючи підходи до сучасних викликів.

Меркантилісти акцентували увагу на збагаченні держав через обмеження імпорту та стимулювання експорту, тоді як класики, зокрема Адам Сміт і Девід Рікардо, перейшли до концепцій продуктивних інвестицій, поділу праці та вільної торгівлі. Йозеф Шумпетер зосередився на ролі інновацій і "креативного руйнування" як рушіїв довгострокового розвитку, що стало основою сучасних теорій економічного прогресу.

Сучасні підходи підкреслюють важливість людського та інтелектуального капіталу, інновацій, цифрової трансформації та сталого розвитку. Інтелектуальний капітал не тільки стимулює продуктивність, але й сприяє диверсифікації економіки, підвищенню якості життя та створенню нових можливостей для економічного процвітання. Моделі розвитку, такі як Солоу-Свон, закладають теоретичну основу для аналізу довгострокового впливу ключових чинників на зростання, водночас враховуючи обмеження та можливості адаптації до змінних умов.

Еволюція концепції ІК демонструє, що його розуміння розширювалося від простого накопичення знань до багатокомпонентної системи, яка охоплює людський, організаційний, інтелектуальний та споживчий капітал. Розвиток інтелектуального капіталу забезпечує конкурентоспроможність організацій і національних економік через впровадження інновацій, формування високоякісного людського капіталу, ефективне управління знаннями та створення умов для довгострокового економічного зростання.

Встановлено, що інтелектуальний капітал є багатокомпонентною системою, яка включає людський капітал, інтелектуальну власність, організаційний капітал, а

також ринковий капітал у вигляді бренду й репутації. Розвиток концепції інтелектуального капіталу відображає зміни пріоритетів у теорії та практиці управління, акцентуючи на необхідності інновацій, обміну знаннями й інтеграції новітніх технологій. Моделі інтелектуального капіталу підтверджують універсальність і багатогранність цього ресурсу, що сприяє як розвитку окремих організацій, так і зміцненню національної економіки. Інтелектуальний капітал є фундаментом для розробки сучасних стратегій стійкого розвитку та забезпечення довгострокового процвітання.

Індекс інтелектуального капіталу демонструє суттєвий розрив між країнами з високим і низьким рівнем розвитку. Лідерами за цим показником є Південна Корея, Сінгапур і Китай, які активно інвестують у науку, освіту та технології. Бідні країни, зокрема в Африці, показують низькі результати, що підкреслює потребу в стратегіях для подолання "пастки бідності". Лідери інтелектуального капіталу демонструють високий рівень інноваційної активності та впровадження технологій. Скандинавські країни та провідні азійські економіки (Південна Корея, Японія, Сінгапур) забезпечують стабільне зростання завдяки значним інвестиціям у людський капітал і інноваційні системи.

Соціальний капітал, як елемент стабільності, впливає на соціальну згуртованість і економічний розвиток. Лідери за рівнем соціального капіталу (Фінляндія, Ісландія, Норвегія) забезпечують високий рівень довіри, соціальної рівності та доступу до ресурсів. Низький рівень соціального капіталу в країнах, що розвиваються, обмежує їхній економічний потенціал і можливості для сталого розвитку.

Хоча 60% глобальних показників інтелектуального капіталу демонструють тенденцію до покращення, нерівномірний розподіл ресурсів створює ризик посилення соціально-економічного розриву між розвиненими та країнами, що розвиваються.

Країни-лідери, такі як США, Німеччина, Японія, Південна Корея, значно інвестують у науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність (НДДКР).

Європейські ініціативи, включаючи програму «Горизонт 2020» і діяльність Європейського інституту інновацій та технологій, підкреслюють важливість інтеграції досліджень та технологій у промисловість. Зростання кількості патентів, особливо в країнах Азії, таких як Японія, Китай і Південна Корея, свідчить про високий рівень інноваційної активності. Наукові публікації є ключовим показником розвитку дослідницької діяльності, що сприяє міжнародному визнанню та обміну знаннями. Інвестиції в освіту, збільшення кількості дослідників і підтримка інноваційних компаній дозволили країні стати лідером за витратами на НДДКР, випереджаючи середній рівень по ОЕСР. Система освіти орієнтована на створення конкурентоспроможного кадрового потенціалу, що підтверджується високим рівнем освіти серед молоді та стабільними результатами у тестах PISA. Успіх «Корейської хвилі» (K-pop, K-drama) і популяризація культури Південної Кореї сприяли зміцненню міжнародних відносин і збільшенню впливу країни в глобальному контексті. Соціальний капітал, представлений довірою до уряду та інститутів, вказує на важливість підтримки прозорості та ефективності управління.

Загалом, досвід Естонії в розвитку інтелектуального капіталу є корисним прикладом для України, оскільки підкреслює важливість інвестицій у людський капітал, інфраструктуру та інновації для забезпечення стійкого економічного зростання та конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Україна має значний потенціал для розвитку інтелектуального капіталу. Активний розвиток ІТ-галузі, креативних індустрій, участь у міжнародних інноваційних проектах роблять її перспективним гравцем у глобальній економіці знань. Інноваційні проекти, створення сучасних технологій та використання цифрових рішень сприяють формуванню конкурентоспроможності. Разом із цим, розробка стратегій, спрямованих на залучення інвестицій в освіту, науку та технології, дозволить Україні зміцнити свої позиції на світовому ринку.

Для забезпечення успішного розвитку інтелектуального капіталу в Україні важливо розробити комплексні заходи, які охоплюють всі рівні: від домогосподарств

до державних стратегій. Вони мають включати підтримку талановитих фахівців, сприяння розвитку наукових досліджень і співпрацю в міжнародних інноваційних ініціативах. Впровадження таких заходів відкриє нові можливості для зміцнення ринку інтелектуального капіталу в країні та підвищення її ролі в глобальній економіці.

У підсумку, ефективне використання і розвиток інтелектуального капіталу є не лише умовою стійкого економічного зростання України, але й фундаментом для її конкурентоспроможності в умовах глобальних викликів.

ДЖЕРЕЛА

1. Kenton W. What Is Mercantilism? Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/mercantilism.asp#:~:text=Mercantilism%20was%20based%20on%20the%20idea%20that%20a%20nation's%20wealth,on%20its%20supply%20of%20capital>
2. National Parks Service. "Britain Begins Taxing the Colonies: The Sugar & Stamp Acts."
3. Дональд Гарріс. «Класична теорія економічного зростання», сторінки 1-3, Лондон: Macmillan, 2007.
4. Kenton W. Classical Growth Theory: Meaning and History. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/classical-growth-theory.asp>
5. Emami Langroodi F. Theory of Economic Development: A Study of the Creative Destruction and Entrepreneurship Effects on the Economic Growth. Journal of Insurance and Financial Management. 2021. Volume 4, Issue 3. P. 65– 81. URL: <https://journal-of-insurance-and-financial-management.com/index.php/JIFM/article/view/187> .
6. Небава М. І. Теорія макроекономіки. Моделі економічного зростання. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/123.htm
7. Мочерний С.В. Політекономія: [підручник] /С.В.Мочерний. - [2-ге вид.]. – К.:Вікар, 2005. –285 с.
8. Основи економічної теорії: політ економічний аспект: підручник /відп. ред. Н.Г.Климко. – 4-вид., перероб. і допов. – К.: Знання-Прес, 2002. – 470 с.
9. Кемпбелл Р. Макконелл. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика. - Ч.1: Макроекономіка /Р.М.Кемпбелл, С.Л.Брю; Пер. зангл. - Л.: Просвіта, 1997. - 671с.
10. Сокольська Т. Управління економічним розвитком у сільському господарстві України. Схід. 2012. Вип.6(120). С. 73-77
11. Політична економія : Навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2001. 508 с.

12. Schumpeter J.A. The theory of economic development. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publ. 2012. 255 p.
13. Рудевська В. І. Еволюція теорій економічного зростання та чинники його оцінювання. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2020. № 2. С. 18–30. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2020-2\(22\)-18-30](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2020-2(22)-18-30)
14. Stewart T.A. Brain Power: How Intellectual Capital Is Becoming America's Most Valuable Asset. Fortune. 1991. June 3. pp. 44-60.
15. Galbraith J. K. Economics and the Public Purpose. Houghton Mifflin Harcourt. 1973. January 1. 334 p.
16. Brooking A. Intellectual Capital: Core Asset for the Third Millennium Enterprise. London: Thomson Business Press, 1997.
17. Brennan N., Connell B. Intellectual capital: current issues and policy implications. Journal of Intellectual Capital. 2000. Vol. 1, No. 3. pp. 206-240.
18. Harrison S., Sullivan P.H. Profiting from intellectual capital – learning from leading companies. Journal of Intellectual Capital. 2000. vol. 1, No. 1. pp. 33-46.
19. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. Інтелектуальний капітал. 2002. № 1. 16-26 с.
20. Чухно А. А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку. Економіка України. 2002. № 11. 48–55 с.
21. Хілуха О. А., Кузьмін О. Є., Ліпич Л. Г. Управління інтелектуальним капіталом машинобудівних підприємств: теоретичні та прикладні положення : монографія. Луцьк: Вежа-Друк. 2014. 200 с.
22. Літвінов О. С. Відтворення інтелектуального капіталу підприємства. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва. 2016. №3 (14), Том 1. 45-49 с.
23. Hudson W. J. Intellectual Capital: how to build it, enhance it, use it. Toronto: John Wiley&Sons Ins., 1993. P. 16
24. Ван Ден Берг Н. Моделі інтелектуального капіталу Оцінка: Порівняльна оцінка. Робочі документи, Королівський університет Кінгстона. 2003. 33 с.

25. Бендик М.А., Джамай Е.В. Ідентифікація та вимірювання інтелектуального капіталу інноваційно активного підприємства Економічна наука сучасної Росії. – 2001. № 4. С. 92-104.
26. Ляпіна С., Григор'єва Т. Управління знаннями в організації як основний напрямок підвищення конкурентоспроможності. Вісник НАУФОР. 2003. № 4. С. 48-54.
27. Букович У., Вільямс Р. Управління знаннями. Керівництво до дії. М. : ИНФРА-М, 2002. 504 с.
28. І. Нонака, Х. Такеучі. Компанія – творець знання. Зародження і розвиток інновацій в японських фірмах: монографія. Олімп-Бізнес, 2003. 384 с.
29. Mačerinskienė I., Mačerinskas J., Aleknavičiūtė R. Change of National Intellectual Capital in EU Countries. Montenegrin Journal of Economics. 2016. Vol. 12, no. 4. P. 65–75. URL: <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2016.12-4.6>.
30. Mačerinskienė I., Aleknavičiūtė R. Comparative evaluation of national intellectual capital measurement models. Business: Theory and Practice. 2015. Vol. 16, no. 1. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.3846/btp.2015.548>.
31. Ілляшенко С. М. Актуальні проблеми управління інтелектуальним капіталом підприємства. Актуальні проблеми регулювання економіки. 2008. № 2. С. 91–101.
32. Коваль Н. О. Концептуальні підходи до інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності національної економіки. Modern Economics. 2018. № 10. С. 54–59. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-09](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-09)
33. Україна у вимірі економіки знань. Київ : Основа, 2006. 592 с.
34. European innovation scoreboard 2020. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/4298135>. Індекс інтелектуального капіталу URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42981>

36. Intellectual economic development: cost and efficiency indicators / A. Yakymchuk et al. CEEOL - Home page. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1129910>
37. Wipo. Global innovation index 2019. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf.
38. Wipo. Global innovation index 2019/ Ukraine. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019/ua.pdf.
39. Wipo. Global innovation index 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
40. Wipo. Global innovation index 2021. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf
41. Wipo. Global innovation index 2022. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>
42. Wipo. Global innovation index 2023. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf>.
43. Global Innovation Index Global Innovation Index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>.
44. World Bank Open Data. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>.
45. OECD Data Portal. OECD Data Portal. URL: <https://data.oecd.org/>.
46. Thompson T. The Strengths And Weaknesses Of The Korean Education System: An Insider's Perspective. Centro Español de Investigaciones Coreanas. URL: <https://ceic.ws/wp-content/uploads/2020/11/WP-01-CEIC.pdf>
47. Denyer S., Min Joo K. Another former South Korea president jailed for corruption. The Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/another-former-south-korea-

president-jailed-for-corruption/2018/10/05/7e216cc6-c866-11e8-9158-09630a6d8725_story.html

48. Will South Korea prosecute another president once again? The Japan Times. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2022/05/18/commentary/world-commentary/south-korea-president-prosecution/>

49. Brandirectory. Global Soft Power Index. Brandirectory. Global Soft Power Index. URL: <https://brandirectory.com/softpower>.

50. Korean Wave. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Korean_Wave.

51. The Atlas Of Economic Complexity. The Atlas Of Economic Complexity by the Harvard Growth Lab. URL: <http://atlas.cid.harvard.edu>.

52. Bloomberg. Bloomberg. URL: <http://www.bloomberg.com/>.

53. Global Innovation Index. Global Innovation Index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>.

54. Редько К.Ю., Вовченко О.В. Основні аспекти перехідного періоду між промисловими революціями (на прикладі електроенергетики). Проблеми системного підходу в економіці. 2023. № 2(91). С. 14-27. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-2-2>

55. Луньов Є.О. Управління відновлювальними ресурсами в енергетиці в контексті забезпечення економічної стійкості енергетичних систем. Трибуна молодого вченого. 2023. № 1(44). С. 139-150. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).139-150](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).139-150)

56. Яценко О. Визначення перспективних напрямів диверсифікації експорту України. Вчені записки. 2020. № 21. С. 281-293. URL: https://doi.org/10.33111/vz_kneu.21.20.01.24.166.172

57. Антонюк П.О., Баранюк Х.О. Аналіз змін в товарній структурі експорту, визваних умовами війни. Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: XI міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17-18 жовтня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 505-508. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/handle/123456789/27987>

58. Романенко В.С. Перспективи розвитку нових шляхів для експорту продукції з України в умовах воєнного стану. Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: XI міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17-18 жовтня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 153-156. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/handle/123456789/27987>

59. Карінцева О.І. та ін. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. 2023. № 3. С. 199-211. URL: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2020.3-22>

60. Нечипорук О. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. Економіка та суспільство. 2023. № 54. С. 1-6. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>

61. Ільїна А.О. Реформування державної служби як шлях до конкурентоспроможності економіки країни. Наукові інновації та перехідні технології. 2024. № 1(29). С. 75-89. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1\(29\)-75-89](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1(29)-75-89)

62. Левковець О. Розвиток стартап-екосистеми України: сучасний етап. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: XI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 3 листопада 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 16-18. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/42972>

63. Лупак Р.Л., Рудковський О.В., Васильців Т.Г., Березівський Я.П. Інституційно-інноваційні чинники технологічного розвитку національної економіки України в умовах глобальної інформатизації. Бізнес Інформ. 2021. № 1. С. 103-112. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-103-112>

64. Тілікіна Н.В. Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. № 29. С. 46-56. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5149025>

65. Грищук М.І., Висоцький А.А., Дмитрієнко О.О. Smart-технології в професійній діяльності майбутнього медика: цифрова грамотність, цифрова

компетентність. Академічні візії. 2023. № 18. С. 1-8. URL:
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7808332>

66. Статистика Держкомстату України. – URL: www.ukrstat.gov.ua

67. The Global Innovation Index 2020. URL:
<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2020-report>

68. European innovation scoreboard 2020. URL:
<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42981>

Додаток А

Моделі економічного розвитку, що використовуються у сучасному суспільстві

Моделі	Теорії/концепції	Основні положення наукових здобутків
Економічний підхід		
Кейнсіанська модель	Теорія “порочного кола бідності” Г. Зінгера, Р. Пребиша, Х. Лейбенстайна, Р. Нурксе та Б. Кналла	Зростання національного доходу на душу населення і покращення якості умов життя залежить від чисельності населення, рівня продуктивності праці та обсягів капіталу.
	Теорія стадій економічного розвитку У. Ростоу	Виділення стадій економічного зростання: традиційне суспільство, перехідне суспільство, стадія підйому, стадія зрілості, стадія високого рівня масового споживання та стадія пошуку якості життя.
	Теорія “великого поштовху” Н. Розенштейна-Родана, Р. Харрода, Е. Домара, А. Хіршмана	Основна увага приділяється інвестиціям, спрямованих на зростання національного доходу; збалансоване зростання здійснюється за допомогою незбалансованих інвестицій.
	Модель економічного росту з двома дефіцитами Х. Ченері, М. Бруно та А. Страута	Економічний розвиток може обмежуватися не тільки масштабами інвестицій, а й готівковими фондами іноземної валюти, необхідної для придбання найважливіших виробничих ресурсів і техніки.
Неокласична модель	Теорія дуалістичної економіки У. Льюїса	Економічне зростання в промисловому секторі буде відбуватися завдяки залученню додаткової робочої сили, а в традиційному зростання виробництва відбуваються при скороченні кількості зайнятих.

	Модель дуалістичної економіки з надлишковою пропозицією праці Дж. Фей та Г. Раніса	Аналізується дуалізм ринку праці, ринку товарів і ринку фінансових коштів;
	Модель Р. Солоу	Норма заощаджень в економіці визначає розмір запасу капіталу і, відповідно, обсяги виробництва.

<i>Інституціональний підхід</i>		
<i>Інституціональна модель</i>	“Азіатська драма” Г. Мюр-даля	Вирішальне значення для успішного технічного і економічного розвитку має докорінна зміна відсталих соціальних і політичних інститутів.
	Концепція Т. Шульца	Освітній рівень населення зумовлює його здатність використовувати інформацію і технологію для економічного розвитку.
	Концепція Е. Де Сото	Капітал виступає як потенціал розгортання нового виробництва, а інститутом трансформації капіталу є інститут права.
<i>Соціальний підхід</i>		
<i>Нові ендогенні моделі</i>	Модель Р. Лукаса	Найважливішою частиною в накопиченні людського капіталу є навчання на практиці.
	Модель П. Ромера	Темп економічного зростання знаходиться у прямій залежності від величини людського капіталу, зосередженого у сфері отримання нового знання.
	Модель з людським капіталом Менк'ю-Ромера-Вейла	Основним фактором економічного зростання виступає людський капітал та важливість нагромадження знань.
	Модель Дж. Гроссмана і Е. Хелпмана	Допускається перерозподіл людського капіталу між двома країнами.

Додаток Б

Метрики оцінки інтелектуального капіталу за моделю Skandia Navigator.

Людський капітал	Процесний капітал	Капітал оновлення
1.рівень грамотності населення;	1.кількість захищених інтернет серверів на 1 млн. осіб;	1.обсяги інвестицій в дослідження та розробки;
2.обсяг бюджетних витрат на освіту на 1 громадянина;	2.частка населення, що користується інтернетом;	2.обсяги інвестицій в дослідження та розробки як % від ВВП;
3.обсяг бюджетних витрат на освіту на 1 студента/учня;	3.кількість людей із широкосмуговим інтернетом;	3.обсяги інвестицій в інформаційні технології;
4.обсяг приватних витрат на освіту на 1 громадянина або студента/учня;	4.кількість мобільних планів на 100 осіб.	4.частка високотехнологічного експорту в загальній його структурі;
5.обсяг витрат на освіту як частка ВВП;		5.кількість дослідників на 1000 осіб;
6.розподіл населення за найвищим здобутим рівнем освіти;		6.кількість поданих патентів;
7.кількість учнів на 1 вчителя в середньому в країні;		7.доходи отримані від використання інтелектуальної власності країни;
8.результати учнів в тесті PISA;		8.кількість публікацій в наукових виданнях.
9.середня кількість років освіти.		

Джерело: [31, с.67-69]

КОРОТКИЙ ЗВІТ ПОДІБНОСТІ

StrikePlagiarism.com

Дата звіту12/9/2024

Дата редагування---

Документ прийнятий

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку

Автор

Науковий керівник / Експерт

Колядюк І.Р.

проф. Цимбал Л.І.

підрозділ

кафедра міжнародної економіки

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати намісний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		1
Інтервали		0
Мікропробіли		4
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		125

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

10.19%

10.19%

КП 1

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

4.36%

4.36%

КП 2

18375

Кількість слів

0.72%

0.72%

КЦ

143238

Кількість символів

КОПІЇ ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ/СТАТЕЙ

1. Колядюк І. Р. Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку. Євроінтеграційний вектор економічного зростання України: зб. матеріалів студентської наук.-практ. Інтернет-конф.[Електронний ресурс], 21 листопада 2024 р. Київ. КНЕУ, 2024. 198 с. С. 88-90

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

[European countries join Blockchain Partnership | Shaping Europe's digital future \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/e3000000/1/attachmentData/attachmentData?uri=/en/press/press-summaries/2023/08/16/110856880/)

3. Верховна Рада України. "Закон України про віртуальні активи." Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

4. European Banking Authority (EBA). "Guidelines on Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing." EBA Report. URL: <https://www.eba.europa.eu/legacy/regulation-and-policy/regulatory-activities/anti-money-laundering-and-counter-terrorist-financing-1>

5. Міністерство фінансів України. "Чому центральні банки світу запроваджують цифрові валюти та навіщо це Україні". URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/08/16/110856880/>

6. European Central Bank. "The revised Payment Services Directive (PSD2) and the transition to stronger payments security". URL: [The revised Payment Services Directive \(PSD2\) and the transition to stronger payments security \(europa.eu\)](https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2023/html/ecb.pr230801_1_1.en.htm)

7. Українська асоціація фінансових технологій. "Фінтех тренди 2024". URL: <https://fintechua.org/fintech-trends-2024>

Колядчук І.Р.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Інтелектуальний ресурс є одним з найважливіших факторів глобального економічного розвитку в умовах сучасних трансформаційних процесів. В епоху, коли знання, інновації та технологічні досягнення стають основними рушіями економічного зростання, інтелектуальний капітал набуває все більшого значення.

Інтелектуальний капітал представляє собою комплексну систему соціально-економічних відносин, що тісно переплітаються процесами створення, використання та відтворення знань. Це не просто сукупність інформації чи знань, а цінний ресурс, що охоплює повний спектр знань, умінь, інтелектуальних розробок і професійних взаємодій між співробітниками організації. Кожен елемент цього капіталу сприяє створенню унікальної конкурентної переваги, яка стає рушієм інновацій, здатних реагувати на зміни у зовнішньому середовищі та відкривати також нові ринки.

Важливість людського капіталу, що складається з освітніх здобутків, професійної кваліфікації та потенціалу до інновацій, стала предметом активного вивчення з початку 1980-х років у рамках нової теорії економічного зростання. Технологічний прогрес більше не розглядається як зовнішній вплив; натомість, він є результатом цілеспрямованих інвестицій в освіту, наукові дослідження та розробки, що стимулюють інноваційний потенціал і продуктивність.

О. Хілуха, О. Кузьмін, та Л. Ліпич вважають, що ІК – це вартість нагромадженого запасу інтелекту та його продуктів, які можуть бути використані та / або використовуються в процесі виробництва з метою отримання додаткових економічних вигод та / або задоволення потреб організації [2].

А. М. Колот пропонує інший підхід, який в структурі інтелектуального капіталу виділяє людський капітал, капітал організації та капітал взаємодії з ринковими інститутами. Формально капітал організації схожий зі структурним капіталом, однак він також включає ліцензії, патенти та технології. Автор також відносить до нього торгові марки, корпоративну культуру, системи комунікацій і бази даних підприємства, разом з організаційною структурою[3].

Система класифікації інтелектуального капіталу, запропонована Стюартом, визначає три ключові компоненти: людський капітал, структурний капітал і капітал відносин. Однак важливість кожного з цих компонентів для загальної вартості інтелектуального капіталу потребує подальшого вивчення. Коли система Стюарта була застосована для оцінювання країн, з'ясувалося, що капітал відносин надається надмірне значення, оскільки цей компонент не є настільки важливим для держави, як для компанії. Пізніше була запропонована нова структурна модель національного інтелектуального капіталу – модель Кяпюля, створена спеціально для дослідження макrorівня. Ця модель розширює модель трьох компонентів Стюарта, додаючи один новий компонент – соціальний капітал [4].

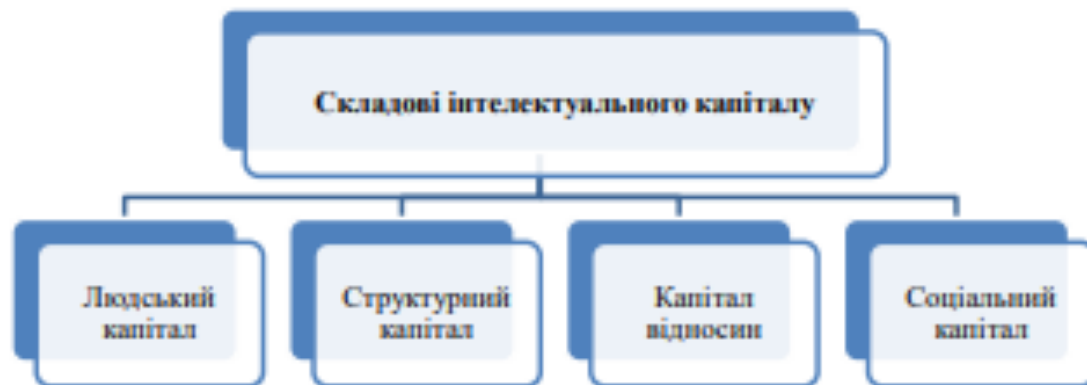

Рисунок 1 – Структурування інтелектуального капіталу в моделі Кяпюля

Джерело: створено автором на основі [4]

Сьогодні в дослідженнях зростає інтерес не тільки до внутрішнього інтелектуального капіталу компаній, але й до того, як він використовується для управління знаннями, створеними на державному та національному рівнях. Інтелектуальний капітал тепер розглядається як стратегічний ресурс не

лише окремих підприємств, а й громади, що формується по зв'язках та територіальній близькості. Так виникла концепція національного інтелектуального капіталу, що об'єднує сукупність нематеріальних ресурсів, доступних країні чи регіону для забезпечення відносних переваг і створення майбутніх видів.

Національний інтелектуальний капітал як основа для створення багатства, ключ до конкурентної переваги та показник майбутнього потенціалу зростання. Він також є ресурсом для економічного, соціального та екологічного розвитку. Хоча важливість національного інтелектуального капіталу визнана, його важко точно застосувати, і часто він характеризується через свою структуру.

Країни та компанії активно конкурують на світовому ринку праці талановитих спеціалістів — науковців, інженерів та інших висококваліфікованих кадрів. Успішне залучення і утримання таких працівників є ключем до конкурентоспроможності. Завдяки глобалізації та технологічному прогресу ідеї й технології розширення стають швидше й масштабніше, а міжнародний обмін знаннями стає чинником для інновацій та розвитку. Вчені, дослідники та інноватори активно взаємодіють у глобальних мережах, вирішуючи складні завдання та розробляючи нові технології, що збагачують інтелектуальний капітал. Глобальні інноваційні центри зосереджені на створенні сприятливих умов для розвитку інтелектуального капіталу, залучаючи талановитих фахівців, забезпечуючи доступ до ресурсів та сприяючи розробці інноваційних рішень.

Список літератури:

1. Stewart T.A. Brain Power: How Intellectual Capital Is Becoming America's Most Valuable Asset / T. A. Stewart // *Fortune*. – 1991. – June 3. – pp. 44-60.
2. Хілуха О. Управління інтелектуальним капіталом машинобудівних підприємств: теоретичні та прикладні положення : монографія / О. А. Хілуха, О. Є. Кузьмін, Л. Г. Ліпич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 200 с.
3. Колот А. М., Герасименко О. О. Демографічні, технологічні та соціально-трудові імперативи економічного розвитку: нові можливості і виклики постіндустріальної доби. Розвиток соціально-трудових відносин: проблеми науки та практики: монографія / С. І. Бандур, Т. А. Костишина, О. О. Нестуля та ін.; за ред. Т. А. Костишиної. Полтава, 2020. С. 7-41. URL: <http://surl.li/ibqoi>
4. Mačerinskienė I., Aleknavičiūtė R. Comparative evaluation of national intellectual capital measurement models. *Business: Theory and Practice*. 2015. Vol. 16, no. 1. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.3846/btp.2015.548>
5. Манухіна М.Ю. Інтелектуальний капітал і його роль у формуванні інноваційної економічної системи. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 2016. №6 (230). С. 82-86.

6. Черепанова В.О. Міжнародні стратегії управління стратегічними змінами / В.О.Черепанова, Т.О.Кобелева, П.Г.Перерва // Мережевий бізнес: становлення, проблеми, інновації : матеріали 13-ї Міжнар. наук.-практ. інтернетконф., 27-28 квітня 2023 р. Полтава: ПУЕТ, 2023. С. 64-68. URL:

<https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68320>

7. Верес Шомоші М. Комплаєнс-ризик в сфері інноваційної діяльності промислового підприємства / М.Верес Шомоші, Т.О.Кобелева, П.Г.Перерва //

Управління проєктами. 23-24 березня 2023 р. Дніпро : Юрсервіс, 2023. С. 270-

274. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/65513>

8. OECD Digital Economy Papers. URL:

https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-digital-economy-papers_20716826

9. Metelenko N. G., Kovalenko O. V., Makedon V. V., Merzhynskyi Y. K., Rudych A. I. Infrastructure security of formation and development of sectoral corporate clusters. Journal of Security and Sustainability Issues. 2019. 9(1). pp. 77–89. [http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1\(7\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(7))